

NMI Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

IV. évfolyam, 2017. évi 2. szám

Az NMI Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

A Kulturális Szemle folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

Nemzeti Kulturális Alap

Tartalomjegyzék

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS	3
Juhász Erika: Községi kulturális műveltségünk.....	4
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	6
Bakos Kinga: Hargita megyei pedagógusok vallásossága.....	7
Cseri Kinga: Az interkulturalitás vallási vetületei	15
HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY	24
Kenyeres Attila Zoltán – Juhász Erika: A kulturális közfoglalkoztatottak szabadidős kulturális aktivitásai	25
Morva Péter: Az 1974-es közművelődési határozat hatása a kor Magyar Rádiójának fiataloknak szánt műsorkészítésére, az Ifjúsági- és Gyermekosztály helye a közművelődés rendszerében	42
Ponyi László: Roma közösségi házak kialakulása, előzményei – nemzetközi és hazai tapasztalatok.....	53
Szabó József: Játékvilág	60
Szóró Ilona: A tanítók szerepe az agráregyesületek életében, az 1940-es években	69
Vehrer Adél: Községekben művelődő idősök, mint példaképek	76
JUNIOR KUTATÓMŰHELY	86
Gégény János: A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók infokommunikációs fejlettsége – változások és változatlanosság.....	87
Tóth Johanna – Kékes Szabó Marietta: Párkapcsolati életciklusok napjainkban és a magyar népmesék világában.....	101
KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ	118
Szabó Péter Ottó: Képzésről és művelődésről történeti és gyakorlati síkon	119
TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI	122
Juhász Erika – Deák Orsolya: A művelődéstudomány megjelenése a XVII. Országos Neveléstudományi Konferencián.....	123
FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA	125
IMPRESSZUM	127

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közösségi kulturális műveltségünk

A Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első éveiben elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréséért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körben el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A jelenlegi számunkban a *Nemzetközi kitekintés*ben olvasható mindkét cikk a vallás hatásaival foglalkozik: Bakos Kinga cikkében a Hargita megyei pedagógusok vallásosságáról olvashatunk: a vallás mindennapokra gyakorolt hatásáról és ennek különböző hatásairól a mindennapi életre; Csendesné Cseri Kinga, a Széchenyi István Egyetem egyetemi docense pedig cikkében az interkulturalitás vallási vetületeit vizsgálja.

A *Hazai tudományos műhely*ben az ország különböző pontjain működő felsőoktatási intézmények oktatói, kutatói publikálnak úgy, mint a Debreceni Egyetem Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok Tanszékének oktatója, Kenyeres Attila Zoltán és jómagam közös cikkben elemezzük a kulturális közfoglalkoztatottak szabadidős kulturális aktivitásait. Morva Péter az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karáról az 1974-es közművelődési határozat hatásait vizsgálja a kor Magyar Rádiójának fiataloknak szánt műsorkészítésére, továbbá vizsgálja az Ifjúsági- és Gyermekosztály helyét a közösségi művelődés rendszerében. Ponyi László, az NMI Művelődési Intézet kutatócsoport vezetője a Roma közösségi házak kialakulásával, azok előzményeivel, valamint a hazai és nemzetközi tapasztalataival ismerteti meg az olvasót. Szabó József, a Debreceni Egyetem Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok Tanszékének egyetemi docense Játékvilág című írása az e-sport világát, jelenségeit és hatásait hozza közelebb az olvasóhoz. A KELLO Könyvtárellátó Nonprofit Kft. munkatársa, Szórá Ilona cikkéből a tanítók szerepét ismerhetjük meg az agráregyesületek életében, Vehrér Adél, a Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Karának egyetemi docense pedig a közösségekben művelődő idősök bemutatása köré építi fel írását.

A folyóirat *Junior kutatóműhely* rovatában Gégyény János, az NMI Művelődési Intézet Kultúrakutatási és Képzési Központjának junior kutatója írásában a közművelődési intézmények infokommunikációs fejlettségét mutatja be. Tóth Johanna és témavezetője, Kékes

Szabó Marietta közös cikkben vizsgálják a Párkapcsolati életciklusokat napjainkban és a magyar népmesék világában. Tóth Johanna a SZTE JGYPK szociálpedagógia szakos hallgatója, aki a 2017 tavaszán, Szegeden megrendezett XXXIII. OTDK 13. szekciójában elnyerte a Kulturális Szemle publikációs díját. A szerkesztőbizottság ezúton is gratulál a junior kutatónak és témavezetőjének!

Könyvajánlatként Juhász Erika „A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon” című kötetét Szabó Péter Ottó, a Kodolányi János Főiskola rektora recenzióban mutatja be Képzésről és művelődésről történeti és gyakorlati síkon címmel.

A *Tudományos konferenciák* keretében a 2017 november 9-11. között zajlott Országos Neveléstudományi Konferenciáról adunk hírt. Az immár 17. alkalommal megrendezett konferenciának idén a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottsága megbízásából a Nyíregyházi Egyetem adott helyszínt.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátvás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóíratra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállalkozáshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében szerte!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

Az alapító NMI Művelődési Intézet és a szerkesztőbizottság nevében,

dr. Juhász Erika
főszerkesztő

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Bakos Kinga:

Hargita megyei pedagógusok vallásossága

Absztrakt: Jelen tanulmányban Hargita megye pedagóguspopulációjának vallásosságát vizsgálom saját empirikus kutatásom kérdőíves adatai alapján. A kérdőív-felvétel 2016-ban készült, N=328. A pedagógusi szerep változása megkérdőjelezhetetlen napjainkban, viszont változatlan kihívás a pedagógusi szakmával és az oktatási rendszerrel szemben, hogy a kultúraátadás egyik alapvető intézménye legyen. Többek között ezért került figyelmem fókuszába a pedagógusok populációja. Életminőségük különböző szegmensei (pl. szakmai életminőség, spirituális életminőség) szoros összefüggésben vannak azzal, hogy mennyire és milyen minőségben tudják teljesíteni fontos társadalmi küldetésüket és azzal, hogy hogyan élik meg pedagógusi szerepüket gyorsan változó modern társadalmunkban és egy strukturális felépítése folytán nehezen adaptálódó oktatási rendszerben. Vallásosságuknak extrinzik, intrinzik és közösségi dimenzióit tárgyalom az adatok alapján.

Abstract: This paper is a study about the religiosity of teachers' from Harghita county. Empirical data is based on a semi-structured survey as a part of a complex research about teachers' professional wellbeing (N=328), concluded in 2016. The change of teachers' role in society is an evidence, but mediation of culture is still is a challenge for the teacher profession and teacher role. Different segments of teacher wellbeing – one of these is spiritual wellbeing – are related to the quality of elaboration of the teacher role in a fast changing society and in a hard changing educational system, which adaptation capacity is low due to it's structure. I discuss Harghita county's teachers' extrinsic, intrinsic religiosity and their involvement in religious communities.

Bevezetés

Tanulmányom témája a székelyföldi - Hargita megyei - pedagógusok vallásossága. Saját empirikus adataim egy szélesebb spektrumú kutatás részét képezik. Doktori kutatásom témája a Hargita megyei pedagógusok szakmai életminősége, ennek keretében került sor 2016-ban a megye általános iskolai pedagógusainak reprezentatív mintáján végzett kérdőív-felvételre (N=328), amelynek középpontja a szakmai életminőség, de tartalmazott olyan kérdéscsoportokat is, amelyek az élet különböző területeinek megélésére is rákérdeztek és amelyek összefüggésbe hozhatóak a szakmai életminőséggel. Szerepel például a kérdőívben egy olyan félig nyitott kérdés a szakmai életminőség kérdésblokkban, hogy „Milyen erőforrások segítik Önt?”, és a megkérdezettek a családi és a baráti kapcsolatok alapvető támogató hatásán kívül leggyakrabban az istenhitet említették, mint erőforrást. Az önkitöltős kérdőívnek utolsó előtti blokkja a vallásosságra vonatkozik. Ezt szeretném jelen tanulmányban feldolgozni nemcsak a vallásosság különböző dimenziói szempontjából, hanem ennek közösségi jellegét tekintve is. A kutatás részét képezi egy kvalitatív jellegű vizsgálat is, melynek során félig strukturált interjúkat készítettem/készítetek pedagógusokkal.

Székelyföldön belül Hargita megye vallásilag nagyrészt homogén terület (66,41% római katolikus, 12,17% református, 6,96% unitárius)¹ és speciális olyan szempontból, hogy a

¹ A 2011-es népszámlálás adatai: Institutul Național de Statistică (2013)

vallásosság mélyen gyökerezik a régió történelmében és kultúrájában (Fejes: 2014). Az egyház, mint a kulturális identitás egyik őrzője, már a rendszerváltás utáni években fontos szerepet játszott. Azt mondhatjuk, hogy a diktatúra megdőlése után a romániai társadalom szétesett, valamilyen mértékben csak az egyház és az informális értelmiségi hálózatok tartották össze (Novák: 2016). Bár az Aufbruch felméréseiből tudjuk, hogy már Romániában is kimutatható a szekularizálódás folyamata (Tomka: 2010), Székelyföld vallási szempontból ezen belül inkább a hagyományos vonalat képviseli, itt a nyugati országokhoz képest erőteljesebb vallásossággal találkozunk a modern korban is (Fejes: 2014).

A pedagógus szerepe a mai társadalomban, a modernizáció folyamatai között eléggé ellentmondásos helyzetben van. Amint Giddens is hangsúlyozza, a modernizáció egyik fő jellemzője a gyorsaság, az egyre gyorsabban változó társadalmi valóság, a másik, hogy az emberi élet egyre több területére tör be a globalizáció (Giddens: 2000). Az oktatási rendszer viszont bürokratikus jellegénél fogva – ahol a bürokráciát nem értékítéletként használjuk, hanem egy bizonyos típusú szervezeti felépítés megjelölésére – minimális mértékben képes a változásra, a környezethez való adaptálódásra (Crozier: 1983). Ebben a kontextusban a pedagógus, aki az oktatási folyamat kulcsszereplője, fokozott terhelésnek van kitéve, és amint a Hargita megyei pedagógusokkal készített interjúkból² is kitűnik, sokszor úgy érzi, a társadalmi folyamatok által kitermelt problémák megoldása is rá vár. Az interjúalanyok több esetben megemlítik, hogy a szülői funkciók, a család összetartó erejének meggyengülése azt eredményezi, hogy elvárásként jelentkezik a pedagógus felé ezen funkciók átvétele, illetve kompenzálása. Követelmény a pedagógus felé az IKT eszközök kezelésének magas szintje is, illetve vannak további olyan elvárások, amelyek a hagyományos – amúgy is megterhelő – pedagógusi szerepet tovább terhelik. Így válik rendkívül fontossá a pedagógusi életminőség kutatása, amelynek több területe van. Ez esetben a spirituális életminőség dimenzióját vizsgáljuk, leszűkítve a vallásosság külső (extrinzik) és belső (intrinzik), illetve társas jegyeire, vagyis arra, hogy milyen mértékben vállalnak egyházi közösségben való részvételt ezek a pedagógusok. Gereben Ferenc kutatásaiból már bizonyosságot nyert, hogy Székelyföldön a vallásosság a közösségi identitás szerves része (Fejes: 2014).

Kultúra és vallás

A kultúra hagyományos értelmezésébe kezdettől fogva beletartozott a vallás a művészet és az irodalom mellett. Később ez kiegészült egy tágabb értelmezéssel, amibe a mindennapi élet egyes tevékenységei és alkotásai is beletartoznak. Tulajdonképpen „a kultúra mindazon ismeretek, értékek, reflexek, viselkedési modellek és sémák, szokások és hiedelmek összessége, melyeket az egyén az őt felnevelő közegben, a szocializáció során részint megfigyelhető, részint észrevétlen módon elsajátít” (Józsa: 1976). Tömören és átfogóan a kultúra az ember tárgyi és szellemi alkotásainak összessége. Fontos kitétel, hogy csak azok a tevékenységek tartoznak ide, amelyek valamilyen érték megvalósítására törekszenek. Ilyen például a vallás. A vallásos megnyilvánulásoknak, szertartásoknak és az isten-felfogásoknak, istenképeknek is szimbolikus jellegük van, melyek kultúránként eltérnek. A kultúra részeként jelen levő vallás értelmezésénél az interpretatív felfogást vesszük alapul a tanulmányban. A kultúrának ez az interpretatív felfogása már Webernél is megtalálható. Geertz fejleszti ezt tovább, aki szerint a kultúra a jelentések hálójá, amelyekben az ember él (Geertz: 1973). Mindazok a magatartások, tárgyak és események, amelyeknek egy adott népcsoport azonos jelentést ad, közös

² A pedagógusok szakmai életminőségének kutatása interjúfelvételeket is tartalmaz, amelyek kiegészítik és színesítik a kvantitatív adatokat. Az interjúk 2016-tól kezdődően készülnek folyamatosan.

kultúrájukká válnak. A "társadalom formái a kultúra anyagát képezik" (Geertz: 1973, 322.), tehát nem egyszerűen az empirikusan megvizsgálható társadalmi valóságok mintázatát jelentik, hanem annak koordinátáit is. Itt a koordináták a jelentések hálójának szálait jelképezik, és ezek azok a vezérvonalak, amelyek mentén értelmezik és rendezik az emberek tapasztalataikat. Például a régi, hagyományos népszokások, amelyek általában valamilyen ünnepkörhöz kötődtek, sokkal mélyebb tartalmakat és jelentéseket hordoztak magukban, mint csupán a nép mindennapi életének abban a formában kialakult mintázatát. Egy betlehemes játék vagy a "kántálás"³ magában hordozta azt, amit gondoltak a közöttünk megjelenő Istenről, szabályozta azt, ahogyan meg lehet közelíteni Őt, és a kántálás szokásával átvitte ezt az embertársakhoz való közeledésre is: közösségteremtés, kapcsolódás teremtése az örömhírvivés által. Láthatjuk, hogy nem csupán egy mintázatról van szó, hanem olyan alapfeltevésekről, alapelvekről, melyek mentén rendeződött ez a hagyományos társadalom: a közöttünk élő Isten hite, a tapasztalatok, élmények megosztásának közösségteremtő erejében való hit stb.

A Hargita megyei pedagógustársadalom vallásossága, istenhite és templomba járási szokásai, egyházi közösségben való részvétele is sok minden elárul abból a kultúrából, amelyben él. Tanulmányomban ennek feldolgozása következik az adatok tükrében.

A vallásosság egymásra épülő dimenzióit Jarvis és Northcott modellje (Pikó: é.n.) írja le, amely szerint a vallásosságnak négy szintje van. Első a **vallási hovatartozás szintje** (religious affiliation), amely egyáltalán nem feltételezi a személy bevonódását, a születéssel és keresztteléssel adatik meg. Második a **vallásgyakorlás** (religious participation), amely már választáson alapul, és magába foglal bizonyos vallásos tevékenységeket, mint például a templomba járás. Harmadik a **vallásos közösséghez tartozás** (community membership), amely már komolyabb részvételt jelent, túllép az egyéni vallásosságon, és egyben társas támogatással ajándékozza meg az embert. Negyedik szint egy attitűd-szerű jelenség, a szűkebb értelemben vett **vallásosság** (religiousity), amely magába foglalja az Istenbe vetett hitet, a vallásos értékrend követését. Jarvis és Northcott modelljét Reed (Pikó: é.n.) egészíti ki egy ötödik dimenzióval, amely a **spiritualitás** (spirituality), és ez túllép vallási gyakorlatokon, attitűdökön, közösségen, és egy transzcendens valósággal való személyes kapcsolatot jelent. A vallási hovatartozást, a vallásgyakorlást és a vallásos közösséghez tartozást extrinzik vallásosságnak tekinthetjük, a szűkebb értelemben vett vallásosságot és a spiritualitást pedig intrinzik vallásosságnak.

Hargita megyei pedagógusok vallásossága

Ebben a fejezetben a minta rövid bemutatása után a vallásosság különböző dimenzióinak elemzése következik az adatok alapján.

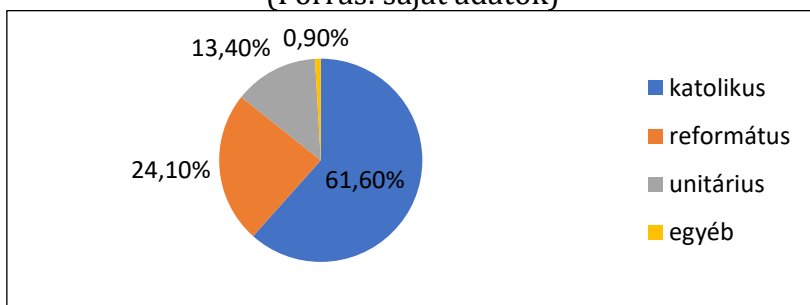
A mintába bekerült pedagógusok 78,6%-a nő és 21,4%-a férfi. Életkor szerinti megoszlás tekintetében a pedagógusok túlnyomó többsége 30 és 50 év közötti, ha tíz évenkénti bontásban nézzük. Ha ez alapján három életkori csoportot képezünk - fiatal (35-ig), középkorú (35-55), idős (55 fölött) -, azt látjuk, hogy a pedagógusok 57,1%-a 35 év alatti. Mindenképpen fiatal felnőttekből áll nagyrészt ez a minta, az átlagéletkor 39 év és a középérték is ebben a tartományban van. A pályán eltöltött időt tekintve azt mondhatjuk, hogy a nagy többség (57,4%) 11 és 30 év közötti „régiséggel” rendelkezik, ennyi ideje dolgozik a pályán. Aránylag kevés a pályakezdő (12%) és a nyugdíj előtt álló (16,6%) pedagógus. A pedagógusok 36%-a tanító, 2,7%-a segítő szakember (iskolai tanácsadó, fejlesztő pedagógus, logopédus). A

³ Ezeknek a szokásoknak a saját értelmezése

fennmaradó 61,3% szaktanár, akiknek legnagyobb része (19,8%) nyelvtanár, majd ezután következnek a matematikát és informatikát, természettudományokat illetve művészetet és sportot tanító tanárok. Hargita megyében a két alapvető iskolatípus – a falusi és városi – a következőképpen oszlik meg: 60% falusi és 40% városi iskola (www.harghita.insse.ro). Ilyen szempontból is reprezentatív a vizsgálati minta, ahol nagyjából ezeket az arányokat láthatjuk: a megkérdezett pedagógusok 57,3%-a mondta, hogy falusi iskolában tanít, és 42,7%-a, hogy városiban. A kérdőív részletebben is rákérdez erre, amiből kiderül, hogy a falusi iskolák nagyobb része I.-VIII. osztályos iskolákat jelent, kevés a külön V.-VIII. osztályokat vagy külön I.-IV. osztályokat működtető iskola. Ez utóbbiak kizárólag nagyon kis településeken működnek, javarészt összevont osztályokkal. A megkérdezett pedagógusok 60,7%-a felső tagozaton, 39,3%-a alsó tagozaton tanít.

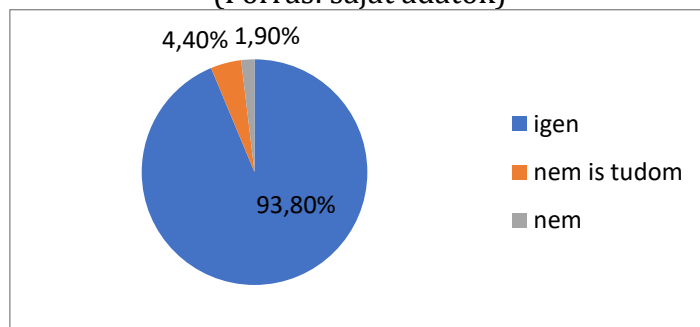
A Hargita megyei pedagógusok vallási hovatartozás szerint a következő képet mutatják: nagy részük katolikus (61,6%) – Hargita megyében csak római katolikusokról beszélünk-, 24,1% református, 13,4% unitárius és minimális százalékban vannak egyéb vallásúak (1.ábra).

1. ábra: Hargita megyei pedagógusok vallási hovatartozása
(Forrás: saját adatok)

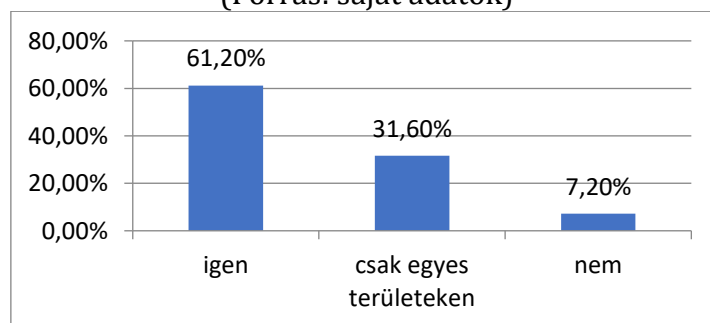
Arra a kérdésre, hogy hisz-e Istenben, nagy részük (93,8%) határozott igennel válaszolt, 1,9% határozott nemmel és 4,4% bizonytalan (2.ábra). Azt láthatjuk tehát, hogy ebben a régióban még fontos szerepe van az istenhiten alapuló vallásosságnak, legalábbis ezt vallják a megkérdezett pedagógusok. A magát kereszténynek tartó népesség számbeli túlsúlya Tomka Miklós szerint a „keresztény társadalom” egyik ismérve (Fejes: 2014). Bár a modernizáció folyamatai jócskán elérték Székelyföldet és azon belül Hargita megyét, tudjuk, hogy ebben a régióban specifikusan alakult a modernizáció, ami abban ragadható meg leginkább, hogy a sajátosan keverednek a fogyasztásra való beállítódás, a globalizáció folyamatai a hagyományos mintákkal és a mélyen gyökerező vallásossággal (Fejes: 2014). Ezt támasztja alá, és egy enyhe, szekularizációval ellentétes folyamatra is utal az, hogy az idős pedagógusok 92,5%-a, a középkorúak 93,8%-a és a fiatalok 94%-a vallja magát istenhívőnek, vagyis generációról generációra valamivel többen.

2. ábra: A „Hisz-e Istenben?” kérdésre adott válaszok
(Forrás: saját adatok)

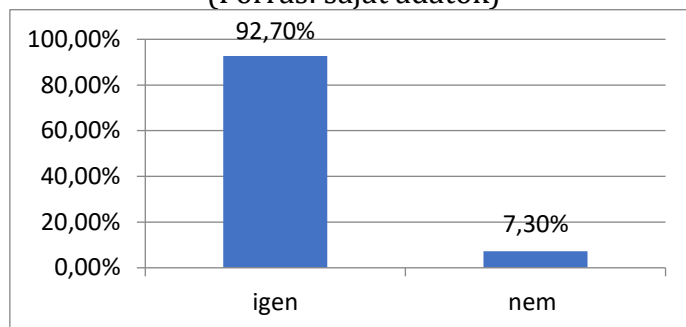
Nem világos viszont, hogy ez az adat csak az ateizmust automatikusan kizáró világlátást tükrözi, vagy mélyebb hitbeli attitűdök is húzódnak mögötte. Ennek tisztázása céljából került sor az ezt követő kérdésekre. Azoktól, akik azt vallották, hogy hisznek Istenben, megkérdeztük, hogy befolyásolja-e életüket, döntéseiket, választásaikat a hitük. Érdekes és ellentmondásos az a 7,2%, akik azt állítják, hogy hisznek Istenben, de ez nem befolyásolja az életüket. A pedagógusok nagy részénél az adatok azt mutatják, hogy a hit befolyásolja életüket, döntéseiket és választásaikat, és 31,6%-nál ez csak az élet egyes területeire korlátozódik. Tehát tulajdonképpen 61,2%-uknál feltételezhetünk mélyebb, istenkapcsolaton alapuló, az életvezetést meghatározó vallásosságot (3.ábra).

3. ábra: „Ha hisz Istenben, befolyásolja-e életét, döntéseit, választásait a hite?” kérdésre adott válaszok
(Forrás: saját adatok)

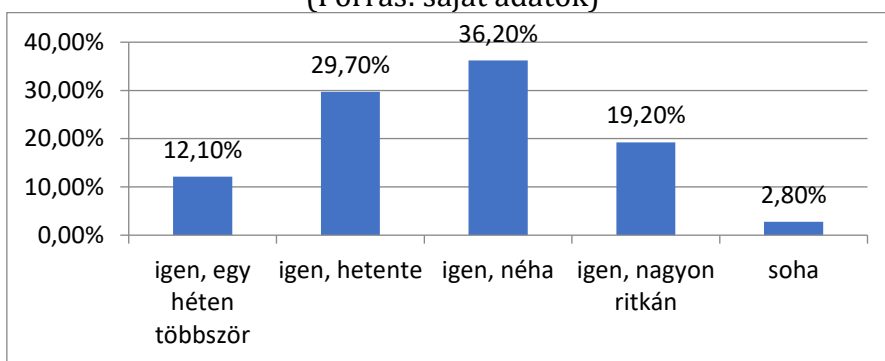
Arra gondolunk ez alapján, hogy a fenti kérdésre adott válaszokkal összhangban van az, ahogyan vallanak arról, erőforrás-e a hitük a számukra. Nagy százalékuk ugyanúgy, ahogy a döntéseket, életet befolyásoló hit esetében, erőforrásnak tekinti a hitet (4.ábra). Ha alaposabban megnézzük az adatokat, a keresztábla elemzésekből az derül ki, hogy akik számára erőforrás a hit, azok döntő többségének (98,9%) befolyásolja az életét és döntéseit. Viszont akik határozottan vallják, hogy a hitük nem befolyásolja életüket (7,2%), azok körülbelül fele arányban élik meg erőforrásként a hitet. Úgy tűnik, akik számára erőforrást jelent, de még nem eszerint rendezik be életüket, azok a kereső vallásosság típusába sorolhatóak.

4. ábra: „Ha hisz Istenben, erőforrás-e önnek a hite?” kérdésre adott válaszok
(Forrás: saját adatok)

A pedagógusok vallásgyakorlására, templomba járási szokásait vizsgálva (5.ábra) azt láthatjuk, hogy nagyon kicsi (2,8%) a templomba soha nem járók és aránylag kicsi (12,1%) a hetente többször járók aránya. A pedagógusok több mint fele, vagyis 55,4% néha vagy nagyon ritkán jár templomba. Azt mondhatjuk, hogy a hetente többször vagy hetente templomba járók jelentik azt a csoportot (41,8%), akik életében igazán fontos a vallás.

5. ábra: Hargita megyei pedagógusok templomba járási szokásai
(Forrás: saját adatok)

A megkérdezettek kevesebb, mint harmada (27%) tagja valamilyen egyházi közösségnek (6.ábra). Ez nem magát az egyházhoz való tartozást jelenti, hanem hogy a templomba járáson kívül kapcsolódik-e olyan közösséghez, amely egyházi alapítású vagy vallásos alapon működik. Ilyenek lehetnek a nőszövetségek, az ificsoportok, a bibliaolvasó körök stb. Az egyházhoz való tartozás erősíti nemcsak egy nép vallási, de nyelvi és kulturális identitását is, különösen a kisebbségben élő csoportokét. Még erőteljesebben érvényesül ez a hatás olyan egyházi közösségek esetében, amelyekbe a személy szervesen kapcsolódik, ahová személyes kapcsolatok is fűzik, ahol közös cél és hitrendszer erősíti a közös identitást. Mivel kérdőíves kutatásunk és az ehhez kapcsolódó interjúfelvételek fő célja nem a vallásosság mélyebb megértése volt, nincs lehetőségünk arról beszélni, hogy mi motiválja a pedagógusokat egy-egy ilyen közösséghez való kapcsolódásra, hogy a társas támogatás megszerzése-e a fő hajtóerő vagy a közösségi szellem tudatos ápolása, a közös identitás megerősítése is cél-e. Azt sem tudjuk, egész pontosan milyen típusú közösségekbe járnak a Hargita megyei pedagógusok. Megállapíthatunk viszont néhány összefüggést templomba járási szokásaik és egyházi közösséghez való tartozásuk vonatkozásában.

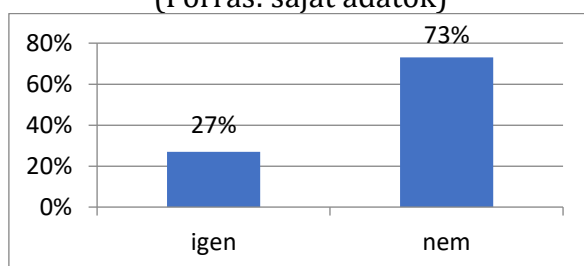
Tudjuk, hogy a megkérdezettek 27%-a jár valamilyen közösségbe. Valószínűleg nem meglepő, hogy ezeknek a személyeknek 83,3%-a nő és csak 16,7%-a férfi. Természetesen ez az arány abból is adódik, hogy a minta döntő többsége nő, lévén szó pedagógusokról. De ha megnézzük,

hogy az egyes nemeken belül hogyan oszlik meg a közösségbe járók aránya, akkor is az derül ki, hogy a nőkre jellemzőbb ez a fajta tevékenység, ugyanis a férfiak 20,6%-a és a nők 28,5%-a jár egyházi közösségbe.

Az is kiderül az adatokból, hogy a közösségbe járók 50,6%-a fiatal (35 év alatti), 36,5%-a középkorú (35-55 között) és csak 12,9% idősebb, 55 év fölötti pedagógus. Vagyis az életkor előrehaladtával csökken az egyházi közösségekbe kapcsolódás gyakorlata. Ennek okait magyarázhatnánk azzal is, hogy egyszerűen több szabadidővel rendelkeznek a fiatalabbak, de ez nem valószínű, ugyanis az derül ki, hogy a közösségbe járók döntő többsége házasságban él (vagyis valószínűleg elfoglaltabb, mint például az egyedülállók) és csak 10,6%-a egyedülálló. Tehát úgy tűnik, nem a több szabadidő a döntő tényező. A másik hipotézis lehet az, hogy a közösségbe járóknak nagyobb a társas, önmegvalósítási igényük, vagy, hogy elkötelezettebbek közösségük, egyházuk felé.

Az egyházi közösséghez tartozást összefüggésbe hozhatjuk a pedagógusok szakmai életminőségével is, amelyet a Teacher Subjective Wellbeing Questionnaire skálával és egyéb, a munkahely tárgyi és személyi feltételeit vizsgáló kérdéssorokkal mértünk. Bár hangsúlyos összefüggéseket itt nem találunk, megállapíthatunk néhány tendenciát. Ilyen például az, hogy a gyenge szakmai életminőséggel rendelkezőknek csak 8%-a jár közösségbe, a közepes szakmai életminőségűek 29,9%-a és a jó szakmai életminőségűek 25,8%-a. Valamint az is megállapítható, hogy az egyházi közösségbe járóknak nagy része, vagyis 68,3%-a közepes szakmai életminőséggel rendelkezik, 29,3%-a jó és csak 2,4%-a a gyenge szakmai életminőségű pedagógus a közösségbe járók körében. Sokkal mélyebb vizsgálatokra lenne szükség ahhoz, hogy ok-okozati összefüggéseket merjünk feltételezni ezen adatok között, és nem tudjuk, hogy a rossz munkahelyi feltételek, a pedagógusi szerep gyengébb kidolgozottsága veszi el az energiát a közösségbe járástól vagy a közösségbe járók között azért alacsony a rossz szakmai életminőségűek aránya, mert társas és spirituális támogatást kapnak, és az visszahat pedagógusi mivoltukra. Csak annyit állapíthatunk meg, hogy az egyházi közösséghez való tartozás inkább a közepes és a jó szakmai életminőséggel jár együtt.

6. ábra: Valamilyen egyházi közösséghez tartozás Hargita megyei pedagógusok körében
(Forrás: saját adatok)

Tehát a templomba járási szokások és az egyházi közösséghez való csatlakozás gyakorisága egyáltalán nem tükrözik a pedagóguspopuláció istenhitét, ugyanis sokkal nagyobb arányban (93,8%) vallják magukat hívőnek, mint amennyien rendszeresen templomba járnak (41,8%) és amennyien tagjai valamilyen egyházi közösségnek (27%).

Összefoglalás

Ennek a tanulmánynak fő célja a Hargita megyei pedagógusok vallásosságának leíró jellegű elemzése volt. Vallási hovatartozás szerint katolikus többség jellemzi a megyét. A

hagyományos, a kultúrában mélyen gyökerező vallásosságra utal az, hogy nagyon nagy százalékuk (93,8%) hívőnek vallja magát. Viszont sokkal mélyebb elemzésre lenne szükség ahhoz, hogy kiderüljön, ez a vallásosság mennyiben személyes meggyőződésen és istenkapcsolaton alapuló, intrinzik vallásosság, és mennyiben inkább a hagyományos felfogás, a normakövetés és az extrinzik vallásosság jelzője.

Azok közül, akik hívőnek vallják magukat, csak 41,8% jár rendszeresen (hetente vagy hetente többször) templomba, és csak 27%-uk tartozik valamilyen egyházi közösséghez. Az is kiderült, hogy a közösségbe járók nagyobb részben nők és 35 év alattiak. Mivel pedagógus-populációról van szó, fontos kiemelni azt is, hogy bár ok-okozati összefüggést nem állapíthatunk meg, tény az, hogy az egyházi közösséghez tartozás inkább a jó és közepes szakmai életminőséggel jár együtt. A pedagógusokkal készített interjúk és további vizsgálatok adhatnak választ arra a kérdésre, hogy az egyházi közösséghez tartozást erőforrásként élik meg, amely a spillover mechanizmusokon⁴ keresztül erősíti szakmai életminőségüket, vagy pedig azok a pedagógusok kapcsolódnak ilyen közösségekhez, akik szakmájukat is nagyrészt pozitívan élik meg, és tudatosan tenni akarnak a közösségekért vagy tovább akarják adni a hitüket.

Felhasznált irodalom:

- Bowling, N.A.; – Eschleman, K.J. – Wang Q. (2010): A meta-analytic examination of the relationship between job satisfaction and subjective well-being. In: Journal of Occupational and Organizational Psychology, vol. 83., issue 4, 915-934. p.
- Crozier, Michael (1983): A bürokrácia jelensége. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó
- Eagleton, Terry (2001): A kultúra két fogalma (esztétikai és antropológiai). In: Lettre, 2001, Tél, No. 43.
- Fejes Ildikó (2014): A vallásosság történelmi és szociológiai dimenziói Csíksban. Doktori (PhD) értekezés. Csíkszereda-Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Történettudományi Doktori Iskola, Gazdaság-, régió- és politikatörténeti műhely
- Geertz, Clifford (1973): Thick Description: Toward an Interpretative Theory of Culture. Elérhető: <https://philpapers.org/archive/GEETTD.pdf>, letöltés ideje: 2017.11. 03.
- Giddens, Anthony (2000): Consecințele modernității. București, Editura Univers
- Institutul Național de Statistică (2013): Comunicat de presă privind rezultatele definitive ale Recensământului Populației și al Locuințelor- 2011 (caracteristici demografice ale populației) în județul Harghita. Elérhető: <http://www.harghita.insse.ro/phpfiles/Comunicat%20de%20presa.pdf>, letöltés ideje: 2017.11.04.
- Józsa Péter (1976): Kód- kultúra- kommunikáció. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda,
- Novák Cs. Z. (2016): A Ceaușescu-korszak magyarságpolitikája 1965-1989. In: Pro Minoritate, 2016 tavasz, 39-60. p.
- Pikó Bettina (é.n.): A vallás és egészség kapcsolatának szociológiai értelmezése. Elérhető: <http://www.mtapti.hu/mszt/19993/piko.htm>, letöltés ideje: 2012.07.14.
- Tomka Miklós (2010): Religiosity in Central and Eastern Europe. Facts and Interpretations. In: Religion and Society in Central and Eastern Europe, Volume III. (June 2010)

⁴ A spillover-hatás (Bowling és mtsai: 2010) egyéni belüli folyamatokat jelent, és arra vonatkozik, amikor az élet egyik területén egy jelenség „túlcserdül”, vagyis hatással van az élet más területeire.

Cseri Kinga:

Az interkulturalitás vallási vetületei

Absztrakt: A tanulmány célja, hogy az interkulturalitás témakörének kontextusában tárgyalja a vallási pluralizmus komplex kérdéskörét, amely a katolikus egyházat sem hagyja érintetlenül. A különböző vallások közti metszéspontot keresve reflektál a tanulmány a jungi „komplex” pszichológiának a lényegiségére, amely magában foglalja a tudattalan élő misztériumával való kapcsolatfelvétel útját. Mindezek értelmében felfénylik II. János Pál által megfogalmazott igazság: „Ugyanaz a lélek hinti az „ige magvát”, amely a rítusokban és kultúrákban van jelen, és kiérleli azt Krisztusban.”

Abstract: The purpose of this study is to discuss the complex issue of religious pluralism in the context of interculturality, which does not leave the Catholic Church untouched either. By looking for points of intersection between different religions the study reflects on the essence of the "complex" psychology of Jung, which includes the path of contacting the unconscious living mystery. According to all this the truth worded by John Paul II is seen: "The same spirit spreads the" seed of the Word", which is present in the rites and cultures, and is finally ripened in Christ."

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy az interkulturalitás témakörének kontextusában tárgyalja a vallási pluralizmus komplex kérdéskörét, amely a katolikus egyházat sem hagyja érintetlenül. A különböző vallások közti metszéspontot keresve reflektál a tanulmány a jungi „komplex” pszichológiának a lényegiségére, amely magában foglalja a tudattalan élő misztériumával való kapcsolatfelvétel útját. Ebben a kontextusban utalunk azokra az anomáliákra, amelyek a kereszténység kiüresedő formalitását előtérbe helyezve meggátolták az autentikus hit közvetítését. A tanulmány intenciója, hogy előtérbe helyezze azokat a mozzanatokat, amelyek a vallási tradíciók üzenetében a valódi párbeszéd és az egyéni szabadság lehetőségét ragadják meg. Dahrendorf üzenetét közvetítve: „A vallások azonban csak akkor jelentenek ligatúrákat egy szabad társadalom számára, ha nem támasztanak korlátlan igényt, amely az opciókat beszűkíti, végül pedig le is rombolja” (Dahrendorf 2004:41).

Interkulturális sokszínűség és a posztmodern

Gondolatmenetünk kezdő lépéseként érdemes felidéznünk az interkulturalitás fogalmi lényegiségét, amely a kultúrák közötti párbeszédet jelenti, azaz olyan eszmecserét, amely különböző etnikai, kulturális, vallási és nyelvi háttérrel, illetve örökséggel rendelkező egyének vagy csoportok között jön létre. Ez a párbeszéd a másik fél véleményét tiszteletben tartja, ugyanis az alapja a kölcsönös megértés és tisztelet (Európa Tanács, 2008: 10). Míg az interkulturalizmus fogalma a társadalmi csoportok közötti interakciót foglalja magában, addig a multikulturalizmus fogalma a társadalom struktúráját jelenti, azaz „a multikulturalitás arra a tapasztalati tényre utal, hogy egy adott területen és adott társadalmi szervezeten belül

különbféle kultúrák léteznek és hathatnak egymásra.” (Európa Tanács 2008: 10)

Megítélésünk szerint az interkulturalitás megközelítése posztmodern diskurzus által lehetséges, amely elismeri és támogatja a társadalomban megjelenő kulturális sokszínűséget.

A neves francia filozófus Jean – Francois Lyotard szerint az első és második világháború által átélt szenvedések új ideológiáknak, eszméknek nyitottak utat, ezért ezta kort „a nagy elbeszélésekkel szembeni bizalmatlanság” jellemzi (Lyotard 1993:8). Következésképp a posztmodern perspektíva tagadja a világ kizárólagos, abszolút módon való értelmezhetőségét, azaz egy olyan korba léptünk, ahol az abszolút igazság léte megkérdőjeleződik. A tudomány tehát nem tudja magát legitimálni, azaz az egyedi totalitás elve, a tudás metadiskurzusának uralma már nem alkalmazható, s Wittgensteinnel együtt feltehetnénk a lánckövetkeztetési paradoxon által megfogalmazott kérdést: „És hány háztól, utcától fogva város egy város?” (Wittgeinstein 1992: 18, 25). A posztmodern tudás sajátossága tehát az, hogy benne rejlik az a diskurzus, amely az abszolút tudást kérdéssé teszi. Ez a kétely a matematikai tudás birodalmát sem hagyta érintetlenül. Gödel tétel meghatározása ugyanis a tudás természetének megváltozáshoz vezet. Gödel meggyőzően állította, hogy az aritmetikus rendszerben van olyan állítás, amely a saját rendszerén belül sem nem igazolható, sem nem cáfolható, azaz az aritmetikus rendszer a teljesség feltételének nem felel meg (Gödel 1931:38).

A fentiekben meghatározott kétely a kultúra világára is hatással volt. Nézzük pl. a strukturális nyelvészet álláspontját, amely szerint az egyes kultúrák sajátos, tipikus jelrendszereket alakítottak ki; ezek a jelek azonban „semmit sem jelentenek, és csupán alkotóik hiedelemrendszerét állandósítják.” (McGrath 2002:108) Ebben a kontextusban a dolgoknak nincs valódi jelentésük, csupán az emberi szubjektum által meghatározott értelemről beszélhetünk.

Egyházi innováció az interkulturalitás dimenziójában

Ha az igazság kérdését a vallások területére vonatkoztatjuk, akkor megállapíthatjuk, hogy posztmodern értelemben a kereszténység is csak egy alternatíva a vallási élet heterogenitásában, nem pedig az abszolút igazság közvetítője. Mindehhez az értelmezési folyamathoz hozzájárultak mindazok a torzulások, amelyek az emberi önzőség táptalajából indultak ki. Itt érdemes visszanyúlnunk azokhoz a gondolati eredményekhez, amelyet a dán filozófus és teológus Sören Kierkegaard már a 19. században megfogalmazott. A filozófus a hiteles kereszténység érdekét szem előtt tartva joggal lázadt a kereszténység kiüresedő formalitása ellen, amely nem más, mint „örökös vasárnapi mormolás a krisztushit fenséges és felbecsülhetetlen igazságairól, szelíd vigaszáról.” (Kierkegaard 1998:48) A krisztushit kiüresedésében és pogánysággá válásában a dán bölcselő mindenekelőtt a fennálló rend képviselőinek (amit már a farizeusok és az írástudók képviseltek) „istentelen külsőségét” bírálja. Elkezdődött tehát a kereszténység elvilágiasítása, amelyben a „fennálló rend az önistenítésig jutott, ilyenkor végül szokások és hagyományok merevülnek hitcikkelyekké, s így minden egyformán fontossá válik; avagy rendeletek, szokások és hagyományok lesznek fontossá.” (Kierkegaard 1998:11) A szokások és a hagyományok uralkodóvá válásának pedig az a negatív következménye, hogy az egyes ember nem ismeri fel az Istenhez fűződő viszonyának a valódi jelentőségét. Walter Kasper – korunk jeles katolikus püspöke – szintén szemléletesen reflektál azokra az anomáliákra, amelyek visszaéltek az autentikus hit közvetítésével: „A magukat krisztushívőknek vallók tanításukban, de méginkább a magán – s a társadalmi életükben tanúsított magatartásukkal sokszor inkább elfedték, mintsem felmutatták Isten igazi arcát. A késő középkorban majd az újkor kezdetén az eredeti, végső soron egyszerű

hitaktust a gyakorlati élet számára tökéletesen hasznavehetetlen tartalmi részletkérdések boncolgatása révén igyekeztek megvalósítani. [...] Az efféle hit többé nem felszabadító valóság, ez az Isten az emberre tekintélyelvű módon ráerőszakolt, szabadságát és méltóságát semmibe vevő hatalmasság. Márpedig az embernek jogai érvényesítése érdekében fel kell emelnie szavát az egyoldalúan tárgyiasító és tekintélyelvű hitértelmezésekkel szemben.” (Kasper 1993:20-21)

A fentiekben felvázolt kritikai attitűdhöz hozzájárult az a tény, miszerint az elmúlt évtizedekben megjelenő globalizáció a vallások egymás mellett élését tette lehetővé, különösen Európában és Észak-Amerikában. Kétségtelen, hogy dinamikusan alakult, változott a kereszténység és más vallások kapcsolatrendszer. Ennek értelmében a 20. században az egyház átértékelte addigi látásmódját. Ebben a változásban a II. Vatikáni Zsinat nyitása volt a legmeghatározóbb. A zsinat 1962-ben ült össze, s az újítás jegyében határozta meg a céljait. A zsinat XXIII. János pápa vezetésével valóban új lendületet adott az egyháznak, ugyanis felismerte a világ kihívását, folyamatos változását, s a felmerülő kérdésekre megalapozott válaszokat próbált adni. A II. Vatikáni Zsinat központi témája az volt, hogyan értelmezi az egyház saját maga lényegiségét és szerepét a mai világban. A vallási innováció igényét jelzi az a tény is, hogy több olyan fogalmi struktúra merült fel, amelyeket a korábbi zsinati írások nem tartalmaztak, például: történelem, kultúra, kulturális (Ochoa 1967). Az egyház interdiszciplinális szinten is kereste a megoldásokat, ezt a tényt jelzi, hogy a zsinatra világi hívőket is meghívtak, nem csupán teológiai szakértőket. A hit és kultúra összekapcsolódása egyre inkább eltávolodott az egyházközpontú szemlélettől a Krisztus-központú értelmezés fele, következésképp a megtestesülés és a húsvéti misztérium fontossága került előtérbe (Török 2013:83). Ezen a ponton érdemes hangsúlyoznunk, hogy II. János Pál több esetben hangsúlyozta a kultúraközi párbeszéd aktualitását, amely a hit útját követve elfogadja mindazt, ami a különböző kultúrákban az abszolút értéket jelenti (Török 2013:202). Talán nem jogtalan azt mondani, hogy az egység a lényünkbe van írva, ott rejtőzik az aktuális sokféleség mögött. A Lélek jelenléte és tevékenysége tehát az egyes emberen túllépve a társadalmat és a történelmet is érinti, azaz a népek életére, a kultúrák és a vallások sokféleségére egyaránt hatással van. II. János Pált idézve: „Ugyanaz a Lélek hinti az „ige magvát”, amely a rítusokban és kultúrákban van jelen, és kiérleli azt Krisztusban.” (II. János Pál 1991:28)

A Lélek egységének kontextusában érdemes Dulles álláspontját felelevenítenünk, aki hangsúlyozza, hogy a Szentlélek az az isteni személy, aki a sokféleségünk és egyedi különbségünk megtartásával tesz bennünket egygé (Dulles 2003:62). Szintén az egység megvalósítását tartotta szem előtt korunk eredeti japán vallásteológusa, Kosuke Koyama, aki misszionáriusként több éven keresztül Thaiföldön élt, s célja az volt, hogy a vallási tradíciók üzenetét emberközpontú megközelítéssé formálja, továbbá a különböző vallások közötti metszéspontokat megkeresse. Koyama úgy véli, hogy kritikus fontosságú találkozás következett be a kereszténység életében, s ez az Ázsia szellemi és vallási örökségével való találkozás. „Összeszűkülte világunk teológiai jelentése az, hogy az egész világ az ígéret földje földrajzi alakzatát veszi fel. Bárhol van ma az ember, nincs más választása, mint hogy a 'találkozások népe' és az 'ígéret földjének népe' legyen.” (Koyama 2013:46)

Ebben a szövegösszefüggésben érdemes visszanyúlnunk Pál apostol ígéhirdetéséhez, aki a különböző kultúrák kapcsolódási lehetőségét szem előtt tartva a korinthusiakhoz írt első levelében így fogalmaz: „Bár mindenkitől független voltam, mégis mindenkinek szolgálja lettem, hogy minél többet megnyerjek. A zsidók előtt zsidóvá váltam, hogy megnyerjem a zsidókat. A törvény alá rendelték között a törvény alárendeltje lettem – noha magam nem vagyok a törvénynek alárendelve –, csak hogy megnyerjem azokat, akik a törvény alárendeltjei. Azok közt, akikre a törvény nem vonatkozik, olyan lettem, mint aki e törvényen kívül áll – pedig nem állok Isten törvényén kívül, hanem Krisztus törvényének vagyok alárendelve –, csak hogy

megnyerjem a törvény alá nem rendelteket. A gyöngék közt gyöngé lettem, hogy megnyerjem a gyöngéket. *Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit üdvöztsek. – Kiemelés tőlem – Cs. K. –* Mindezt az evangéliumért teszem, hogy nekem is részem legyen benne.” (1Kor 9,19-23) Mindebből kiindulva méltán állíthatjuk, hogy Pál apostol valódi párbeszédet folytatott, azaz figyelembe vette a vele kapcsolatba kerülő emberekeltérő gondolkodásmódját, egyediségét, vallási hovatartozását és kultúráját.

A fentiek értelmében bizonyára nem véletlen, hogy Karl Rahner, a II. Vatikáni Zsinat egyik vezető teológusa a vallási pluralizmus tényét az egyház megoldandó feladatának nevezi, amely elől már nem menekülhet el, s amely nem lehet számára közömbös jelenség. Rahner józanul veszi tudomásul, hogy megváltozott az egyház helyzete, a jelentőségéből veszítve a társadalomban már nem a legmeghatározóbb tényező. Kétségtelen tehát, hogy az egyház arculatát a kor arculatához kell igazítani, s ezt csakis hiteles teológiával lehet elérni. Az egyháznak tehát végleg el kell búcsúznia a hatalomvágytól, ha erős missziós egyházzá akar válni (Stinglhammer 2006:187). Missziós szempontból az emberi egzisztenciát megérintő kérdésekre és válaszokra van szükség, azaz „ott kezdjük, ahol van esélyünk arra, hogy meg fog érteni bennünket a modern ember, és onnan kell őt lépésről lépésre továbbvezetni.” (Rahner 1954:26) Méltán állíthatjuk, hogy a pasztorális teológia lényegében az Isten és az ember élethorizontjával való viszonyban fejeződik ki. A teológus látásmódja szerint a dogmatikai reflexió célja, hogy a hit racionalitását és az egyházi cselekvés mozzanatait az emberi egzisztencia léthelyzetére alapozva bontsa ki, meglátva annak antropológia jelentőségét. Következésképp az egyháznak az emberek szolgálatában kell állnia, azaz a világ az egyház missziós tevékenységének beszédpartnerévé fog válni (Rahner 1995:362).

Az emberi egzisztencia léthelyzetére visszatérve Rahner hangsúlyozza, hogy az ember érzéki képességével törekszik a lét megragadására, ám minden egyes ismeretben implicit módon az Istent ismeri meg. A transzcendens valóság felfedezése tehát a tapasztalt világ végességének átérzése (amely az emóciókat aktivizálja) által is lehetséges. Rahner az alábbi gondolatban a magukkal sodró emberi érzések transzcendenciára ébresztő hatására utal: „Sajátos transzcendencia-élményt jelenthet fenyegető veszély idején a félelem és a szorongás, de ilyen élmény fakadhat magával sodró örömmérsékben is. A transzcendens világra ébreszt az erkölcsi világgal való találkozás, amikor például a hűség vagy a szeretet abszolút kötelező erejét érzi az ember, annak ellenére, hogy ilyen abszolút „erő” egyetlen konkrét feladatból sem áradhat.” (Rahner 1991:99) A rahneri tézis szerint tehát szellemi transzcendenciánk és emocionális aktivitásunk egyaránt az abszolútra irányul.

A vallási motívumok lélektana

Az abszolútra irányuló szellemi transzcendenciánk és emocionális aktivitásunk holisztikus megközelítését adja Carl Gustav Jung. Mint ahogy később világosabban látni fogjuk, a kollektív tudattalan fogalmával Jung az interkulturalitás dimenzióját érintette. A svájci génusz számára a pszichoterápia nem csupán a múlt traumáival való szembesülést jelenti, hanem egyben újfajta megközelítési módot adott a spirituális hagyományok közös céljához, azaz Istennel való egyesüléshez. Ez az egyesülés egyben átvezető útlehet az egyes kultúrák között, megtalálva azt, ami bennünket összeköt. Az univerzális igazságok megtalálásához azonban meg kellett ismerkednie valamennyi spirituális hagyománnyal.

Jungot – Freuddal ellentétben – a pszichében jelenlévő, személyen túli, egyetemes erők érdekelték. „Azt kell mondanom, hogy a neurózis kizárólag nemi eredetű felfogása számomra túl szűknek tűnik. [...] Szeretném ezért azt javasolni, hogy a pszichoanalitikus elméletet

szabadítsuk meg a kizárólag szexuális állásponttól” – idézzük Jung szavait (Jung 2006:58). A végleges szakadás pedig akkor következett be Freud és Jung között, amikor Jungnak *A tudattalan pszichológiája* című műve megjelent, amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a világ legfontosabb civilizációinak a mitológiáját megvizsgálja (Crowley 1999: 27).

A fentiek értelmében méltán állítható hogy Jung érdeklődése az évek során lassan elfordult a pszichiátriától, s a pszichoanalízisen keresztül az archetípusok elméleténél, majd a vallási motívumok lélektanánál ért révbbe.

Freudot követve Jung is önálló iskola alapítására törekedett, azonban gondolati útjának komplexitását szem előtt tartva nem lehet pusztán az *analitikus pszichológia* tárgyszó alá rendelni munkásságát. Talán nem jótalan azt mondani, hogy filozófiai emberkép megalkotására törekedett, s a hangsúlyt az ontológiailag tételezett kategóriákra fektette. A mélylélektani pszichoterápia a tudattalan tartomány területét vizsgálva a vallásosság kérdéskörével is szembesül. Jung felfogása szerint ugyanis a nagy álmok olyan ősanyaghoz hasonlítanak, amelyből a föld összes vallása ered. Továbbá az álmok világa az egyik legjobb eszköz arra, hogy az ember megtalálja a belső egységét és teljességét, s ezt nevezi Jung individuációnak (Franz 2009:45-46).

Jung az individuáció folyamatával, az ember egyre mélyebb kibontakozásával érzékelteti a Selbst felé haladást. Az emberi életutak mélylélektani elemzése megmutatja, hogy a mélymagunk irányából jövő késztetéseket többnyire elfojtjuk. Pedig a krisztusi történet minden emberben zajló személyes, archetipikus valóság, az Isten, azaz a Selbst élmény hite a legmélyebb problémáinkban is vigaszt, segítséget nyújt. Következésképp Jung gondolatvilágában *Krisztus szemlélteti mélymagunk archetípusát – kiemelés az eredetiben* (Jung 2000:51). Méltán állítható, hogy a jungi gondolatmenetben Krisztus testesítheti meg mindazt, amivé válhatunk az individuáció útjának a végén: „Ő bennünk van, mi őbenne. Az ő birodalma a drágalátos gyöngy, a szántóföld alá rejtett kincs, a kis mustármag, amely nagy fává nő, és a mennyei város. Úgy ahogy Krisztus, bennünk van a mennyek országa is.” (Jung 1993:41)

A fentiekben vázolt körülményeket alapul véve a román vallástörténész Mircea Eliade álláspontja szerint a jungi teológiában az Én szimbóluma Krisztus, az önmegvalósításé pedig a feltámadás. Jung ugyanis – Freuddal szemben – meg volt győződve, hogy a vallási élményeknek valódi célja van, amelynek a leírására semmilyen redukcionista elmélet nem képes (Eliade 2002:48-49).

Az individualizáció folyamatának vonatkozásában fontos hangsúlyoznunk a kollektív tudattalan szerepét, amely ott rejtőzik az egyéni tudattalan mélyén. Jung tehát túllép a freudi személyes tudattalan fogalmán, amelyeket elfojtunk, mert számunkra kellemetlenek, s csak küszöb alatti ingerként érzékelünk. Ettől megkülönbözteti a kollektív tudattalan szféráját, amelynek tartalmai az emberiség történelmi kortól, helytől független általános emberi helyzetekre jellemző, ősidőktől fogva meglévő reakcióinak a lenyomatai. Mint például a félelem, veszélyérzet, harc a túlerővel szemben, nemek közti kapcsolat, szülő-gyermek közti kapcsolat, születéshez, halálhoz való viszonyulás. A tudat tehát a külső realitáshoz alkalmazkodva egyénileg reagál egy adott helyzetre, a tudattalan reakciója ezzel szemben az emberiség tapasztalatát veszi alapul, s összhangban áll az ember belső életének törvényszerűségével (Jacobi 2009:24).

Summázva az eddigieket: míg a személyes tudattalan az egyén élete folyamán elfojtott, elrejtett struktúrát tartalmazza, addig a kollektív tudattalan tartalmai hozzáférhetetlenek a tudat kritikai elve számára, ugyanis e minőségben az érintetlen őstermészet szól hozzánk. A kollektív tudattalant tehát nem egyénileg fejlesztjük ki, hanem örököljük (Jung 2011:52). Következésképp a kollektív tudattalan az emberi fejlődés óriási erejű szellemi öröksége, amely minden egyes individuum agyi struktúrájában újjászületik.” (Jung 1931:175)

A kollektív tudattalan tehát egy olyan világ képe, amely ősidők óta alakult ki a tapasztalatok a priori voltából. E képben bizonyos vonások, az archetípusok pontosan körvonalazódtak az idők folyamán. "Ezek uralkodnak, ezek az istenek, azaz domináns törvények és princípiumok képei, a képsorozatok általános szabályszerűségei, amelyeket a lélek újra meg újra átél." (Jung 1990:175-176)

Ebben a vonatkozásban oszthatjuk Eliade nézetét, miszerint Jung archetípusainak világa a platóni ideák világára emlékeztet, amelyek nem az egyén történelmi idejéhez, hanem a faj és a szerves élet létmozzanataihoz tartoznak (Eliade 2006:65). A létmozzanatnak a legmélyebb rétege – amit elérhetünk a tudattalan feltérképezésében – azon a síkon valósul meg, ahol az ember többé már nem individuum, hanem a lelke kitárul és beleolvad az emberiség lelkébe, az emberiség közös tudattalanjába, amely megegyezik mindannyiunkban.

Ebben a kontextusban érdemes felidéznünk Jung különös tapasztalatát egy skizofrén betegével kapcsolatban. „Egyszer, amikor még a klinikán dolgoztam, egy skizofrén beteget vizsgáltam, akinek különös látomása volt és elmesélte nekem. Azt gondoltam, ez az ember örült, én normális vagyok, minek nyugóldjek vízióival? De nem hagytak nyugodni. Azt kérdeztem magamtól, mit jelentenek. Nem elégedtem meg azzal, hogy egyszerűen örültségek. Később hozzájutottam egy Dieterich nevű német tudós könyvéhez, aki közreadta egy mágikus papirusz részletét. Nagy érdeklődéssel olvastam, majd a hetedik oldalon szóról szóra megtaláltam benne a betegem látomását. Nagyon megdöbbsentem. Hogy a csudába lehetséges, hogy ennek a fickónak ugyanilyen látomása lehetett? Nem csupán egyetlen kép, hanem képek sorozata, és azok pontos ismétlődése. Nem akarok most abba belemenni, mert túl messzire vezetne minket. Nagyon érdekes eset, ami azt illeti.” (Jung 1987:57) Jung számára tehát az archaikus mítoszok és a tudattalanban megjelenő szimbólumok közti összefüggésnek a vizsgálata segíthet megfejtetni az emberi lét mélységeit.

Következésképp a tudattalanban megjelenő szimbólumok ősi minták, archetípusok, s ezek az emberi élet alaphelyzeteit, alapviszonyulásait fejezik ki. Összetett jelentéstartalmuk az elmondhatatlant tükrözik, s főleg az álmokban és a fantáziában manifesztálódnak. Mindebből kiindulva Jung terápiája voltaképpen az archetipikus tudattalan tartalmak feldolgozását tartja szem előtt. Az archetípusok hatalmas érzelmi és motivációs energiákat hordoznak magukban, s az álmok és a fantázia birodalmán kívül kulturális közlési forma által is megnyilvánulhatnak. Jung a legősibb archetípusokat a keleti vallásokban találta, de a kereszténység kulturális hagyományát és jelképrendszerét sem hagyta figyelmen kívül a vizsgálódásaiban. Ennek értelmében nagy érdeklődéssel fordult a középkor misztikusai felé, akik mély és eleven átéléssel tapasztalták meg a lélek ősi erőinek a hatását.

Megítélésünk szerint Jung kísérletet tett arra, hogy az ember ősi, eredeti pszichéjét a differenciált tudatba emelje. A régi időkben az ősi psziché az ember személyiségének egészéhez tartozott. Ám a tudatossága fejlődésével elveszítette a kapcsolatát a primitív pszichikus energiák körével. Az ősi psziché még a gyermekek életében jelen van, ezért a gyermekkori amnéziában szokatlan mitológiai történeteket találhatunk, amelyek később pszichózisokban is megjelenhetnek.

Ezek az imaginatív képek erősen numinózusak, s ha ezek a visszaemlékezések a felnőtt életben később újra megjelennek, akár komoly pszichológiai zavart okozhatnak; vagy épp ellenkezőleg: csodálatos gyógyulásokhoz, vagy vallásos megtéréshez vezethetnek: „gyakran az élet olyan szeletét hozzák vissza, amely régóta hiányzott, amely célt adhat, és így az emberi életet gazdagítja.” (Jung 1993:99) A visszaemlékezések által megjelenő imaginatív képek gyógyító hatásának hangsúlyozása Eliade gondolatmenetében szintúgy teret kap. A gyógyulás – Eliade szavaival élve – a „visszalépésben” ragadható meg, amely által a beteg feleleveníti a krízist, azaz újraéli és beilleszti tudatába a lelki traumát. A gyógyulás tehát abban rejlik, hogy a beteg

megismétli a születést, újrakezdi a létet, s ez nem más, mint a világteremtés utánzása (Eliade 2006:64). Kétségtelen tehát, hogy az álmokban spontán módon archetipikus tartalmak vetődnek fel, ezekből numinózus és gyógyító hatások áradhatnak ki, s ezek az őselmények a betegek számára megnyithatják az utat a vallásos igazságok beomlott tárházához (Jung 2000:24-25). Következésképp a jungi konklúzió ekképpen hangzik: „Az álmok fő feladata, hogy felelevenítse mind a történelem előtti, mind pedig a gyerekkori világ 'emlékeit', le egészen a legprimitívebb ösztönök szintjéig.” (Jung 1993:99.) Az álmok jelentősége felbecsülhetetlen értékű az emberi psziché szempontjából, ennek ellenére sem a nagy vallások, sem a filozófia nem mutat hajlandóságot az álmok tanulmányozására – véleményünk szerint jogos Jung kritikai reflexiója. Bár a katolikus egyház elismeri az Isten által küldött álom lehetőségét (somnia a Deomissa), az álmok jelentőségének megértését mégis mellőzi. Pedig ha egy teológus valóban hisz Istenben, milyen hatalom nevében állítja, hogy Isten nem képes arra, hogy álmok útján szóljon hozzánk? – méltán teszi fel Jung e kérdést (Jung 1993:103).

Vegyük szemügyre ebben az összefüggésben Eliade gondolatmenetét, aki az álomvilág és a mitológiai világ kapcsolatát vizsgálva megjegyzi, hogy a két világ között szoros a kapcsolat; az álmok és a tudattalan kategóriái ugyanis „vallási aurát” mutatnak, azaz mitológia struktúráihoz hasonlítanak. Mindezen körülmények ellenére – egyetértve Eliade nézetével – a vallást nem redukálhatjuk irracionális összetevőire, hanem csakis a totális lét élményeként foghatjuk fel. Azaz a „kultúra ősi szintjén lét és szent egybeolvad.” (Eliade 2006:15)

Ha az archaikus világ mítoszait, szimbólumait és rítusait a mindennapi nyelvhasználatunkra szeretnénk lefordítani, eredeti értelmüknek a mélyére szeretnénk behatolni, akkor egy kozmikus helyzettel találjuk szembe magunkat. Következésképp egy cselekedet értelme abban a mozzanatban rejlik, miszerint újra tud teremteni egy őseredeti cselekedetet, azaz ismételni tud egy mitikus mintát.

A tudatos ismétlésben egy sajátos lételmélettel találkozunk, amelynek jelentőségét Eliade következőképpen tárja elénk: „A természet nyers terméke vagy akár az emberi szorgalom által teremtette tárgy csak akkor válik valóságossá és azonosíthatóvá, ha transzcendens valóságban vesz részt. Egy mozdulat csak akkor értelmes vagy valóságos, ha valamely őseredeti cselekedetet ismét meg.” (Eliade 1998:18) Az eredetből való részesedést egy sajátos optimizmus jellemzi, a valóság forrásaihoz való ismétlődő visszatérés menti meg az emberi létezést a halálfélelemtől.” (Eliade 2009:100)

Összegzés

A fentiekben vázolt körülményeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy az interkulturalitás dimenziója a vallások különbözőségében is fellelhető, s összevethető a kollektív tudattalan fogalmi jelentőségével. Következésképp az ősi, közös archetípusok gyökerei a keleti vallásokban és a keresztény kulturális hagyományban egyaránt megragadhatóak. A modern társadalmak vallás nélküli embere bár a tudattalanjának világából táplálkozik, mindazonáltal a vallási világot sem elfogadni, sem átélni nem képes. Mégis lényé legmélyén még őrzi a vallás emlékét.

Az archaikus mítoszok és a tudattalanban megjelenő szimbólumok közti összefüggésnek óriási a jelentősége, s ezeknek a szimbólumoknak az értelmezése további pszichológiai és vallástörténeti kutatások alapjául szolgálhat.

Felhasznált irodalom:

- Biblia (1976): Szent István Társulat. Budapest, Apostoli Szentszék Könyvkiadója
- Crowley, Vivianne (1999): A jungi szellemiség. Budapest, Bioenergetic
- Dulles, Avery (2003): Az egyház modelljei. Budapest, Vigilia Kiadó
- Dahrendorf, Ralf (2004): Egy új rend nyomában. Előadások a szabadság politikájáról a 21. században. Budapest, Napvilág Kiadó
- Gödel, Kurt (1931): Über formal unentscheidbare Sätze der Principia Mathematica und verwandter Systeme. In: Monatsschrift für Mathematik und Physik.
- Eliade, Mircea (2006): Mítoszok, álmok és misztériumok. Budapest, Cartaphilus Kiadó
- Eliade, Mircea (2002): Az eredet bűvöletében – Vallástörténeti kutatás és módszertan 1912-től napjainkig. Budapest, Cartaphilus Kiadó
- Eliade, Mircea (1998): Az örök visszatérés mítosza. Budapest, Európa Könyvkiadó
- Eliade, Mircea (2009): Szent és profán. Budapest, Európa Könyvkiadó
- Európa Tanács (2008): Fehér Könyv a kultúrák közötti párbeszédéről. Strasbourg, Európa Tanács
- Franz, Marie Louise (2009): Álmok. Budapest, Ursus Libris Kiadó
- Habermas, Jürgen – Lyotard, Jean-Francois – Rorty, Richard (1993): A posztmodern állapot. Budapest, Századvég Kiadó
- II. János Pál (1990): Redemptorissmissio. In: Enciklika a minden időre érvényes missziós megbízatásról, 1990. december 7, Szent István Társulat, Budapest 1991.
- Henderson, Joseph (1993): Az ősi mítoszok és a modern ember. In: Carl Gustav Jung (szerk.): Az ember szimbólumai. Budapest, Göncöl Kiadó
- Jacobi, Jolande (2009): Carl Gustav Jung pszichológiája. Budapest, Animus Kiadó
- Jung, Carl Gustav (1987): Analitikus pszichológia. Pécs, Göncöl Kiadó Kft
- Jung, Carl (Gustav 2011): Az archetípusok és a kollektív tudattalan. Budapest, Scolar Kiadó
- Jung, Carl Gustav (1993): Az ember szimbólumai. Budapest, Göncöl Kiadó
- Jung, Carl Gustav (1993): Aión. Budapest, Akadémia Kiadó
- Jung, Carl Gustav (1990): Bevezetés a tudattalan pszichológiájába. Budapest, Európa Könyvkiadó
- Jung, Carl Gustav (2006): Freud és a pszichoanalízis. Budapest, Scolar Kiadó
- Jung, Carl Gustav (2000): Gondolatok a vallásról és a kereszténységről. Budapest, Kossuth Kiadó
- Jung, Carl Gustav (1931): Seelenprobleme der Gegenwart. Zürich-Rascher
- Kasper, Walter (1993): Ami minden értelmet meghalad - Gondolatok a keresztény hitről. Budapest, Herder Kiadó
- Kierkegaard, Sören (1998): A keresztény hit iskolája. Budapest, Atlantisz Kiadó
- Koyama, Kosuke (1982): Three Mile an Hour God, Maryknoll. New York, Orbis Books
- Bernhardt Dóra (2013): Transzverzális racionalitás és vallástudomány – Kosuke Koyama „transzverzális” vallásteológiája: egy esettanulmány. In: Vallási pluralizmus, vallásközi párbeszéd és kortárs ideológiák. Budapest, Kálvin Kiadó
- McGrath, Alister E. (2002): Bevezetés a keresztény teológiába. Budapest, Osiris Kiadó
- Ochoa (1967): Index verborum cum documentis Concilii Vaticani Secundi. Roma, Institutum Iuridicum Claretianum
- Rahner, Karl (1954): Theologische Deutung der Position des Christen in der modernen Welt

- Rahner, Karl (1995): Sämtliche Werke 19. In: Karl Rahner – Stiftung. Freiburg
- Rahner, Karl (1991): Hit – szeretet – remény. A lelki élet olvasókönyve. Budapest – Luzern, Egyházforum
- Stinghammer, Hermann (2006): A kor kihívásaira válaszoló teológia. In: In memoriam Karl Rahner. Budapest, Vigilia Kiadó
- Török Csaba (2013): A kultúrák lelke. Budapest, Új Ember
- Wittgenstein, Ludwig (1992): Filozófiai vizsgálódások. Budapest, Atlantisz Kiadó

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

Kenyeres Attila Zoltán – Juhász Erika:

A kulturális közfoglalkoztatottak szabadidős kulturális aktivitásai

Absztrakt: Több kutatás szerint az emberek szabadidejének jelentős részét teszik ki különféle kulturális aktivitások. Saját kutatásunkban arra keressük a választ, milyen szabadidős kulturális aktivitások jellemzik a kulturális közfoglalkoztatottakat. Milyen gyakran olvasnak, milyen gyakran járnak színházba, moziba, könnyűzenei koncertekre és egyéb kulturális eseményekre. Mivel a kulturális szektorban dolgozó személyekről van szó, előzetes várakozásaink szerint körükben az átlagnál magasabb a szabadidős kulturális aktivitás. Ezen hipotézisünk igazolására, vagy cáfolatára egy országos kutatás során kerestük a választ. 2016 nyarán egy online kérdőíves vizsgálat során mértük fel a kulturális közfoglalkoztatottak szabadidős tevékenységét, információszerezési szokásait, valamint a televíziós ismeretterjesztő filmek tanulásra gyakorolt hatását. Kérdőívünket csaknem 4000 résztvevő töltötte ki az ország minden tájáról, így reális képet kaphatunk a kulturális közfoglalkoztatottak kulturális aktivitásáról. A jelenlegi tanulmányunkban a szabadidős aktivitásukat mutatjuk be más országos kutatásokkal összevetve.

Abstract: According to several studies, various cultural activities makes an important role in people's leisure time. In our own research, we try to answer the question, what recreational cultural activities characterize cultural public employees. How often they read and how often they go to theaters, cinemas, music concerts and how often they take part in other cultural events. As we are talking about people working in the cultural sector, we expect that leisure cultural activity is higher than average. To reject or to verify our hypothesis, we conducted a nationwide research in Hungary. In the summer of 2016, an online questionnaire survey was used to measure the leisure activities, habits of getting information of cultural public employees and also the impact of television educational films on their everyday learning. Our questionnaire was filled out by almost 4000 participants from all over the country, so we can get a realistic picture of the cultural activity of cultural public employees. In this paper we show their leisure activities in comparison with other national research.

Bevezetés

A szabadidő a legtöbb ember életében jelen van, annak struktúráját és a benne foglalt aktivitásokat azonban számtalan faktor befolyásolja. Az alábbi kutatásunkban arra keressük a választ, hogy az egyén szabadidejének strukturálására hogyan hat a végzett munka. Konkrétan a kulturális közfoglalkoztatottak szabadidő eltöltését hogyan befolyásolja, hogy ők maguk a kulturális szektorban tevékenykednek. Több, vagy kevesebb körükben a kultúrához köthető szabadidős aktivitás a társadalom egészéhez, illetve más csoportjaihoz képest. A szabadidő definiálásához Stebbins meghatározását vettük alapul, amely szerint az egyén a szabadidejében olyan kötetlen aktivitásokat folytat, amit szabad akaratából végez, számára kielégítő és/vagy önmegvalósító élményt nyújt, miközben saját képességeit és erőforrásait használja. Ez az idő mentes a kellemetlen kötelezettségektől (Stebbins 2015). Vitányi szerint a szabadidő megjelenését a kapitalizmus kialakulása tette lehetővé, amely átalakította a mindennapi életet. Korábban a munka volt az elsődleges, a szabadidő csak kiegészítő jellegű volt, amely a munkát szolgálta. A gazdasági lehetőségek fejlődése tette lehetővé, hogy önállóvá váljanak a szociális,

kulturális és feltöltődő tevékenységek. Így megjelent a kötelezettségektől mentes, teljesen szabad idő (leisure) és az eseti szabadidő (free time) (Vitányi 2006). Veblen szerint a free time az az idő, ami nem eltervezett munkával telik, hanem az ember éppen valami olyan dolgot végez, ami megfelel az ízlésének és az adott pillanat lehetőségeinek. A leisure time ennél magasabb szintű, tudatosan megtervezett tevékenységet magában foglaló minőségi szabadidő, az önmegvalósítás ideje, szabad akaratból végzett, de eltervezett aktivitás (Veblen, 1975). Friedman a szabadidő négyféle szféráját különítette el: gazdasági szükségletekhez, társadalmi kötelezettségekhez kötődő, családi kötelezettségekhez kapcsolódó, illetve szórakozási és kulturális tevékenységek. Úgy véli, két fő aktivitási szintje van a szabadidőnek: az „időölés”, ami passzívabb, és az aktív formák, amelyek magasabb rendű aktivitásokat foglalnak magukba (Friedman 1971). Elias és Drunning háromféle szabadidős tevékenységet különít el: a rutin szabadidőt (pl. biológiai vagy háztartási), az önfejlesztéshez és örömszerzéshez kapcsolódó szabadidős aktivitásokat, végül a szórakozási tevékenységeket (idézi: Granasztói 2000). Bukodi és társai szerint hazánkban a rendszerváltást követően átalakult a szabadidő szerkezete. A társas együttlétre (család, barátok, ismerősök), az otthonon kívüli kultúrára (mozi, színház, rendezvények) és a szórakozásra fordított idő aránya csökkent. Még jelentősebb a visszaesés az olvasásra (könyv, folyóiratok, újság) fordított idő esetében, miközben szignifikánsan emelkedett a televíziózásra fordított idő aránya. A szabadidő eltöltés mintázata alapján ötféle tevékenységcsoportot különítettek el: 1. az otthonon kívül fogyasztott magaskultúra (múzeum, színház, opera, hangverseny); 2. olvasás; 3. társas tevékenységek (étterem, multságok, barátok fogadása, látogatása, családi események stb.); 4. testmozgás, sportolás; 5. televíziózás (Bukodi et al. 2005).

Hipotézis és a kutatás részletei

A kutatásunkban azt feltételeztük, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak esetében az átlagosnál magasabb a Bukodi által magaskultúrára (múzeumba járásra, színházba és operába járásra), valamint az olvasásra fordított idő aránya a teljes szabadidőn belül. Tehát gyakoribbak ezen aktivitások a kulturális közfoglalkoztatottak körében, mint a társadalom egészében, vagy annak más alcsoportjaiban. Ezt abból feltételezzük, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak valamely kulturális vagy művelődési intézményben végeznek munkát, ennek megfelelően a mindennapos tevékenységeikben is megjelenik a kultúra iránti érdeklődés, hangsúlyosabban, mint a társadalom egészében. Hipotézisünk ellenőrzésére a Kulturális Közfoglalkoztatási Program harmadik ütemének résztvevői körében, 2016 nyarán végzett online lekérdezés eredményeit használtuk fel. A közfoglalkoztatási programot az akkori Nemzeti Művelődési Intézet indította, ennek első üteme 2013 novemberében kezdődött, a harmadik pedig 2015-ben. A közfoglalkoztatási program célja, hogy átmeneti foglalkoztatást nyújtson a kulturális szférában állást keresők számára, illetve segítse őket a munkaerőpiacra történő visszatalálásban. A 2015 közepéig lezajlott három közfoglalkoztatási programba összesen 17 277 fő kapcsolódott be az ország mind a 19 megyéjéből, illetve Budapestről (Juhász et al. 2016). Az online kérdőívet a Kulturális Közfoglalkoztatási Program harmadik ütemébe bevont 5 383 közfoglalkoztatott közül 3 933-an töltötték ki, ami 73 százalékos válaszadási arányt jelent. A kapott eredményeket összehasonlítottuk a Központi Statisztikai Hivatal idevonatkozó országos adataival, valamint más, szabadidő kutatások által vizsgált populációk hasonló jellemzőivel is.

Hazai és nemzetközi kutatások

Elsőként tágabb kitekintésben vizsgáljuk a szabadidő eltöltés struktúráját. A World Leisure and Recreation Association (WLRA) 1996-ban tette közzé a világ 11 fejlett országában (Ausztrália, Kanada, Franciaország, Németország, Japán, Egyesült Királyság, Hongkong, Izrael, Új-Zéland, Lengyelország, Spanyolország) élők szabadidő felhasználási szokásait. Arra jutottak, hogy a leggyakoribb szabadidős tevékenység a televíziózás, a lakosság 90-95 százaléka nézett tévét. Majd a baráti társaságok, egyesületek látogatása (62 százalék) következett, az olvasás (30 százalék), valamint a mozizás (15 százalék). A színházak, múzeumok, kiállítások látogatottsága ennél kisebbnek bizonyult. Ezeket követte a sportversenyek látogatása, az aktív sportolás és a kultúra. Azt állapították meg, hogy csak egy kicsi, válogatott közönség jár operába, komolyzenei hangversenyekre (WLRA 1996, idézi: Vitányi 2006). Az USA-ban Robinson és Godbey 1995-ös szabadidő kutatása azt állapította meg, hogy az amerikaiak a szabadidejük csaknem felét televíziózással töltötték, a másik fele szociális, kulturális, sport- és rekreációs tevékenységre fordítódott (Robinson – Godbey 1999). Az azóta eltelt 20 évben az arányok szinte változatlanok maradtak. Az amerikai Munkaügyi Statisztikák Hivatala (Bureau Of Labor Statistics– BOLS) 2015-ös szabadidő kutatása azt állapította meg, hogy az USA 15 évesnél idősebb lakossága a rendelkezésére álló napi átlag csaknem 5 óra szabadidő 53,8 százalékát televíziózással tölti, ami átlagosan 2 óra 47 percet jelent naponta. A második helyen a társas tevékenységek és a kommunikáció áll (13,71 százalék – 41 perc), ezt követik a számítógépes játékok (8,4 százalék – 25 perc), az olvasás (6,3 százalék – 19 perc), illetve a sportolás (6 százalék – 18 perc) (BOLS 2017). Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a fejlett országok szabadidő felhasználásában a modern szabadidős tevékenységek, azokon belül a televízió tölt be vezető szerepet, majd a társas tevékenységek és az olvasás.

A hazai kutatások adatait elemezve elsőként az országos vizsgálatokat tekintjük át. Magyarországon 1976/77-ben, 1986/87-ben, 1993-ban, 1999/2000-ben, legutóbb pedig 2009/10-ben végeztek országos, átfogó időmérleg kutatást. Ezt megelőzően 1963-ban Szalai Sándor vezetésével zajlott egy 12 országot átölelő nemzetközi kutatás, amelybe Magyarországot (Győr városát) is bevonták. A szabadidőhöz a következő tevékenységeket sorolták: a tömegkommunikáció fogyasztása, a szórakozás, valamint a „tanulás és mozgalom”. A tömegkommunikációra fordított idő napi átlag 85 percet tett ki Magyarországon (Győrben), amely a második legalacsonyabb időráfordítás volt a vizsgált városok közül az akkori jugoszláviai Maribor után. „Tanulásra és mozgalomra” napi 20 perc, míg a szórakozásra napi 81 perc fordítódott, amelynél csak két szovjet városban mértek alacsonyabb értéket (Szalai 1978). 1965-ben egy másik kutatás is zajlott, a Bratislavai Népművelési Intézet javaslatára a Magyar Népművelési Intézettel közösen mérték fel a televízió művelődési hatásait Magyarország és Csehszlovákia határán fekvő falvak 15 évnél idősebb lakossága körében. A kutatás szerint a televíziózás állt a szabadidő eltöltésben az első helyen (43 százalék) a tanulás-olvasás (21,7 százalék) és a kedvtelés-pihenés előtt. (Harangi – Vitár 1967). Bocsi elemzése szerint a rendszerváltozásig fokozatosan nőtt a szabadidő, onnantól kezdve viszont jelentősen visszaesett a szórakozással és a kultúrával töltött idő– kivéve a televíziózást. A sportolásra fordított idő is csökkenést mutat. A hazai és a nyugati adatokat összevetve Bocsi megállapította, hogy egyre inkább a nyugati mintákat követi a hazai időfelhasználás (Bocsi 2013).

A Központi Statisztikai Hivatal legutóbb 2009/2010-ben mérte fel a hazai lakosság kulturálódási szokásait a 15-74 éves korosztályban. Ezek alapján magasan a modern szabadidős tevékenységek, azon belül a televíziózás (egybevonva a videónézéssel és az internetezéssel) vezetett, a lakosság naponta átlagosan 152 percet tévézett, a férfiak valamivel többet, a nők kevesebbet. Ezt követte a társas időtöltés (48 perc), az olvasás (20 perc), majd a

sport, séta és kirándulás (15 perc). A lakosság kultúrára szánt idejének legnagyobb részét (80 százalékat) szintén a televíziózás tette ki. (KSH 2013) Az alábbiakban ugyancsak a KSH adatai alapján foglaljuk össze a hazai lakosság szabadidős aktivitásait, benne a kulturális tevékenységekkel.

1. táblázat: Az egyes kulturális és szabadidős tevékenységekre fordított időtartam aránya a 15–74 éves népesség összes szabadon felhasználható idején belül
(Forrás: KSH 2015)

Szabadidős aktivitás	Az erre fordított idő aránya
Televízió, videó, internet	57,1%
Társas szabadidő	18%
Olvasás	7,5%
Séta, sport, testedzés	5,6%
Hobbi jellegű aktivitások	3,8%
Kulturális intézmények látogatása (mozi, színház stb.)	0,8%

Amint az 1. táblázatból kiolvasható, a hazai lakosság szabadidejének legnagyobb részét (57,1 százalék) televíziózással és internetezéssel töltötte, ezt követték a különféle társas szabadidős tevékenységek (18 százalék). Kulturális aktivitások közül olvasásra a szabadidő 7,5 százalékát fordították, míg a Bukodi értelmezésében magas kultúrához tartozó intézmények látogatására kevesebb, mint 1 százalék jutott a lakosság szabadidejéből 2010-ben (KSH 2015). Az 57,1 százalék magasabb, mint az amerikai Munkaügyi Statisztikák Hivatala által megállapított 53,8 százalék, azonban míg ez utóbbi csak a televíziózással töltött időre vonatkozik, addig a KSH adatai az internet használatát is belefoglalták.

Ugyancsak országos kutatás a témában a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai és Politikatudományi Intézete 2003-ban, országos reprezentatív mintán végzett kérdőíves vizsgálata Magyarország kulturális állapotáról, 3400 ember megkérdezésével. A kutatás a televíziózáson kívüli kulturális és szabadidős aktivitásokat vizsgálta. A felmérés során kifejezetten a kulturális aktivitások gyakoriságára is rákérdeztek, mégpedig úgy, hogy az adott évben hány alkalommal látogattak ilyen intézményeket, illetve hány könyvet olvastak el. Az alábbi táblázatban az erre adott válaszokat foglaltuk össze.

2. táblázat: Hányszor volt.../hány könyvet olvasott 2003-ban?
(Forrás: Hunyadi, 2005)

Aktivitás	a 14–70 éves lakosság összesen
Művelődési házban	4,1 alkalom
Moziban	2,5 alkalom
Múzeumban, kiállításon	2 alkalom
Színházban	1,1 alkalom
Könnyűzenei hangversenyen	0,8 alkalom
Komolyzenei hangversenyen	0,3 alkalom
Hány könyvet olvasott	9,5 darab

A 2. táblázat adataiból az látszik, hogy a legsűrűbben végzett szabadidős kulturális aktivitás a művelődési házak látogatása volt a kutatásban részt vettek között, akik évi átlagosan 4,1 alkalommal látogattak el ilyen intézménybe. A moziba járás is frekventált kulturális aktivitásnak bizonyult (2,5 alkalommal), ahogyan a múzeumba és kiállításra járás is (évi 2 alkalommal). Színházban a megkérdezettek átlagosan 1,1 alkalommal jártak abban az évben, könnyűzenei hangversenyen 0,8 alkalommal, komolyzenei hangversenyen pedig 0,3 alkalommal. 2003-ban pedig átlagosan 9,5 darab könyvet olvastak el. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a Bukodi által magas kultúrához sorolt aktivitások esetén az éves gyakoriság volt a jellemző.

Szintén országos eredményeket mutat a lakosság szabadidő felhasználásáról a Magyar Ifjúságkutatás, amelyet 4 évente végeznek a 15-29 éves korosztályban, 8000 fő megkérdezésével, országos reprezentatív mintán. A legutóbbi, 2016-os Magyar Ifjúságkutatás eredményeit ezen publikáció megírásakor még csak részben közölték, de a szabadidő felhasználásról már képet kaphatunk. Ezt komparáltuk a 2012-es kutatás eredményeivel az alábbi táblázatban.

3. táblázat: A „Mit csinál a leggyakrabban a szabadidejében?” kérdésre adott válaszok megoszlása a Magyar Ifjúságkutatás 2012 és 2016-os felméréseiben
(Forrás: Székely – Szabó 2017; Nagy 2013)

Szabadidős aktivitás	2012-ben	2016-ban
Tévét néz	44,5%	74,5%
Internetezik, számítógépezik	66%	70%
Chatel, Facebook-ozik	N.A.	56,5%
Zenét hallgat	25,5%	53,5%
A barátaival lóg, beszélget stb.	42%	53,5%
Olvas	22%	33,5%
Sportol	15,5%	26,5%
Semmi különöset, csak úgy elvan	22%	23,5%
„Telefonozik” (játszik a telefonon)	N.A.	22%
Kirándul, túrázik	5%	22,5%
Gyereket nevel	8%	13,5%
Barkácsol	2,5%	11,5%
Fényképez, filmez	1,5%	10,5%
Játékkonzollal, számítógépes játékkal játszik	3,5%	9%
Zenél, fest, rajzol, szobrászkodik	1,5%	5,5%
Dísz tárgyakat, használati tárgyakat készít	1%	3%

Amint a 3. táblázat adataiból kitűnik, míg 2012-ben az internetezést jelölték meg legnagyobb arányban a fiatalok, mint szabadidős tevékenységet (66 százalék), és a televízió a második helyen állt (44,5 százalékkal), addig 2016-ban a televízió bizonyult a legnépszerűbb szabadidős tevékenységnek a vizsgált 15-29 éves fiatalok körében. 74,5 százalék válaszolt úgy, hogy szabadidejében tévézik, 70 százalék pedig internetezik. 2012-ben még nem vizsgálták, de 2016-ban már külön kategóriaként szerepelt a chatelés és Facebookozás. A fiatalok 56,5 százaléka végez ilyen aktivitást szabadidejében. A zenehallgatók aránya a 2012-es 25,5 százalékról 53,5 százalékra nőtt 2016-ra, míg a barátokkal töltött időt is többen jelölték meg 2016-ban (53,5 százalék), mint az előző ifjúságkutatás idején. 2016-ban minden harmadik fiatal olvasott a szabadidejében (33,5 százalék). Összességében azt mondhatjuk, hogy minden szabadidős aktivitás esetében jelentős emelkedés volt tapasztalható az előző, 2012-es ifjúságkutatás eredményeihez képest. A fiatalok szabadidejét a televízió és az internethasználat dominálta, kulturális tevékenységek közül egyedül az olvasás jelent meg. A magas kultúrához köthető aktivitásokat ebben a gyorsjelentésben nem részletezték.

Ugyanakkor a kutatás végzői hangsúlyozzák, hogy folyamatosan csökken a hagyományos kulturális intézmények látogatottsága a fiatalok körében, magas azok aránya, akik teljesen távol maradnak ezektől. 80 százalék felett van azok aránya, akik soha nem mennek art moziba, operába, komolyzenei koncertekre, 40 százalék pedig multiplex moziban sem volt még. A

kutatás szerint szembeötlő a különbség a fővárosiak és a községekben élő fiatalok között a kulturális fogyasztásban és annak gyakoriságában. A budapesti fiatalok körében a legmagasabb a színházba, hangversenyre, könyvtárba, múzeumba, kiállításra járók aránya, miközben a községekben élők inkább diszkókba, bálókba, művelődési házakba, mulatságokra járnak. A kutatás szerint ez az egyes településekre jellemző infrastrukturális ellátottsággal és a válaszadók iskolai végzettségével hozható összefüggésbe (Székely – Szabó 2017).

4. táblázat: A havonta legalább egyszer színházba és moziba járók aránya a Magyar Ifjúságkutatás 2016 szerint
(Forrás: Székely – Szabó 2017)

Színházba járás	2000	2008	2016
Budapesten	11%	13%	5%
Községekben	>5%	5%	2%
Moziba járás	2000	2008	2016
Budapesten	75%	33%	11%
Községekben	33%	20%	6%

Amint a 4. táblázat adataiból kiderül, a fővárosi fiatalok körében is csökkent mind a színházba, mint a moziba járók aránya, azonban még így is jelentős differenciák mutathatók ki a két csoport között a budapestiek javára. 2016-ban a fővárosi fiatalok mindössze 5 százaléka járt havonta egyszer színházba, a községekben élők körében már csak 2 százalék volt ez az arány. A moziba járók többen voltak, de a budapestiek közül is csak 11 százalék nézett meg havonta legalább egy filmet moziban, a községekben élő fiataloknak pedig mindössze 6 százaléka. Ugyanakkor népszerűek voltak a fiatalok között az olyan társasági színterek, mint a kocsmák, vagy a kávéházak. A leginkább látogatott helyek a sörözők és borozók, a megkérdezett fiatalok 8 százaléka hetente látogatott ilyen intézményeket, elsősorban a 20 és 24 év közötti városlakókra volt jellemző ez az aktivitás. A kutatás során a különféle kulturális intézmények látogatottságát is megvizsgálták, amelyből mi aktivitási indexet számítottunk. Ennek eredményeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

5. táblázat: A különböző kulturális színterek látogatottsági gyakorisága a Magyar Ifjúságkutatás 2016 eredményei szerint
(Forrás: Székely – Szabó 2017)

Aktivitási színtér	szinte soha	évente többször	2-3 havonta	havonta többször	hetente	Aktivitási index
Multiplex mozi	42%	26%	24%	7%	1%	1,99
Könyvtár	64%	18%	10%	6%	2%	1,64
Koncert	54%	31%	10%	3%	1%	1,63
Könyvesbolt	60%	23%	12%	4%	1%	1,63
Kiállítás, múzeum	67%	24%	6%	3%	0%	1,45
Színház	67%	24%	6%	3%	0%	1,45
Art mozi	80%	11%	5%	3%	1%	1,34
Hangverseny	87%	7%	3%	1%	1%	1,19
Opera	91%	5%	2%	1%	1%	1,16

Amint az 5. táblázat adataiból kitűnik, a vizsgált kulturális színtereket tekintve a 15 és 29 év közötti magyar fiatalok leginkább a mozit látogatták. 24 százalékuk 2-3 havonta jár moziba, és ez volt az egyetlen olyan kulturális színtér, amely esetében 50 százalék alatt maradt a soha nem látogatók aránya. Az aktivitási index 1,99 volt, ami a legmagasabb értéknek bizonyult ezen színterek között. Második helyen a könyvtárak látogatása szerepelt 1,64-es aktivitási indexszel, és hasonló a helyzet a koncertek látogatása, valamint a könyvesboltba járás esetén, mindkét színhely 1,63-as indexszel szerepelt. Azonban figyelemre méltó, hogy a könyvtárba sosem járók aránya már 64 százalékos volt. A fiatalok 67 százaléka sosem jár kiállításra, múzeumokba, illetve színházba. Ezen, Bukodi szerint magas kultúrához sorolt színterek esetében egyaránt 1,45-ös aktivitási indexet számítottunk. Az art moziba soha nem járók aránya 80 százalékos, hangversenyre a fiatalok 87 százaléka, operába pedig 91 százalékuk nem jár soha. Ennek megfelelően az aktivitási indexet tekintve az opera végzett a legutolsó helyen (1,16-os) a vizsgálatba bevont kulturális színterek esetében.

Hasonló eredményekre jutottak a regionális szintű, egyetemistákat és főiskolásokat lekérdező kutatások is. Ilyen volt a Campus-lét a Debreceni Egyetemen kutatás, amely 2010-ben 2384 diák megkérdezésével készült. Marián elemzésében a különböző kulturális és szórakozó helyek látogatottsági gyakoriságából készített pontszámokon alapuló indexet. A „hetente többször jár” választ 100 pontnak, a „hetente” választ 75 pontnak, a „havonta” választ 50 pontnak, a „ritkábban” választ 25 pontnak, míg a „soha” válaszokat 0 pontnak vette, és ezek átlagát kiszámolva kapta a gyakorisági indexet. Ennek eredményeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

6. táblázat: A különböző kulturális és szórakozási színterek látogatottságának gyakorisági indexe a Campus-lét a Debreceni Egyetemen kutatás alapján
(Forrás: Marián 2014)

Tevékenység	Gyakorisági index
Kocsmá/söröző/borozó	47 pont
Szórakozóhely	45 pont
Kávézó/teázó	42 pont
Buli, házibuli, party	40 pont
Pizzéria, étterem	40 pont
Diszkó	32 pont
Multiplex mozi	25 pont
Koncert	24 pont
Lovarda buli	21 pont
Kiállítás	21 pont
Színház	21 pont
Kazánház-buli	14 pont
Hangverseny	10 pont

Amint a 6. táblázat adataiból kitűnik, a vizsgált kulturális és szórakozási színterek közül a kocsmák, sörözők és borozók vezettek a debreceni egyetemisták körében a 2010-es kutatás szerint, 47 pontos átlaggal. Ezt követték a szórakozóhelyek (45 pont), a kávézók és teázók (42 pont), valamint a bulik, házibulik és egyéb partyk (40 ponttal). A kiállítás a 10. helyen szerepel 21 ponttal, csakúgy, mint a színház. Az utolsó helyen a hangversenyek végeztek 10 pontos

átlaggal. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a magaskultúra nem szerepelt a prioritások között a debreceni egyetemisták között, a kiállítások látogatása, a színházba és hangversenyre járás az utolsó helyeken végzett a kutatás során.

A fent említett kutatások eredményeit összegezve elmondható, hogy a hazai lakosság szabadidejét a televízió nézés dominálja, ezt követik a különböző társas tevékenységek, valamint az olvasás. Kifejezetten kulturális intézmények (benne a magas kultúrához tartozók is) látogatására a szabadidőnek alig 1 százaléka jut országos átlagban. Az utolsó helyen a komolyzenei hangversenyek állnak. Hasonló képet mutatnak a fiatalok körében végzett országos és az általunk bemutatott, egyetemistákat vizsgáló regionális kutatások. A fiatalok különösen ritkán járnak kiállításra, színházba, valamint hangversenyekre. A legnépszerűbb kulturális színhelynek körükben a multiplex mozik bizonyultak. Szignifikáns különbségek voltak kimutathatók a fővárosi és a községekben élő fiatalok között, előbbiek körében jóval gyakoribbnak bizonyult mind a színházba, mind a moziba járók aránya, bár az ifjúságkutatás mindkét esetben összességében csökkenő tendenciát detektált.

Saját kutatási eredmények

Kutatásunkban a szabadidő strukturálásához Falussy és Vukovich, valamint Hunyadi tipológiáját használtuk. Ezek a particionalizálások már figyelembe veszik a technológiai fejlődést is, annak a szabadidő eltöltésére gyakorolt hatását. Így nemcsak az aktivitás szerint, hanem a felhasznált eszközök alapján is szeparálhatók a különböző szabadidős aktivitások. Ilyen a „hagyományos” és a „modern” szabadidő. Falussy és Vukovich az időt három nagy csoportra particionálta: 1. társadalmilag kötött idő (ide tartozik a munka, a tanulás, a közlekedés stb.); 2. fiziológiailag kötött idő (például: alvás, étkezés, higiénia); 3. szabadidő és választott tevékenységek. Ez utóbbit két részre osztották a kutatásaik eredményei alapján: a tévé előtt töltött időre és az összes többire (Falussy – Vukovich 1996). A Falussy és Vukovich által elkülönített, tévé előtt töltött időt tovább gondolva Hunyadi bevezette a modern szabadidő koncepcióját, amelybe a számítógépes használatot, a videózást, a mozit, valamint a digitális hanghordozókon (pl. CD) és kazettán történő zenehallgatást is belesorolta (Hunyadi 2005). A kulturális közfoglalkoztatottak szabadidő struktúrájának feltérképezésekor mi is ezt a tipológiát vettük alapul. A modern szabadidő, a „screentime” kategóriájába soroltuk a televíziót, a filmnézést, a zenehallgatást és az internet használatot. Ezeken belül megvizsgáltuk a legelterjedtebb közösségi média, a Facebook használatát, az e-mailezéssel és chateléssel töltött időt, valamint a számítógépes játékokra fordított időt is. Így különbséget tettünk a modern és a hagyományos szabadidős tevékenységek között. A vizsgált tevékenységek kiválasztásakor egyrészt a KSH által végzett legutóbbi (2009/2010-es) a hazai lakosság kulturális aktivitást mérő kutatás kategóriáit, másrészt a Campus-lét a Debreceni Egyetemen, valamint az Ifjúságkutatás kategorizálását vettük alapul. A tevékenységekhez pedig intenzitási indexet képeztünk a megadott gyakoriságok súlyozásával. Elsőként a modern szabadidős tevékenységekkel naponta eltöltött időt analizáltuk.

7. táblázat: Modern szabadidős tevékenységek és gyakoriságuk (N=3934)
(Forrás: saját készítés; Székely – Szabó 2017)

Tevékenység	naponta	soha	intenzitási index	Leggyakrabban – Ifjúságkutatás (N=8000)
Internetezés	92,6%	7,4%	2,19	70%
Televíziózás	81,3%	18,4%	1,85	74,5%
Zenehallgatás	80%	20%	1,74	53,5%
Facebook-ozás	79,7%	20,3%	1,54	56,5%
Chatelés, messengerezés, e-mailezés	74,1%	25,9%	1,41	
Filmnézés/sorozatnézés	65,1%	34,9%	1,35	n.a.
Számítógépes/internetes játékok	35,1%	64,9%	0,6	31% (mobiltelefonon + játékkonzolon)

Amint a 7. táblázatból kitűnik, az általunk lekérdezett kulturális közfoglalkoztatottak körében az internethasználat volt a leggyakrabban végzett modern szabadidős aktivitás, a válaszadók 92,6 százaléka naponta internetezett, és a legmagasabb gyakorisági indexet (2,19) is ezen tevékenység kapcsán tudtuk detektálni. Ezt követte a televíziózás, a válaszadók 81,3 százaléka naponta tévézett, a gyakorisági index is a második legmagasabb, 1,85-ös lett. A zenehallgatás is gyakori aktivitásnak bizonyult a kulturális közfoglalkoztatottak körében, 80 százaléuk minden nap hallgatott zenét, és ezzel nagyjából megegyező arányban (79,7 százalék) voltak azok, akik naponta Facebookoztak. A gyakorisági index azonban itt már jóval alacsonyabb volt (1,54), a napi aktivitás nem párosult olyan nagy intenzitással. A chatelés, messenger használat, valamint az e-mailezés is gyakorinak bizonyult (74,1 százalék naponta végzett illet), az intenzitás itt 1,41-es indexet mutatott. A filmek és sorozatok nézése is a válaszadók többségére napi rendszerességgel volt jellemző, 65,1 százaléuk minden nap nézett illet, azonban csak 1,35-ös intenzitási index mellett. A legkevésbé gyakori modern szabadidős tevékenységnek a számítógépes és internetes játékok használata bizonyult, a kulturális közfoglalkoztatottak hozzávetőleg egyharmada (35,1 százaléuk) játszott ilyen eszközökkel napi rendszerességgel. Figyelemre méltó az intenzitási index alacsony értéke (0,6), valamint az is, hogy a válaszadók túlnyomó többsége 64,9 százaléka egyáltalán nem játszik számítógépes játékokat. Az adatokat a szintén országos ifjúságkutatás eredményeihez csak áttételesen lehet hasonlítani, inkább csak tendenciákat lehet felvázolni. Az ifjúságkutatás során ugyanis a leggyakrabban végzett

tevékenységre kérdeztek rá, a mi kutatásunk pedig a napi intenzitást vizsgálta. Ha mégis összehasonlítást akarunk tenni, akkor azt mondhatjuk, hogy a fiatalok körében a televíziózás gyakoribbnak bizonyult, mint az internetezés, ami fordítottja a kulturális közfoglalkoztatottak körében detektált rátáknak. A zenehallgatás, Facebookozás és chatelés esetén nem lehet összehasonlítást tenni, a számítógépes és internetes játékokat tekintve hozzávetőlegesen hasonló arányokat mutattunk ki. Az ifjúságkutatás esetében a 31 százalék a 9 százalék konzolra történő játék és a 22 százalék mobiltelefonon végzett játékaktivitás összeadásából adódott.

Kutatásunk során a modern szabadidős tevékenységek mellett a hagyományos szabadidős aktivitásokat is megvizsgáltuk. Bár Hunyadi a mozit is a modern kategóriába sorolta, mi hagyományosnak vettük, mert a napi rendszerességgel történő mozizás nem életszerű, és a korábbi szabadidő kutatások adataiban sem szerepelt napi gyakorisággal. A hagyományos szabadidős aktivitások közül a következő tevékenységeket elemeztük: olvasás, önképzés; színházba járás; multiplex moziba járás; művész moziba járás; múzeumba, kiállításra járás; komolyzenei hangversenyre járás; könnyűzenei koncertre járás; zenei fesztiválokra járás; buliba járás; könyvtárba járás; kocsmába járás; sportolás; barátokkal történő személyes találkozás. A vizsgált tevékenységek kiválasztásakor ez esetben is a KSH által végzett legutóbbi (2009/2010-es) a hazai lakosság kulturális aktivitást mérő kutatás kategóriáit, a Campus-lét a Debreceni Egyetemen, valamint az Ifjúságkutatás kategorizálását vettük alapul. A tevékenységek gyakoriságából pedig itt is gyakorisági indexet képeztünk.

8. táblázat: Hagyományos szabadidős tevékenységek és gyakoriságuk (N=3934)
(Forrás: saját készítés)

Tevékenység	naponta	hetente	havonta	évente	soha	gyakori- sági index
Olvasás, önképzés	39%	30,6%	19,5%	9,7%	1,1%	2,97
Barátokkal személyes találkozás	15,5%	35,7%	35,7%	11,3%	1,8%	2,52
Sportolás	13,7%	30,4%	27,4%	19,2%	9,4%	2,20
Könyvtárba járás	11,7%	12%	25,6%	34,4%	16,3%	1,68
Múzeumba, kiállításra járás	1,2%	1,3%	8,9%	72,7%	15,8%	1,00
Buliba járás	0,4%	2,5%	15,7%	49,4%	32%	0,90
Könnyűzenei koncertre járás	0,3%	1,2%	8,4%	58,7%	31,4%	0,80
Színházba járás	0,3%	0,9%	6,2%	63,3%	29,3%	0,80
Multiplex moziba járás	0,3%	0,7%	11,1%	52,8%	35,1%	0,78
Zenei fesztiválokra járás	0,3%	1,0%	6,4%	59,5%	32,7%	0,77
Kocsmába járás	0,5%	2,3%	10,3%	20,1%	66,5%	0,50
Komolyzenei hangversenyre járás	0,4%	0,5%	3,9%	34%	61,2%	0,45
Művész moziba járás	0,3%	0,6%	2,9%	27,4%	68,8%	0,36

Ahogy a 8. táblázatból kiderül, a hagyományos szabadidős tevékenységek közül az olvasás vezet, a válaszadók legnagyobb arányban (39 százalék) naponta olvasnak, őket követi a hetente olvasók csoportja (30,6 százalékkal). Ez szignifikánsan magasabb ráta, mint a KSH által 2009/2010-ben mért országos adatok, amelyek szerint a hazai 15-74 éves lakosság 25,2

százaléka olvas naponta (KSH 2015). És jóval magasabb, mint amit Antalóczy és társai állapítottak meg, akik a napi rendszerességgel olvasók arányát mindössze 11,9 százalékra becsülték a felnőtt lakosság körében (Antalóczy et al. 2010). Ugyancsak magasabb az egyetemisták körében mért értékeknél, amelyek drasztikus visszaesésről árulkodnak. Bocsi elemzése szerint a naponta olvasók aránya a 2005-ös Regionális Egyetem Kutatásban mért 72,6 százalékról a 2010-es Campus Lét kutatásban 21,1 százalékra csökkent. (Bocsi, 2013). Németh szintén regionális, pedagógusjelöltek körében végzett 2012-es kutatása szerint a megkérdezettek 28,9 százaléka olvasott naponta (Németh 2013). Ez az arány is jelentősen elmarad az általunk mérttől. A nemzetközi és országos szabadidő-kutatásoknak megfelelően a mi mintánkban is a barátokkal történő személyes találkozás áll a következő helyen, 2,52-es gyakorisági indexszel. Mindez az emberi közösségek, a személyes kapcsolatok fontosságát jelezheti. A következő leggyakoribb napi szabadidős tevékenységnek a sportolás bizonyult (2,20-as index), a résztvevők legnagyobb arányban hetente (30,4 százalék) és havonta (27,4 százalék) végeznek valamilyen sporttevékenységet. A könyvtárlátogatás is népszerű szabadidős aktivitásnak bizonyult a megkérdezett kulturális közfoglalkoztatottak körében (1,68-as indexszel), akik a legnagyobb arányban évente látogatják a könyvtárat (34,4 százalék), de jelentős a havonta könyvtárba járók aránya is (25,6 százalék). Ezt indokolhatja, hogy számos kulturális közfoglalkoztatott olyan intézményben végzi a tevékenységét, ahol a közösségi színtér és a könyvtár egy intézményként működik. Múzeumba és kiállításra a megkérdezettek túlnyomó többsége évente jut el (72,7 százalék), valamint színházba is, de itt már kisebb arányban (63,3 százalék). Ugyancsak évi gyakorisággal jellemző a résztvevők legnagyobb részére a bulizás (0,9-es index), a könnyűzenei koncertek és fesztiválok látogatása (0,8-as és 0,77 és indexekkel), valamint a multiplex moziba járás (0,78-as index). A felmérésben részt vettek többsége pedig soha nem jár kocsnába, komolyzenei hangversenyre, illetve művész moziba. Azonban jelentős még azok aránya, akik évente néhányszor eljutnak ezekre a helyekre, de a gyakorisági index ezen szabadidős tevékenységek esetében bizonyult a legalacsonyabbnak. Ezen aktivitásokat tekintve a művész moziba járás bizonyult a legkevésbé gyakorinak 0,36-os indexszel, ami annak is köszönhető, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak többsége kisebb településen dolgozik, ahol ezek az intézmények nem érhetőek el. Összességében azt mondhatjuk, hogy a megkérdezett kulturális közfoglalkoztatottak körében az országos és nemzetközi trendekhez igazodóan a modern szabadidős tevékenységek (internet és televízió) állnak az első helyen, majd az olvasás, a személyes kapcsolatok és a sport. A televízió szerepe kissé visszaszorult az internethez képest, valamint a naponta olvasók aránya magasabb volt az ismertetett kutatásokban mértéknél. A Bukodi által a magas kultúrába sorolt aktivitások az utolsó helyeken szerepeltek. A legkevésbé gyakorolt szabadidős kulturális aktivitásnak a művész moziba járás bizonyult a kulturális közfoglalkoztatottak körében. Az alábbiakban pedig összegyűjtöttük az adatokat, amelyek különböző mértékben, de összehasonlíthatóak a fentebb ismertetett országos és regionális kutatások eredményeivel.

9.a. táblázat: Hagyományos szabadidős tevékenységek és gyakoriságuk (N=3934)
összehasonlítva más kutatások adataival
(Forrás: saját készítés; KSH 2013; Hunyadi 2005)

Tevékenység	Gyakran: naponta + hetente	Havonta	Évente	KSH 2010-es népszámlálás (a szabadidő százalékában)	MTA kutatás 2003 (aktivitás gyakorisága)
Olvasás, önképzés	69,6%	19,5%	9,7%	7,5%	83% - havonta
Barátokkal személyes találkozás	51,2%	35,7%	11,3%	18%	57% - havonta
Sportolás	44,1%	27,4%	19,2%	5,6%	24% - havonta
Könyvtárba járás	23,7%	25,6%	34,4%	n.a.	n.a.
Buliba járás	2,9%	15,7%	49,4%	n.a.	19% - havonta
Könnyűzenei koncertre járás	1,5%	8,4%	58,7%	n.a.	évente
Múzeumba, kiállításra járás	2,5%	8,9%	72,7%	0,8%	évente
Színházba járás	1,2%	6,2%	63,3%		évente
Multiplex moziba járás	1%	11,1%	52,8%		évente
Komolyzenei hangversenyre járás	0,9%	3,9%	34%		évente
Művész moziba járás	0,9%	2,9%	27,4%		n.a.
Zenei fesztiválokra járás	1,3%	6,4%	59,5%	n.a.	n.a.
Kocsmába járás	2,8%	10,3%	20,1%	n.a.	23% - havonta

A hagyományos szabadidős tevékenységek gyakoriságát összehasonlítva a KSH 2010-es népszámlálásnak, valamint az MTA 2003-as felmérésének idevonatkozó és összehasonlítható adataival, akkor a 9.a. táblázatban azt látjuk, hogy az olvasás és az önképzés jóval gyakoribb aktivitásnak bizonyult a kulturális közfoglalkoztatottak körében, mint a társadalom összességében. A KSH adatai szerint a lakosság szabadidejének 7,5 százalékát tölti olvasással, ezen adatból viszont nem tudunk összehasonlítást tenni. Ugyanakkor az MTA kutatása szerint a résztvevők 83 százaléka havonta olvas, míg az általunk vizsgált kulturális közfoglalkoztatottak esetében ez az arány csak 19,5 százalék, viszont csaknem 70 százalékuk napi rendszerességgel olvas. Ezt figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy az olvasási aktivitás magasabb a kulturális közfoglalkoztatottak körében, mint az átlagos. A könyvtárba járásról nem rendelkezünk összehasonlító adatokkal, a buliba járási hajlandóságról pedig az MTA többi adatának ismerete nélkül ugyancsak nem lehet összehasonlítást tenni. A múzeumba, kiállításra, színházba, multiplex moziba és komolyzenei hangversenyre járás tekintetében azt mondhatjuk, hogy mind a kulturális közfoglalkoztatottak, mind az MTA kutatásában részt vettek körében az évi gyakoriság dominált, így ez esetben hasonló arányokról lehet beszélni. A KSH adatai szerint ezen aktivitások együttesen a lakosság szabadidejének 0,8 százalékát teszik ki. Ezen adat ismeretében azonban nem tudunk komparatív értékelést tenni. A kocsmába járás viszont

vélhetően kevésbé jellemző a kulturális közfoglalkoztatottakra, mint az MTA kutatásában részt vettek, akik 23 százaléka havi rendszerességgel járt kocsmába, szemben a kulturális közfoglalkoztatottak körében mért 10,3 százalékkal. Összességében tehát egyedül az olvasás és az önképzés kapcsán tudtuk egyértelműen kimutatni, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak körében gyakoribb ez a kulturális szabadidős aktivitás, mint a társadalom egészét tekintve. A Bukodi kategorizálásában magas kultúrához sorolt tevékenységek, a múzeumba, kiállításra, színházba, moziba és komolyzenei hangversenyekre járás esetén nem tudtunk egyértelmű differenciát detektálni, ezen aktivitások frekvenciája vélhetően nem tér el jelentősen az átlagostól a társadalom egészét tekintve

Az alábbi táblázatban a 2016-os ifjúságkutatás, illetve a 2010-es Campus-lét kutatás eredményeivel hasonlítottuk össze a saját kutatásunk során kapott értékeket.

9.b. táblázat: Hagyományos szabadidős tevékenységek és gyakoriságuk (N=3934)
összehasonlítva más kutatások adataival
(Forrás: saját készítés, Székely – Szabó 2017, Marián 2014)

Tevékenység	Gyakran: naponta + hetente	soha	intenzi- tási index	Ifjúságku- tatás 2016 (N=8000)	Campus-lét 2010
Olvasás, önképzés	69,6%	1,1%	2,97	33,5% - gyakran	n.a.
Barátokkal személyes találkozás	51,2%	1,8%	2,52	53,5% - gyakran	n.a.
Sportolás	44,1%	9,4%	2,20	26,5% - gyakran	n.a.
Könyvtárba járás	23,7%	16,3%	1,68	64% - soha	n.a.
Buliba járás	2,9%	32%	0,90	n.a.	40 pont
Könnyűzenei koncertre járás	1,5%	31,4%	0,80	54% - soha	24 pont
Múzeumba, kiállításra járás	2,5%	15,8%	1,00	67%- soha	21 pont
Színházba járás	1,2%	29,3%	0,80	67% - soha	21 pont
Multiplex moziba járas	1%	35,1%	0,78	42% - soha	25 pont
Komolyzenei hangversenyre járas	0,9%	61,2%	0,45	87% - soha	10 pont
Művész moziba járas	0,9%	68,8%	0,36	80% - soha	n.a.
Zenei fesztiválokra járas	1,3%	32,7%	0,77	n.a.	n.a.
Kocsmába járas	2,8%	66,5%	0,50	n.a.	47 pont

A 9.b. táblázat adatait elemezve ugyancsak azt láthatjuk, hogy az olvasás tekintetében kétszeres arányokat detektáltunk a kulturális közfoglalkoztatottak körében. Míg az ifjúságkutatás résztvevőinek 33,5 százaléka nyilatkozott úgy, hogy gyakran olvas, addig a kulturális közfoglalkoztatottak között csaknem 70 százalékos volt a naponta vagy hetente olvasók aránya.

A barátokkal történő személyes találkozás esetén nagyjából hasonló eredményeket kaptunk, míg a sportolás inkább jellemző volt a kulturális közfoglalkoztatottakra, mint az ifjúságkutatás résztvevőire. A könyvtárba járás, a könnyűzenei koncertek, a múzeumok, kiállítások, színházak látogatása, a komolyzenei koncertekre, valamint a művész moziba járás esetén csak a soha válaszokat közölték az ifjúságkutatás gyorselemzésében, így csak ezekhez tudunk viszonyítani. Ennek alapján azt láthatjuk, hogy az összes felsorolt aktivitás esetében szignifikánsan magasabb volt a soha válaszok aránya az ifjúság, mint a kulturális közfoglalkoztatottak körében, így áttételesen azt mondhatjuk, hogy a kulturális közfoglalkoztatottakra inkább jellemzőek voltak ezen kulturális aktivitások. A legkisebb differenciát (6,9 százalék) a multiplex mozik esetén, a legnagyobbat (51,2 százalék) a múzeumba és kiállításra kapcsán detektálhattuk. A Campus-lét kutatásból csak áttételes adatokat, a gyakorisági átlagból számított pontokat ismerünk, ezek alapján ugyancsak azt mondhatjuk, hogy a magaskulturális tevékenységek (múzeum, kiállítás, színház, komolyzenei hangversenyek látogatása) csaknem fele olyan gyakorinak bizonyultak, mint a kocsmába (47 pont) vagy a buliba járás (40 pont). Egyedül a multiplex mozik felkeresése emelkedett ki a kulturális időtöltések közül 25 ponttal. A legkisebb pontszámot a komolyzenei hangversenyek látogatása kapta, bár ez a kulturális közfoglalkoztatottak körében sem bizonyult gyakori aktivitásnak. Bár a rendelkezésünkre álló adatok ebben az esetben is hiányosak voltak, összességében feltételezhető, hogy mind az olvasás, mind az egyéb, kultúrához köthető szabadidős aktivitások esetében a kulturális közfoglalkoztatottak aktívabbnak bizonyultak egyrészt a hazai ifjúság (15 és 29 éves korosztály) egészéhez, másrészt a Campus-lét kutatásba bevont debreceni egyetemistákhoz képest. A különbség főképp az olvasás és önképzés, a múzeumok és kiállítások látogatása, valamint a könyvtárba járás esetén mutatkoztak meg a kulturális közfoglalkoztatottak javára.

Összefoglalás

Összességében azt mondhatjuk, hogy a hipotézisünk, amely alapján a kulturális közfoglalkoztatottak körében magasabb aktivitás detektálható az olvasás és a magas kultúrához tartozó tevékenységek (színház, múzeum, kiállítás, hangversenyek látogatása) tekintetében, csak részben igazolódott be. Egyedül az olvasás és az önképzés kapcsán tudtuk egyértelműen kimutatni, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak körében gyakoribb ez a kulturális szabadidős aktivitás, mind a társadalom egészéhez, mind pedig a fiatalokhoz viszonyítva. A múzeumba, kiállításra, színházba, moziba és komolyzenei hangversenyekre járás esetén nem tudtunk egyértelmű és szignifikáns differenciát detektálni a társadalom egészéhez képest, amelynek oka lehet az összehasonlításra alkalmas adatok hiánya is, valamint az, hogy a kulturális közfoglalkoztatottak főként kisebb településeken tevékenykednek, ahol ezek a tevékenységek kevésbé érhetőek el gyakorta. Ugyanakkor a rendelkezésünkre álló adatokból feltételezhető, hogy ezen aktivitások frekvenciája nem tér el jelentősen az átlagostól a teljes társadalom relációjában. A még szűkösen és nem minden esetben kompatibilis formátumban rendelkezésünkre álló adatokból is kirajzolódik az a tendencia, hogy a szabadidő eltöltését a teljes társadalomra vetítve a televízió és az számítógép dominálja, és a kulturális aktivitások, főképp a magaskultúrához köthető események a kevésbé gyakori szabadidős tevékenységek közé tartoznak mind a társadalom egészét, mind a kulturális közfoglalkoztatottakat, valamint az ifjúságot vizsgálva. Ezen aktivitások mindegyik vizsgált csoport esetében az utolsó helyeken szerepeltek, és ez alól a kulturális közfoglalkoztatottak esetén sem tudtunk kivételt tenni.

Felhasznált irodalom:

- Antalóczy Tímea – Füstös László – Hankiss Elemér (2010): Magyarország kulturális térképe. In: Antalóczy Tímea – Füstös László – Hankiss Elemér (szerk.): Mire jó a kultúra? Jelentés a magyar kultúra állapotáról. Budapest, Magna Produkció. 14-53. p.
- Bocsi Veronika (2013): Idő a campusokon. Szeged, Belvedere Meridionale
- Bukodi Erzsébet – Altorjai Szilvia – Tallér András (2005): A társadalmi rétegződés aspektusai. Budapest, KSH Népeségkutató Intézet
- Bureau Of Labor Statitics (2017): American Time Use Survey - Leisure and sports activities. Elérhető: <https://www.bls.gov/TUS/CHARTS/LEISURE.HTM>, Letöltés ideje: 2017.01.15.
- Falussy Béla – Vukovich György (1996): Az idő mérlegén, 1963–1993. In: Andorka Rudolf – Kolosi Tamás – Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 1996. Budapest, TÁRKI, 70–103. p.
- Friedman, Georges (1971): A szabadidő és a munka kielégületlensége. In: Ferge Zsuzsa (szerk.): A francia szociológia. Budapest, KJK, 179-222. p.
- Granasztói Péter (2000): Munka, szabadidő és szórakozás. Társadalmi idők átalakulása a 19. században és a 20. század első felében. In: Fejős Zoltán (szerk.): A megfoghatatlan idő. Budapest, Tabula Könyvek, Néprajzi Múzeum, 103-117. p.
- Harangi László – Vitár Zoltán (1967): Televízió falun (Egy kutatás tapasztalatai). Budapest, Népművelési és propaganda iroda
- Hunyadi Zsuzsa (2005): Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Budapest, Magyar Művelődési Intézet. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/15900/15918/15918.pdf>, letöltési ideje: 2017.01.15.
- Juhász Erika – Dudás Katalin – G. Furulyás Katalin (2016): Főbb tendenciák a Kulturális Közfoglalkoztatási Program első három ütemében. In: SZÍN – Községi Művelődés. 21. évfolyam, 1. szám. 28-34. p. (Elérhető: http://www.nmi.hu/storage/files/files/2016/szin21_1.pdf, letöltés ideje: 2017. 01.06.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2013): Kulturálódási szokásaink - A lakosság televíziózási, olvasási jellemzőinek vizsgálata az időmérleg-felvételek segítségével. Elérhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/_kult_szokasok.pdf, letöltés ideje: 2017.01.15.
- Központi Statisztikai Hivatal (2015): 2.10.2. Kulturális aktivitás (2003–2015). Elérhető: http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_10_2.html, letöltés ideje: 2017.01.15.
- Marián Béla (2014): A debreceni egyetemisták és a fesztiválok. In: Fényes Hajnalka – Szabó Ildikó (szerk.): Campus-lét a Debreceni Egyetemen – Ifjúságszociológiai tanulmányok. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 231-247. p.
- Nagy Ádám (2013): Szabadidős tervek és tevékenységek. In: Székely Levente (szerk.): Magyar Ifjúság 2012 tanulmánykötet. Budapest, Kutatópont. 211-228. p.
- Németh Nóra Veronika (2013): Pedagógusjelöltek olvasáskultúrája egy határmenti régióban. Doktori PhD értekezés. Elérhető: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/173311/Ertekezes_Nemeth_Nora_Veronika-t.pdf?sequence=5&isAllowed=y, letöltés ideje: 2014.12.12.
- Robinson, John P. – Godbey, Geoffrey (1999): Time for Life: The Surprising Ways Americans Use Their Time. 2nd ed. Pennsylvania, Pennsylvania State University Press, University Park
- Stebbins, Robert A. (2015): Serious Leisure: A Perspective for Our Time. New Brunswick, New Jersey, Transaction Publishers

- Szalai Sándor (szerk.) (1978): Idő a mérlegen. Budapest, Gondolat Kiadó
- Székely Levente – Szabó Andrea (szerk.) (2017): Magyar Ifjúságkutatás 2016 – Az ifjúságkutatás első eredményei. Budapest, Új Nemzedék Központ. Elérhető: http://www.ujnemzedek.hu/sites/default/files/magyar_ifjusag_2016_a4_web.pdf, letöltés ideje: 2017. 03. 10.
- Veblen, Thorsten (1975): A dologtalan osztály elmélete. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Vitányi Iván (2006): A magyar kultúra esélyei (Kultúra, életmód, társadalom). Budapest, MTA Társadalomkutató Központ

Morva Péter:

Az 1974-es közművelődési határozat hatása a kor Magyar Rádiójának fiataloknak szánt műsorkészítésére, az Ifjúsági- és Gyermekosztály helye a közművelődés rendszerében⁵

Absztrakt: A hatvanas-hetvenes évek nevelésügyi értelemben intézményszegény társadalma a hetvenes évek derekától a hagyományos, tanítással nevelő iskolát a társadalmi gyakorlat valamennyi elemét beépítő, teljességre törekvő, gyerekközösségi élet megvalósítását célul kitűző iskolára akarta felváltani. Az új elképzelések reformtörekvéseihez illesztve új nevelési szintként jelentek meg a médiumok, azon belül az elektronikus média. Mindezek kézenfekvő mivolta ezen médiumok közérthetőségén túl a könnyen elérhető gyermekkultúra melletti elkötelezettségükből is fakad. Ehhez még kiváló táptalaj volt a fiatalság egyre fokozódó szuverén törekvéseinek fórumigénye is, amely az ifjúsági szerkesztőségek gondozása alatti műsorokban valósult meg. A tanulmány a vizsgált korszak közművelődés-, ifjúság- és oktatáspolitikai határozatait mentén ábrázolja a Magyar Rádió Ifjúsági- és Gyermekosztályának műsorkészítését, iskolán kívüli neveléshez fűződő viszonyát és a gyermekkultúra-közvetítésben és alakításban betöltött szerepét.

Abstract: The Hungarian deficient of educational institute society from the middle of 60's – 70's wanted to take turns at doing the traditional, education school to the new one, which wants to build in all the elements of the social practice, endeavour to the fullness and it wants to realise the community of children. Attached to the new conception appeared the electronic media (within the media) like a new educational place. These kind of media are easy to follow and they were committed beside of the culture of the children. Moreover it was excellent breeding ground to the claim to get a forum to the young people's sovereign ambitions, which was realized in the programs by the editorial staff for youth. The study represents the program making of the Youth and Children's Department of the Hungarian Radio along the politic of the culture, youth and education of the era, it shows its relation to the out of the school upbringing and its rules in the transmitting and forming of the culture of the children.

1. Az előzmények: az 1972-es évi MSZMP KB határozat előkészítése és végrehajtása

Az 1961-es oktatási törvény⁶ bukása és a 1965-ös „visszavonulást” jelentő korrekciók, valamint az 1968-as nemzetközi események az évtized fordulójára ismét az oktatás- és nevelésügyre

⁵ Ezen tanulmány a szerző saját neveléstudományi doktori értekezése alapján készült, amelynek forrása többek között az a közel 3000 folyóiratméternyi anyag volt, amely 2017-ig a (volt) Magyar Rádió Bródy Sándor utcai stúdiópalotájának és a Szentkirályi utca, Múzeum utca, Pollack Mihály tér által behatárolt területének közel 29 ezer négyzetméteren elszórt 17 raktárhelyiségben volt fellelhető. A Rádió épületkomplexumában tárolt iratanyagok a kutatás idején különféle rendezettségi állapotban voltak. A kutatási romantikától sem mentes közel 90 látogatás során ezeknek az anyagok nagy része két év leforgása alatt az irathegyek mélyéből a felszínre lett hozva, és abból saját irattár kialakítva. A hivatkozásban idézett dokumentumok végén lévő 2-3 betű és három szám a szerző irattárában megtalálható csomót és az irat számát jelöli.

⁶ 1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről.

terelte a politikai döntéshozók figyelmét. Ennek hatására az MSZMP 1970-ben megrendezett soron következő kongresszusán célul tűzte ki a teljes oktatási rendszer felülvizsgálatát (Kardos, 2007. 121.) Ennek szükségességét a nemzetgazdasági folyamatok is alátámasztották, hiszen a hatvanas évek második felét követően kísérletek történtek az addigi merev tervgazdálkodás „felpuhítására”, és a társadalmi párbeszédre épülő, az addigiakhoz képest kevésbé átpolitizált, munkaerőpiacra termelő iskola létrehozására (Kelemen, 2003). A Rádió, (annak megalapítása óta), mint a mindenkori magyar politikai elit stratégiaiilag fontos tömegeket befolyásoló eszköze nem kerülhette el, hogy ebből is kivegye részét. Viszont mint az a tanulmányból is kiderül, kritikusan szemlélte a döntéshozók tevékenységét – később megérezve a jóindulat mögött lappangó megtorpanást és propagandisztikus szándékot is, – valamint kultúráközvetítő szerepe melletti elkötelezettségéből adódóan kapva kapott az alkalmon, hogy műsorfejlesztésekbe kezdessen.

Rádiós részvétel az előkészítésben

Az állami oktatásügynek az 1970-es MSZMP X. Kongresszusi határozata alapján folyó felülvizsgálata keretében a Politikai Bizottság (PB) 1971. november 30-i ülésén megtárgyalta „Az állami oktatásügy helyzete és továbbfejlesztésének fő irányai” című jelentést. A PB a jelentés helyzetfeltáró fejezetének megállapításait reálisnak ítélte, és további teendőként a munkában részt vevő többi féltől a feladatok részleteinek kidolgozását várta. A megvitatott jelentést Aczél György tovább küldte Tömpe Istvánnak, a Magyar Rádió és Televízió akkori elnökének, véleményét kérve.⁷

A KB-hoz visszajuttatott választ az Ifjúsági- és Gyermekosztály (IFO) készítette, majd a Rádió vezetése öntötte végső formába.⁸ Megállapították, hogy a fenti dokumentumban felvázolt művelődéspolitikai szemlélet reális, és az előzőekhez képest némileg jobban figyelembe veszi a pénzügyi feltételeket. Viszont meglátásuk szerint ez a felismerés nem mondható el általános értelemben – még ha ennek kezdeti jegyei fel is fedezhetőek a dokumentumban, – és az sem, hogy a kulturális értékek nevelésben történő felhasználása hosszú távon megtérülve a gazdaságalkító humán erőforrások reprodukciójának eszköze.

A politikai vezetés az alábbi területeken várta el a Rádió közreműködését: (1) terjessze az új oktatási és nevelési módszereket, (2) járuljon hozzá az önművelés igényének kialakításához, és (3) fokozza a tanulás iránti motivációt. Viszont a rádiósok szerint ennek megvalósulása elé akadályok gördültek. A politikusoknak az iskolát ugyanis nem *szolgáltató*, hanem *„termelőerő-termelő”* egységnek kellett volna tekinteniük, aminek megfelelően kellett volna a ráfordítandó anyagi források ügyét is értelmezniük. A rádiósok hiányolták ezeket a forrásokat, és kérték is a pontos keretek meghatározását. Szóvá tették azt az 1963-ban indult Iskolarádió (IR) által (már korábban is) megfogalmazott szerkesztői problémát is, amely az iskolák zárt és teljességre törekvő tananyag-központúságban nyilvánult meg. A középiskolák esetében aggodalmuknak adtak hangot a továbbra sem megnyugtató humán-reál ismeretanyag-arány miatt. Az 1961-es oktatási törvényben deklarált politechnikai képzés bevezetése során egyszer már „hadat üzent” az iskola a humán műveltségnek, akkor az IFO ezért is vette fel feladatai körébe az ilyen műveltség pótlását. A humán általános műveltség elleni hangulat egyik oka az azt megosztónak és hierarchikusnak tartó szemlélet volt. Ezeket a folyamatokat tovább erősítette az ún. *Snow-vita*⁹ is, amely végül a humán műveltséget alsóbbrendűnek titulálta a természettudományosnál.

7 Aczél György levele Tömpe Istvánhoz. Magyar Rádió Irattára, Elnöki Iratok, 0943/1971. Budapest, 1971. december 20. (PO-016)

8 Feljegyzés a „Jelentés az állami oktatásügy helyzetéről és továbbfejlesztésének fő irányairól” c. tanulmánnyal kapcsolatos észrevételekről. Magyar Rádió Irattára, Budapest, 1971. február. (PO-016)

9 Charles Percy Snow (1905–1980) író, fizikus és politikus a két különböző kultúráról szóló gondolatait

Az IFO pálcát tör ezen szemlélet fölött. Az összrádiós nyilatkozat alapját adó eredeti szövegezésében megjegyzi: „az esztétikai iskolázottság, az értelmi fogékonyság, az etikai tisztaság nem egyenlősíthető a szakműveltség egyetlen területével sem – hiszen emberi, nembeli lényegünk alkotó eleme.”¹⁰ Bár ez a kifakadás végül nem került bele a végleges szövegbe, az ezt követő megjegyzés viszont igen: „A tömegközlelési eszközökkel kapcsolatos nevelés (rádió, film, televízió) nem kap arányos helyet az iskolában.”¹¹

Ilku Pál művelődésügyi miniszter 1972 nyarán az ország 62 felsőoktatási intézmény vezetője előtt adott tájékoztatást a június 15-i oktatás és nevelésügyi KB határozatról.¹² A határozat nem emelkedett törvényi szintre, mert Kádár János a tartalma miatt konfrontálódott a „keményvonalas” baloldali politikusokkal, emiatt lemondással is fenyegetőzött, és végrehajtására amúgy sem volt meg a pénzügyi fedezet (Kardos, 2007). Inkább Aczél a nyilvánossághoz fordult az ifjúságpolitikai és közművelődési határozatok, irányelvek formájában, amiket a rádiósok – ennek ellenére – mégis törvényi erejűnek érezték.

Az oktatási határozatnak az IFO munkájára gyakorolt hatása

A határozat felpozícionálta az IFO munkáját: „a határozat állandó szellemi energiaforrás is, amely új és új impulzusokat ad az előbbre jutás útjának kísérleteire. Valamennyi szerkesztőségünkben megszilárdult és kiteljesedett az a törekvés, (ez egyben munkánk közös nevezője), hogy gondolkodó, cselekvő, az egyéni erőfeszítést és sikert kollektív élményben élvezni tudó gyerekeket és fiatalokat állítsunk a kortársi közvélemény elé.”¹³ A műsorok mögöttes szándéka az is volt, hogy mintát mutasson a fiataloknak életvezetésükre vonatkozóan. Az IFO Zenei rovata három feladatkörben határozta meg tevékenységét: (1) a fiatalok öntevékeny zenei mozgalmának támogatásában, (2) az ízlésfejlesztésben és (3) a közvetlenebb és intenzívebb kapcsolatrendszer-építésben.

2. A Rádió művelődéspolitikája 1973 után – egy belső anyag titkai

A Kiss Kálmán rádióalelnök által előterjesztett dokumentumba csak páran tekinthettek bele. Talán azért, mert szemlélete esetleg egyes pártbizalmi, dogmatikus konzervatív baloldali érzelműt megbotránkoztatott volna. Megállapítja, a fiatalok részéről elevenen jelen van a nacionalizmus, szovjetellenesség, ami ellen az ifjúságpolitikai műsorokban értelmi és érzelmi ráhatással kell felvenni a küzdelmet. Utóbbi esetében lehetőségként tekintett a fiatalok közéleti bevonására, azaz a munka sikerorientált bemutatására, az öntevékeny amatőr mozgalmak szereplési lehetőséghez juttatására, emellett a tartalmas szabadidő eltöltésére vonatkozó tanácsadásra (Kiss, 1973).

Az 1972-es oktatási határozat értelmében a természettudományok gyorsuló fejlődése is a tanulásközpontú nevelési paradigmát helyezte előtérbe, ami eredményeként a természettudományos ismeretterjesztésnek egyre nagyobb feladat jutott. Az ismeretterjesztés során a technikai fejlődés naprakész bemutatásával a materialista szemléletet kellett kialakítani. Művészetpolitikai értelemben viszont – és ez meglepetést okozhatott egyeseknek –

1965-ben könyvben is megjelentette: SNOW, Charles Percy (1965): *The Two Cultures: and A Second Look. An expanded version of The Two Cultures and the Scientific Revolution*. Cambridge, Cambridge University Press.

10 Reflexiók az oktatási felülvizsgálat 1971. decemberi anyagához (Ifjúsági Osztály). Magyar Rádió Irattára. 1972. január 18. (PO-016)

11 Uo. 3.

12 Az oktató-nevelő munka magasabb színvonaláért. Magyar Hírlap, 1972. július 7. (RTV-028)

13 A Magyar Rádió Ifjúsági- és Gyermekosztályának 1973/74-es munkaterve. Bevezető. Magyar Rádió Irattára. (KON-034)

újrafogalmazta a műveltségi alapot adó területek határait. Továbbra is tartalmi alapot képeztek a szocialista alkotások, de a munkáshagyományú művészet mellett a szocialista kultúra magyar vonatkozása egyenrangúan magába foglalta a paraszti-polgári humanista örökséget, valamint a görög-római és zsidó-keresztény kultúra értékeit is. A művészetfilozófiai elképzelés szerint ezeket a szocialista kultúra magába olvasztja, mint ahogy a magyar hagyományápolást is. Utóbbiak adtak lehetőséget mintegy viszonyítási pontként a magyarságnak egyrészt az internacionalista kultúrába tagolódás során egyéni identitásunk megőrzésére, másrészt lehetőséget az internacionalista kultúra magyar népi-nemzeti sajátosságokkal történő gazdagításra. Más országok (elsősorban a környezők és az ország területén élő kisebbségek) szintén hasonló módon járulhattak hozzá a magyar szocialista kultúra gazdagításához. A „puha diktatúra” olyan szabadságfok eléréséhez kedvezett, amelyben a politikai hitvallás kényszerétől nem, vagy alig érintett alkotók a gyermekkultúra, annak közvetítői és fogyasztói felé fordulhattak. *„Az üzleties dilettantizmus termékeivel még nem folyt konkurenciaharc”* (Trencsényi, 2008: 109).

A fenti elv alapján az *Aczél György* vezette kultúrpolitika három mező támogatását és szerves együttműködését tartotta fontosnak: (1) az iskolai művészeti oktatást és nevelést, (2) a művészetek állami dotálását és (3) a társadalom művészeti – önművelődési mozgalmait. Ennek a három mező bármely elemének háttérbe szorítása a rendszer egészének működését és hatékonyságát veszélyeztette.

A szabadidő eltöltésére fordított idő gazdaságos és célszerű felhasználására szintén kitér a dokumentum. A Rádióknak ehhez kellett biztosítani az eszközöket és a lehetőséget. Ugyanis a szórakozás nem ellensége a művelődésnek. A kettőnek viszont létezik egy közös ellenfele: a giccs.

A zene helye és szerepe a Rádió közművelődési tevékenységében

Mivel a Rádió legnagyobb részt zenét sugárzott, a közművelődés érdekében kifejtett tevékenységében nagy szerephez jutott a zenei kultúra terjesztése is. Ez alá voltak rendelve a szórakoztató funkciójú programok, ugyanis erről az volt a meggyőződés, hogy a kultúrát olyan közönségnek lehet a leghatásosabban terjeszteni, amelynek szórakozási igényét is kielégítik (mivel így a Rádió olyan hallgatósághoz jut el, amely nem szembeállóként, hanem szimpatizánsként tekint a Rádió tevékenységre). Másrészt a szórakoztatással is lehet bizonyos ízlésfejlesztő hatást elérni¹⁴ (*Petur*, 1973).

A sikerességnek több bevált módszere alakult ki. Nagy erejűnek bizonyultak a nagy műsorakciók, amely nagy propagandával lettek előkészítve, mint pl. *Bartók Béla* születésének 90. évfordulója, ahol a *Bartók Műveltségi Verseny* során közel ezer középiskolás nyújtott be dolgozatot. Az egyidejűség varázsa ötvöződött a személyes részvétellel biztosított érdekeltséggel, amely a stúdióban és az azon kívül szervezett hangversenyeknél, az egyenes élő közvetítéseknél és a közönség résztvevőkénti bevonásában nyilvánult meg. Igen fontos lett a személyiségek szerepe a műsorokban, mert a kultúra értékeit így szubjektív ráhatással lehetett közelebb vinni a közönséghez. Fejlődésnek indultak a kritikai és vitaműsorok, az amatőr mozgalmakat szereplési lehetsé nyújtásával karolták fel (*Kóruspódium*, *Éneklő Ifjúság*), és egyre fontosabbakká váltak a szerkesztők is, mint a közművelődés lelkiismerettel, úgyszeretettel, szakértelemmel és felelősségérzettel felvértezett lovagai.

Szórakozás beillesztése a közművelődésbe (1973)

A közművelődési célú szórakoztatás bizonyos területeket kizárt, mivel értékközvetítésre nem talált bennük lehetőséget. Vesztegzár alá került így a magyar nóta (amely dzsentri gyökerei

14 Az egyik legsikeresebb ilyen célú vállalkozás volt a *Ki nyer ma?* sorozat.

miatt is mellőzötté vált), a krimi és a tánczene (*Petur*, 1973). Így maradtak azok a tartalmak, amelyek az emberi minőség javítására alkalmasnak bizonyultak, azaz a műveltetést szórakoztató formában tudták elvégezni. A műfajok hatásfoka mennyiségi mutatóval volt mérhető: sikerességük esetén a hallgató végig kísérte figyelmével a műsort, esetleg aktívan reagált is rá, telefonban, vagy levélben, kritikával, esetleg személyes részvétellel, vagy más közművelődési intézetekkel vette fel a kapcsolatot (könyvtár, színház, koncertterem, stb.). Az ifjúság zenei műveltetésére a fenti művelődési formának négy műfaja felelt meg a legjobban:

Az ifjúsági vetélkedőkre Varga Károly műsorai adtak leginkább példát. A tartalom tetszőlegesen megválasztható, klubformája közösségi élményt adó volt. Az oldott, kötetlen együttlétből fakadó szórakoztatóság volt a hallgatóhoz jutás záloga. A veszélyt nem a forma elburjánzása, hanem annak tartalom nélküli alkalmazása jelentette. A *magazin* műsorok egy része szintén szórakoztató lehetett. Ilyen volt az IFO műsorai közül a *Hang-kép*, a *Táskarádió*, az *Ifjú Zenebarátok Híradója*. Mivel itt könnyen az információtovábbítása került a hangsúly, feladatként jelölte ki a Rádió vezetése a szórakoztató forma egyértelmű kidolgozását. A *művészi szórakoztatás* alá azokat a műsorokat sorolták, amelyek művészi anyaga kimondottan szórakoztató jellegű volt. Ilyenek voltak a népdalműsorok, a „vidám zeneiskolák”, irodalmi műsorok esetében a gyerekeknek szóló mese- és rádiójátékok (szintén zenei tartalommal fűszerezve). A *szórakoztató dokumentumműsor* hiánycikként volt nyilvántartva, pedig korábban volt már rá példa: ilyen volt a főváros száz évnyi zenei életét öt részes krónikában összefoglaló *Budapesti muzsika*.

A készítőik tudatában voltak annak, hogy számos szórakoztató műsorformát nem használtak ki. Kiváltképp az IFO-t érte ilyen kritika. De azzal is tisztában voltak, hogy megfelelő szakértői tanulmányok szükségesek azoknak a formai, stílusbeli, tartalmi és hangulati elemek kikristályosításához, amelyek a szórakozás érzetét kiváltják. Erre még több mint tíz évig, *Mankó Mária* tanulmányának megszületéséig várniuk kellett (*Mankó*, 1985).

A közművelődési műsorok alapja, tipológiája

Az IFO közművelődési műsorainak alapját az iskolarendszer művelődési tartalma határozta meg, azaz korosztályonként – az iskolai osztályhoz tartozás alapján – ugyan elhatárolható, de az igényeiben, ízlésében és életvitelében sok vonatkozásban azonos vonásokat is mutató réteget szolgálták. Ezen belül külön feladatként jelentkezett az ifjúság és paraszt, valamint a kulturális értékek megszerzésében hátrányos helyzetből induló, szervezetlenebb és lazább közösségekben élő fiatalok megszólítása.

A feladatok csoportosítása folyamán három szempont szerint osztották fel a közművelődési munkát szolgáló műsorokat¹⁵: (a) közvetlenül és közvetetten oktató, művelő, tudományos népszerűsítő műsorok, (b) az önképzést, öntevékenységet, művészeteket ismertető adások és (c) a közművelődési határozatokat érvényesítését, megvalósítását nyomon követő és támogató műsorok.

a. Közvetlenül és közvetetten oktató, művelő, tudományos népszerűsítő műsorok

Ezek elsősorban az iskolai oktatáshoz kapcsolódó IR programjai voltak, ugyanakkor a rovat az iskolán kívüli nevelési területek igényeit is igyekezett felmérni és kielégíteni. A *Nyitnikék* a települések általános iskolai tudásszinten megrekedt felnőttjeit is megszólította tudásösszegző és ismeretanyag szintetizáló képességével. Anyanyelvi műsornak szánták 1973-tól az általános iskolák alsó tagozatának ajánlott *Tanuljunk magyarul!*-t, amelyben a Bajai Tanítóképző Intézet gyakorló általános iskolájában végzett nyelvtanítási kísérlet eredményeit hasznosították. 1975 őszétől vezették be a középiskolásoknak szánt, stílusgyakorlatokat is tartalmazó *Jót s jól!*

15 Az Ifjúsági Főosztály közművelődési terve az 1975/80-as időszakban. Magyar Rádió Irrattára. (IFJ-007)

adásait. A kollégisták felzárkózását segítő *Kollégiumi órák* is ide tartoztak, az *Osztályfőnöki óra*, az 1974-ben indult *Állampolgári ismeretek* és az 1973-as *Világnézetünk alapjai* a világnézeti nevelés eszköze volt. Pedagógusok fórumát jelentette és az osztályfőnöki órák hatékonyságának növelését célozta meg a *Katedra*, amely szaktárgyi és módszertani témákat vitatott meg szakemberek és gyakorló pedagógusok részvételével. 1976 őszétől az IR feladata lett a felnőttoktatás megszervezése is. Ezt egészítették ki az idegen nyelvi műsorok és a kísérő kiadványok kiadása. A zenei műsorok közművelődési célját szolgálták a gyermekopera megrendelések, az *OIRT Nemzetközi Gyermekdalversenyre* íratott művek, műsorcserek a szomszédos országokkal és a *Zeneműkiadó* bevonása a témához tartozó könyvek és kották kiadására. Közvetetten ismeretterjesztő célokat szolgált a négy rovat által közösen szerkesztett *Napraforgó*, amely tematika mentén összeszerkesztett műsorblokk volt műsorvezetői összerendezéssel. 1978-tól ezt a szerepet a magazin-jellegű műsorok vették át.

b. Az önképzést, öntevékenységet, művészeteket ismertető adások

A *Szóljatok szép szavak* az amatőr színjátszó együttesek bemutatását látta el, több országos fesztivált is életre hívott. A műsorokat a fiatalokkal készített riportok kísérték. Az *Éneklő Ifjúság* 1974-től az *Úttörőszövetség* és a KISZ szervezési segítségét is megkapta, így nem kellett az összes fordulóval a Rádióknak foglalkoznia, hozzá már csak a kiválogatottak jutottak el. Az IR évente szervezett múzeumi vetélkedőket, amelyek részben a „múzeumi hónaphoz”, részben időszakos kiállításokhoz kapcsolódott. Az ifjúságpolitikai rovat a pályaválasztási tanácsadásban szolgált közművelődési célokat, illetve a szakmák megismertetését szolgáltatta vetélkedők szervezésével és lebonyolításával. (Érdekességgként megemlítenéd, hogy ilyen vetélkedő volt pl. a *Pajtás* újsággal és az *Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézettel* közösen szervezett *Mesterségünk címere*, amelyben Budapest és öt vidéki város üzemének egy-egy szakmacsoportjában mérték össze tudásukat a vonzáskörzethez tartozó iskolák csapatai. Témakörök voltak: posta, gépgyártás, textilipar, cipőgyártás, mezőgazdaság és építőipar.)

c. A közművelődési határozatokat érvényesítését, megvalósítását nyomon követő és támogató műsorok

Az ifjúságpolitikai rovat feladatkörébe tartozott a szociológiai megközelítésű műsorkészítés, azaz a rétegekhez forduló műsorok, mint a *Húszas stúdió*, *Mikrofórum*, illetve az érzelmi ráhatással dolgozó *Ifjúsági randevú*. Funkciójuk a figyelemfelkeltés volt, beharangozás, illetve a közművelődési tevékenység visszatükrözése, jelenségek és tendenciák elemzése, az aktivizálódás nyomon követése, valamint segítése példák általi szemléletformálással.

3. Az 50 éves jubileum (1975)

A jubiláló Rádió vezetői az RTV műsorújságnak nyilatkozva is kifejtették álmaikat.¹⁶ Kiss Kálmán – eleget téve a mindent átható közművelődési láznak – egy olyan komplex művelődéstörténeti óriásműsorról ábrándozott, amely magába foglalta volna a legfontosabb korszakok bemutatását, az ezeket alakító gazdasági-társadalmi viszonyok és alkotásaik elemzését. Mindezt olyan formában, amely segítségével a hallgató az addig megszerzett rész tudásait egységes rendszerbe tudja integrálni. Az Irodalmi Főosztály vezetőjeként Zentai János alkotó munkahelyi légkörre vágyott, illetve mihamarabb szeretne volna, ha a rádiózást támogató társtudományok (pedagógia, művészetpszichológia, szociológia,

16 Ötven év, Mit tervez, mire készül, mit szeretne? RTV, 20. évf. 1975. december 1-7. (RTV-005)

kommunikációelmélet) addigi erőfeszítései az összrádiós szemléletben is hasznosulnának és tovább fejlődnének. *Sebestyén János* a Zenei Főosztály (ZFO) helyettes vezetője a tervezett 22-es stúdió elkészültét várta, amelytől a zeneakadémiai koncerttumulások enyhülését várta, *Faggyas Sándor* pedig, mint az IFO vezetője az állandó, korcsoportonkénti sugárzási sávok bevezetésében reménykedett, amelyek a hét öt napján biztosítják majd a fiataloknak az egyszerűbb tájékozódást a Rádió programjai között, valamint szándékában állt bevonni a dalkultúra körébe az általános és középiskolák után a szakmunkásképzők fiataljait is. *Takács Ferenc*, a Műsorszerkesztőség vezetője 1982-re a Petőfit 24 órás non-stop adónak képzelte el, a 3. műsort pedig a Kossuth műsoridejével párhuzamosan működőnek tervezte. Persze ehhez az adóhálózat fejlesztése is szükséges volt. (A Kossuth 1976. december 31-én átkerült a vadonatúj solti nagyadóra, amely szovjet berendezésekkel már a gigászi 2×1 MW teljesítménnyel adott, illetve Szentesen 1975 végén átadták az új URH relét, amellyel némileg javult az URH sugárzásból teljesen kimaradó délkelet-magyarországi terület ellátottsága.) A Rádióon belül működő Tömegkommunikációs Kutatóközpont (TKK) igazgatója, *Szecső Tamás* az egyre individualizálódó rádiózási szokások vizsgálatában, feltérképezésében látta a jövőt, mivel „tíz-tizenöt évvel ezelőtt az volt a természetes, ha valaki, hazulról távozva, hóna alá csapott pl. egy könyvet. Ma az, ha ilyenkor hóna alá csapja a tranzisztoros rádiót...”¹⁷ Árnyaltan kell meghatározni mostantól egy réteg igényeit, a műsorkészítés kisebb területekre fókuszálódik (a regionalitás felértékelődik) és a rádió szervesen beépül az iskolarendszerbe. (Körbenézve ma látjuk, ezekből sajnos semmi sem lett. Viszont egy igen: *Szecső* a médiapedagógia szükségességét is felhossa, amivel akkor a nagy teljesítményű óriásadók miatti világrádiózás – ma, mondhatjuk a médiakonszernek uralta tartalmak – káros hatásai ellen akarta a hallgatóságot felvértezni.)

A Rádió növekvő szerepe a közművelődésben

A műsorúság egy korábbi cikkében az 1974 és 1988 között rádióelnök *Hárs István* tanújelét adta működését végigkísérő azon meggyőződésének, hogy a műsorkészítés fejlődését az állandóság és változás dialektikus egységében lehet kivitelezni.¹⁸ Bár az év végén (1975-ben) sor került a műsorrendet közlő struktúra módosítására, a közönség nem várhatott nagy változást. *Hárs* csak azon akart változtatni, amely idejétmúlt volt. Ami bevált, azt meg akarta őrizni. Utóbbiak közé sorolta az *Éneklő Ifjúság* adásait és a középiskolások zenei versenyét, mint a közművelődési programot legjobban szolgáló műsorokat. *Kiss Kálmán* már említett gondolata tükröződik abban is, ahogy *Hárs István* minél több, műveltségi szintenként lebontott komplex művészeti rétegműsort várt a készítőktől. Példaként említi az általános iskolásoknak készített *Történelmi társasjátékot*, amely irodalmi, zenei és képzőművészeti ismereteket is terjesztett, az ezzel párhuzamos felnőtteknek és fiataloknak szánt *Történelmi arcképcsarnokot* és az idősebbeknek szóló *A Dunánál* történettudományi előadásait. Mindezek mellett megemlíti a Budapest-vízfejűség megszüntetésére irányuló erőfeszítéseket is, amely a városnapokban, vidéki tudósítói és stúdióbejelentkezésekben, riportműsorokban nyilvánult meg.

Az IFO az új struktúrában¹⁹

Az 1975. október 6-án érvénybe lépett új struktúrában végül sikerült egy délelőtti gyermek- és egy délután ifjúsági sávot is kialakítani.

17 U.o.

18 „A műsornak az állandóság és változás egységét kell megvalósítania” – Beszélgetés Dr. Hárs Istvánnal, a Magyar Rádió elnökével. *RTV* 20. évf. 1975. február 24. – március 2. (RTV-006)

19 *A Magyar Rádió műsorstruktúrája. Érvényes: 1975. október 6-tól.* Műsorszerkesztőség. Magyar Rádió Irattára. (ST-035)

Az IR adásai állandó időpontban a Kossuthon hétköznap délelőtt jelentkeztek. Kéthetente az 3. műsorban (URH) délután megismételték egyes adásaikat. Az *óvodások* hetente két blokkot kaptak hétfőn és csütörtökön szintén délelőtt, illetve minden este negyed nyolckor mesét olvastak fel nekik (hétköznap 5, hétvégén 10 percben.) Az *iskolásoknak* új állandó blokkja lett az *Ezeregy délután*, amely minden hétköznap 14 órakor jelentkezett. Ez volt az ún. *gyermeksáv* délután 15 óráig bezáróan. Az *Éneklő Ifjúság* magas prioritása révén kedden és szombaton állandó helyet kapott. A *Harsan a kürtész* úttörőmagazin is kétszer jelentkezett, kedd délután és csütörtök reggel. Emellett kissé hektikusan lettek beosztva az IFO zenei rovatának műsorai: Az *Ifjú Zenebarátok Híradója* a Petőfin minden második héten hétfőn este került adásba, a 15 perces *Gyermekzenei műsor* szerdánként a Kossuthon reggel, majd még ugyan ezen a napon a Petőfin is felbukkant ifjúsági zenei tartalommal, illetve vasárnap az URH-n három órakor. *Miska bácsi lemezesládája* a legkorábbra került műsor lett, vasárnap fél kilenckor ébresztette a gyerekeket.

A középiskolásokhoz és pályakezdő fiatalokhoz szóló (alapvetően politikai) műsorok ennél sokkal rendszerszerűbben bukkannak fel a struktúrában. Az *ifjúsági sáv* csütörtök kivételével minden hétköznap délután öt és hat óra között sugározta az *Ifjúsági Randevú* című blokkot, amely számos ifjúságpolitikai rétegműsort foglalt magába.²⁰

1976 szeptemberétől új műsort indított a Rádió. Az andragógiai célú és az IR gondozásában futó *Mindenki Iskolája* hétköznapokon délután került adásba, illetve szombatonként reggel a Kossuthon konzultációs jellegű műsorokat állítottak be. Későn érkezettként a műsort a három adón osztották be. Így az IR hétfő és szerda kivételével hétköznapokon a három adón együttesen is bejelentkezett. Ez gondot okozott a Műsorszerkesztőségnek, mert a profilírozás következtében a Petőfi szórakoztató jellegénél fogva nem sugározhatta volna már az IR adásait. Ennek ellenére ez a rétegműsor hetente háromszor is igénybe vette az adót, mégpedig csúcsidőszakban.

4. A közművelődési program gyermekrádiós megvalósításának nehézségei

Anomáliák az IFO műsorainak és a Petőfi adónak hallgatottságában

Hamarosan jelentkeztek a struktúraváltás nyomán keletkező betegség első jelei. Egy, a rádióelnök *Hárs István*hoz eljuttatott jelentés szerint a TKK detektálta, amint zuhanni kezdett az ifjúsági sáv hallgatottsága (Zeley, 1976). Először arra gyanakodtak, hogy mivel ezek az adások eredetileg a hétfői kívánságműsor és az *Öt órai tea* című szórakoztató műsor helyére kerültek, természetes a hallgatottság csökkenése. Nem sokkal később viszont felfedezték a valódi okot.²¹ A már felsorolt műsorok (de még a legsikerültebbnek mondható, később bekapcsolódó *Diáktarisznya* is) nagyon hamar önmagukba záródókká váltak. (Az *Ifjúsági Randevú* részét képező *Tájéko* maga is riasztó volt túlzott intellektualizmusával, a *Hangszóró* pedig túl direktan agitált.) Kiderült, a fiatalok nem „munkaköri beosztásuk” szerint érdeklődnek környezetük eseményeiről, hanem általánosabb kérdések foglalkoztatják őket a társadalomban betöltött szerepüktől függetlenül.

A pénteki délelőtti 8 és 10 óra közötti kihasználtság is esni kezdett, mert a hallgatók által oly kedvelt *Ezeregy délelőtt* helyére nem került semmi se a Petőfire. A délutáni gyereksáv sem

20 Új vonások a Magyar Rádió műsorszerkezetében (1975. október 6-tól.). Műsorszerkesztőség. Magyar Rádió Irattára. 1975. szeptember 12. (ST-036)

21 Az 1975-ben bevezetett műsorstruktúra főbb tapasztalatai és néhány módosító javaslat 1977 őszétől. Műsorszerkesztőség. Magyar Rádió Irattára. (ST-012)

váltotta be a reményeket, mert kiderült, a struktúra nem követte vele a gyerekek életritmusát. A délelőtti tanításról hazatérőknek túl korai volt a műsor, a délutánosoknak viszont túl kései.

A Mindenki Iskolájának kihasználtsága

Röviden meg kell említenem ennek az andragógiai műsornak elgondolkoztató sorsát is, mivel esete tipikusnak nevezhető az IFO későbbi, 80-as – 90-es évekbeli alakulására nézve is. A TKK 1976-ban elemzést készített a műsor hallgatottságáról, hatásfokáról.²² Az IR szerkesztőinek eredeti szándéka egy olyan műsor előállítása volt, amely segíti a szervezett felnőttoktatásban résztvevők sikeres vizsgáztatását, kedvet csinál az általános iskola befejezéséhez és az általános értelemben vett közművelődési műsorként felfrissíti a hallgatók ismereteit.

A felmérés szerint a műsor hallgatottsága 14% körül volt. A televíziós formát közel háromszor annyian követték, mint a rádiósat, a kedd esti ismételéseket közel egymillióan nézték. A rádióműsorok esetében nehézséget okozott a kizárólag auditív forma, a bonyolult nyelvezet, a gyors tempó, és a túl magas tartalmi színvonal, ami elrettentette az írni olvasni alig tudó felnőtteket. A vizsgák közeledtével egyre kevesebben kapcsolódtak be a műsorba, pedig az egyik elsődleges feladata ennek a műsornak pont a vizsgafelkészítés volt. A gond abból adódott, hogy a műsorok felépítése eltért a tételes vizsgáztatási formától. Azaz ismét – nem először – a műsorkészítők koncepciója a pedagógiai gyakorlat elé vágott be: a hagyományos pedagógiai gyakorlat és a korszerű közművelődési műsorok (illetve a vitathatatlanul jószándékú, de túlonúl maximalista műsorkészítői habitus) keresztezték egymás útját.

Az új struktúra kudarcának külső-belső okai

1977 közepére elfogadottá vált az a nézet, hogy az 1975-ös struktúrareform nem hozott olyan átütő sikert és eredményt, mint az 1969-es. A Rádió vezetői külső és belső okokat neveztek meg.²³

Az erőltetett közművelődési és oktatási program és annak végrehajtása túlonúl megemelte a műsorokkal szemben támasztott követelményeket. Ezek rádiós teljesítése, a témák feldolgozása túl sok energiát emésztett fel a Rádió egész kollektívájától. Mindezt tetézte, hogy az igények teljesítése során a struktúrát állandóan toldozni-foltozni kellett.

A Rádió belső szakmai nehézkessége szintén hibáztatható volt. Az URH adót a rádiósok nem kedvelték, mert a hiedelem szerint a vevőkészülék ellátottság miatt az adó hallgatottsága nem fejlődött. Emellett még mindig uralkodott a programokban a konzervativizmus, a rádió presztízsének védelmében az archaikusan hosszú prózai műsor. Így a változtatás iránt kicsi maradt a belső késztetés. A szerkesztők nem barátkoztak meg az adóprofilokkal. Műsoraikat nem az adóra készítették, hanem egyre jobban eluralkodott a műhelyiség árnyoldala, a céggé válás. Az osztályok műsoraikra minirádiókként kezdtek tekinteni, az összrádiós szemlélet egyre távolabb került tőlük. Megszokták a készítőket, hogy műsoraik valamikor és valahogyan úgy is el lesznek valamelyik adón helyezve, ami eredményeként túltermelés lépett fel. Rossz volt az aránya a fix és változó időpontokban jelentkező műsoroknak, kidolgozatlan maradt az ismételések rendszere, kevés volt az ismételés is. Az általános nézet szerint a készítőknél már elégedettségre adott okot a stagnáló hallgatottsági mutató.

Kudarcból sikerbe: egy közönségigény véletlen felismerése

Találunk példát viszont arra is, miként ismerték fel a rádiósok a változtatás fontosságát.

22 Közművelődési tendenciák a rádió és televízió műsorokban – 1976. *Rádió és Televízió Szemle*, 1977. 4. szám, 75-83. (TA-045)

23 *A Rádió műsorfejlesztésének irányelvei (1977-1980)*. Magyar Rádió Irattára. 1977. június 13. (MIG-024)

A már említett *Ifjúsági Randevű* műsorainak sikertelenségére reagálva Sóskuti Mária és stábjja egy új ifjúsági műsor kísérletébe fogott 1976 decemberében, akkor még *Hétfői-, Keddi-* (stb.) *Randevű* címmel. A kísérlet előtt az eredeti műsor a TKK által még mérhető 4%-os mérési küszöböt sem tudta átlépni, így készítői azt se tudták, ül-e egyáltalán valaki a hangszóró előtt. A kísérletbe több pályakezdő fiatal rádiós is bekapcsolódott. A folyamat végén valódi innovációként 1977. február 2-án először hangzott el az *Ötödik sebesség* szignálja. A műsor hamar siker lett. Titka az fiatalság egészéhez forduló forma volt, amelyben érezhető volt a felnőtteknek szóló üzenet is, modellezve így a fiatalok-felnőttek ideális párbeszédét. Ennek eredményeként a műsort áthatotta az osztársadalmi érdek érzete (*Sóskuti*, 1983). Jellemzője volt a műsor az összes ifjúsági réteg megjelenítése, és céljaik eléréséért identitásuk támogatása. A műsornak célja volt a demokratikus közösségi magatartásra nevelés, a nagypolitikai események értelmezése, a destruktív magatartás és cselekvés bírálata, és a prospektív kezdeményezések támogatása. A készítők nevelői alapállása a partneri hangvétel volt (fiatal műsorvezető biztosításával), az indirekt nevelési szándék, a közvetlen hallgatói beavatkozás biztosítása a műsor sugárzása közben (és már előtte is), a fiatalos nyelvezet és a játékos és szórakoztató szolgáltatások nyújtása. (*Cserebere, Jegyzetbörze, Munkaerő szolgálat*). Az idézett irodalmi részletek, a sok zenei betét, rejtvények és a tudományos ismeretterjesztő blokk miatt a műsor a közművelődési elvárásoknak is megfelelt.

Összegzés

A Pártvezetés nem csupán utasításba adta a rádiósoknak a határozatok végrehajtását, de állásfoglalásukat is kérte. Utóbbiak már az előkészítés során megfogalmazták, hogy a fenyegető pénzihiány miatt a műsorfejlesztések jövője bizonytalanná válhat, amely pedig leginkább a humán műveltség terjesztésére elhivatott magyar rádiózás jövőjére is kihat (tekintettel a hatvanas évek mindent elöntő reáltantárgy-központúságára, és az ezt a szemléletet megerősítő 1972-es oktatási határozatra). Az egyik fő feladatként megfogalmazott önművelődésre vezetés köré épülő műsortípusok előretörése a rádiósok humán-központú szemléletét igazolta, a tantárgyközpontúságot kiváltó ismeretterületi integrációt előnyben részesítő komplex műsorkészítéssel együtt. Bár a propaganda 1973-at követően ismét egyre jobban áthatotta a tartalmakat, újfogalmazták és kiterjesztették a műveltség alapjait is, megújítva ezzel a rendszer művészetfilozófiai felfogását. A puhább diktatúra kedvező körülményeket teremtett a gyermekkultúra-felé forduláshoz, melynek fontos részét képezte a szabadidő felhasználás koordinálása, tanácsadás és tartalommal megtöltése, sőt maga szórakoztatás is – persze szigorúan mellőzve bizonyos területeket.

A szervezett és tervszerű rádiós tevékenységet bizonyítja, hogy a közművelődési műsorok tipológia alapján készültek, melyek között megtalálhatóak voltak oktató- és művelő-, amatőrmozgalmak és önművelődést népszerűsítő, valamint a határozatok megvalósulását követő adások. A lendület ábrándokat és reményt keltett a rádiósokban, akik a Rádió 50 éves jubileumán (1975) a műsorkészítés további innovációiban, a tömegkommunikációs kutatások segítségével a társtudományok bevonásában, az infrastruktúra fejlesztésben, jobb műsor elérhetőségben és a kritikus hallgató képzésében látták a rádiózás jövőjét. Sajnos a valóság (az egymást követő politikai határozatok összehangolatlansága, és a rosszul értelmezett rádiós műsorkészítői individualizáltság miatti „összrádiós szemlélet” visszaszorulása következtében) megghiúsította ezeket a reményeket, amely a hetvenes évtized végétől kezdve már önmagukba záródó folyamatokban, egyre kisebb és önérvényesítési szándékaiban egymással küzdő műhelyekben rekedtek meg.

Felhasznált irodalom:

- Kardos József (2007): Iskola a politika sodrásában. 1945-1993. Gondolat, Budapest
- Kelemen Elemér (2003): Oktatáspolitikai irányváltások Magyarországon a 20. század második felében (1945–1990). In: Új Pedagógiai Szemle. 53. évf. 9. szám, 25-32. p.
- Mankó Mária (1985): Mit keresnek a fiatalok a szórakozásban? In: Mozgó világ. 11. évf. 2. szám, 23-29. p.
- Petur István (1973): Szórakozás és közművelődés. Elnökségi értekezlet. Magyar Rádió Irattára. 1973. 05. 04. (KON-103)
- Sóskuti Mária (1983): Ifjúsáspolitikai rádiózás az 1970-es KB Ifjúsági határozatát követő évtizedben. Magyar Rádió Irattára. 1983. február 15. (PO-001)
- Trencsényi László (2008): A már nem és a még nem között – a gyermekekhez forduló költészet felvirágzása a késői Kádár-korban. In.: Trencsényi László (szerk.): Jorgosz közlegény jelentései a 38. kilométerről (tanulmánygyűjtemény). Új Helikon Bt., Budapest
- Zeley László (1976): „Alapanyag Hárs elvtársnak”. Magyar Rádió Irattára. (MIG-008)

Felhasznált irattári dokumentum:

- Az 1975-ben bevezetett műsorstruktúra főbb tapasztalatai és néhány módosító javaslat 1977 őszétől. Műsorszerkesztőség. Magyar Rádió Irattára. (ST-012)
- Aczél György levele Tömpe Istvánhoz. Magyar Rádió Irattára, Elnöki Iratok, 0943/1971. Budapest, 1971. december 20. (PO-016)
- Feljegyzés a „Jelentés az állami oktatásügy helyzetéről és továbbfejlesztésének fő irányairól” c. tanulmánnyal kapcsolatos észrevételekről. Magyar Rádió Irattára, Budapest, 1971. február. (PO-016)
- Az Ifjúsági Főosztály közművelődési terve az 1975/80-as időszakban. Magyar Rádió Irattára. (IFJ-007)
- Közművelődési tendenciák a rádió és televízió műsorokban – 1976. Rádió és Televízió Szemle, 1977. 4. szám, 75-83. (TA-045)
- A Magyar Rádió Ifjúsági- és Gyermekosztályának 1973/74-es munkaterve. Bevezető. Magyar Rádió Irattára. (KON-034)
- A Magyar Rádió műsorstruktúrája. Érvényes: 1975. október 6-tól. Műsorszerkesztőség. Magyar Rádió Irattára. (ST-035)
- „A műsornak az állandóság és változás egységét kell megvalósítania” – Beszélgetés Dr. Hárs Istvánnal, a Magyar Rádió elnökével. RTV 20. évf. 1975. február 24. – március 2. (RTV-006)
- Az oktató-nevelő munka magasabb színvonaláért. Magyar Hírlap, 1972. július 7. (RTV-028)
- Ötven év, Mit tervez, mire készül, mit szeretne? RTV, 20. évf. 1975. december 1-7. (RTV-005)
- A Rádió műsorfejlesztésének irányelvei (1977-1980). Magyar Rádió Irattára. 1977. június 13. (MIG-024)
- Reflexiók az oktatási felülvizsgálat 1971. decemberi anyagához (Ifjúsági Osztály). Magyar Rádió Irattára. 1972. január 18. (PO-016)
- Új vonások a Magyar Rádió műsorszerkezetében (1975. október 6-tól.). Műsorszerkesztőség. Magyar Rádió Irattára. 1975. szeptember 12. (ST-036)

Ponyi László:

Roma közösségi házak kialakulása, előzményei – nemzetközi és hazai tapasztalatok

Absztrakt: Jelen tanulmányunk egy regionális empirikus kutatás elméleti részének fejezete, amelyet az Észak-magyarországi régióban folytattunk 2015-2016-ban. A vizsgálatban 32 roma közösségi házat vizsgáltunk kérdőíves és interjúk módszerrel. A kutatásunk elméleti megalapozása céljából elemeztük a magyarországi roma közösségi színterek rendszerváltás előtti hazai és nemzetközi előzményeit, majd a rendszerváltást követő történetüket, melyet az alábbiakban mutatunk be. A kutatásunk tárgyával összefüggésben röviden vázoljuk a közösségfejlesztés nemzetközi előzményeit és magyar vonatkozásait is.

Abstract: Our study is a theoretical chapter of an empirical, regional research, which was carried out between 2015-2016 in Northern Great Plain Region. In our investigation we examined 32 roma community houses by questionnaires and interviews. For the theoretical frame of the research we examined the antecedents of Hungarian and international roma community houses before Regime Change, then we reviewed their history. This study – connected to the subject of research – briefly describes the international antecedents of community development and their Hungarian aspects.

Bevezetés

Jelen tanulmányunk egy regionális kutatás elméleti fejezetének része, amelyet az Észak-magyarországi régióban folytattunk 2015-2016-ban. A vizsgálatban 32 roma közösségi házat vizsgáltunk részben kérdőíves, részben interjúk módszerrel. A kutatásunk kezdeti időszakában úgy véltük, hogy a roma közösségi házak²⁴ lényegében a közművelődési, kultúrákövetítő intézményrendszer azon elemei, amelyek olyan fontos, hiánypótló és komplex szociokulturális²⁵ tevékenységeket, részben önkormányzati és részben állami feladatokat látnak el, amelyek a romák társadalmi integrációjának felgyorsítását szolgálják. Témaválasztásunk kezdeti időszakában még sok megválaszolatlan kérdéssel bírtunk velük kapcsolatban. A roma közösségi házak rendszerváltást követő időszakáról lényegében nem rendelkezünk információval. Megbízható adatbázisok napjainkig sem állnak rendelkezésre, az interneten időnként napvilágot lát egy-egy hír roma közösségi házak létrejöttéről vagy éppen bezárásáról. Nem tudtunk biztos adatokat a számukról, szervezeti felépítésükről, típusaikról, tevékenységükről, finanszírozásukról. Néhány korábbi forrástól eltekintve nem álltak rendelkezésre objektív adatok a fenntartóikról, a vezetőikről és arról sem, hogy kik, milyen számban és milyen összetételben látogatják ezeket a közösségi tereket. Arról sem tudtunk, hogy milyen jellemzőik vannak a szervezet, a finanszírozás és a tevékenység szempontjából. Azzal,

²⁴ A roma közösségi házakkal szinonim kifejezésként használjuk a roma közösségi színtereket, roma közösségi tereket, roma házakat is. Ugyancsak szinonim fogalomként használjuk a roma és a cigány szavakat is. Ennek alapja a London mellett, 1971-ben lezajlott I. Cigány Világkongresszus, ahol a megjelentek azt a határozatot hozták, hogy a továbbiakban romának hívják magukat, a sok esetben pejoratív értelemben használt, negatív konnotációkkal bíró cigány népnévvel szemben. Ez a váltás Magyarországon a 20. század nyolcvanas éveitől terjedt el a politikai korrektség térhódításával összhangban. A mai szóhasználatban lényegében a cigány és a roma kifejezés is megengedett, hiszen azokban összefoglalóan a Magyarországon élő valamennyi népcsoportot beleértjük. Éppen ezért a szakirodalom vagy együtt használja a két kifejezést: roma/cigány, vagy szinonim fogalomként kezeli azokat.

²⁵ Tevékenységükben egyszerre kulturális, szociális, egészségügyi és pedagógiai feladatok is megjelennek.

hogy nevükben és tevékenységükkel elsősorban a roma lakosságot célozzák, olyan szegregáló intézményeknek, szervezeteknek tekinthetjük-e őket, ahonnan lényegében kizárnak más, nem roma származású rászorulókat? Maguk a roma közösségi házak is szegregálnának lényegében? Úgy gondoltuk, az empirikus kutatásunk alapján választ tudunk majd adni a fenti kérdésekre. A roma házak empirikus vizsgálatának elméleti előkészítésére ígérkezett alkalmasnak a kisebbségi közösségi terek, intézmények nemzetközi és hazai előzményeinek vizsgálata, melyet az alábbiakban mutatunk be.

Nyugati minták és a magyarországi közösségfejlesztés kialakulása

Az elsősorban kisebbségek számára létrehozott közösségi színterek gyakorlatában a nyugati mintákat lehet említenünk elsőként. Ezek tanulmányozására főként a rendszerváltás után kínálkozott több lehetőség a hazai kutatók számára. Követendő nyugati példának mutatkozott az, hogy a kisebbségi közösségi színterek léte és tevékenysége szorosan összetartozott a közösségfejlesztéssel mind elméleti, mind gyakorlati szempontból. A 20. század elején először az Egyesült Államokban indultak azok a közösségfejlesztési kezdeményezések, amelyek lényegében párhuzamosan jelentkeztek a munkafolyamatok irányításának és szervezésének tudományos alapra helyezésével. Itt elsősorban Frederick Winslow Taylor és Henry Fayol munkásságát kell kiemelnünk (Taylor 1983; Fayol 1984).

A közösségfejlesztési (community development) és a közösségszervezési (community organization) tevékenység egy ideig a lakóköznyezeti esetmunkát (casework) és a szociális csoportmunkát egészítette ki (groupwork). A közösségfejlesztés Európában először Angliában, az 1960-as években jelentkezett a hátrányos helyzetű térségek, városok és az ott élő közösségek fejlesztésére. Az angol példa szerint a közösségfejlesztés olyan folyamat, amely segít abban, hogy a helyi közösségek tisztázhassák és kifejezhessék szükségleteiket, céljaikat és közös cselekvést indítsanak ezek kielégítésére, illetve elérésére. Jelentős Hollandiában, az angliával egyidőben kibontakozó közösségfejlesztési tevékenység, amely részben a kormányzati, részben a nem önkormányzati szektor kezdeményezésére jött létre. A közösségfejlesztés holland szervezetei decentralizáltak, és a helyi önkormányzati testületek döntenek el, hogy kit és milyen célok érdekében támogatnak. Franciaországban a közösségfejlesztés alapvető bázisa a kulturális intézmények hálózata. Magyarországon a közösségfejlesztés elmélete és gyakorlata főként holland közvetítéssel jelentkezett, de hatással volt rá az angol, francia és részben német példa és módszertan is (Sári 1997:19-21, Juhász 2016:104).²⁶

A közösségfejlesztés, mint tevékenység és szakmai professzió a múlt század hetvenes éveiben indult Magyarországon. Elsősorban a közművelődési tevékenységből nőtt ki, annak lett az egyik markáns szakmai orientációja. Olyan nevekhez köthető a teljesség igénye nélkül, mint Beke Pál, Vercseg Ilona, Varga A. Tamás, Péterfi Ferenc, akik az akkori Népművelési Intézet, majd későbbi jogutód intézményeiben dolgoztak, és mind a közművelődés, mind a közösségfejlesztés tekintetében főként francia tapasztalatokra támaszkodtak. A rendszerváltás időszakában ők alapították a Közösségfejlesztők Egyesületét (1989), amely szervezeti kerete és egyben szellemi műhelye is a magyarországi közösségfejlesztők mozgalmának.²⁷ Meg kell említenünk

²⁶Franciaországban animációnak nevezik a közösségekkel való foglalkozást. A legjellemzőbb fejlesztési tevékenységek a szocio-kulturális animáció, a szabadidős közösségek és ifjúsági csoportok animálása. A francia közösségfejlesztés animáció-elmélete nagy hatást gyakorolt a magyar közösségfejlesztésre is. Itt említhetjük Joffre Dumazedier kutatásait, amelyek megalapozták a francia közösségfejlesztés egyéni útját, illetve Edouard Limbos könyvét, amelyet a Népművelési Intézet 1985-ben kiadott „Kulturális és szabadidős csoportok animálása” címmel. (Sári 1997:21).

²⁷ A magyarországi közösségfejlesztés sajátosságairól, nehézségeiről Vercseg Ilona számos tanulmánya látott napvilágot már korábban

Durkó Mátyás nevét is, akinek francia kutatókkal való kitűnő személyes kapcsolata is eredményezte a közösségfejlesztés elméletének és gyakorlatának beépülését a közművelődésbe és annak felsőfokú képzésébe (Sári 1997:19-21).²⁸ A nyugati minták elméletének és gyakorlatának a középpontjában jelentkezik az az elképzelés is, hogy a közösségfejlesztők nem csak a hagyományos módon fejlesztik a közösséget, hanem feladatokat is vesznek át az államtól, vagy az önkormányzatoktól. Egyszerűsítik a bürokratikus rendszert, az ügyintézési folyamatokat felgyorsítják. Tevékenységi körük kiszélesedik, pl. a családokat segítő feladatok mellett megjelennek a képzések, vállalkozásfejlesztő programok és munkaerő-piaciprogramok is. Elterjedt az a modell, amikor egy adott kisebbség hoz létre saját intézményt/szolgáltató központot/közösségi házat. Az USA-ban, dél-dakotai indiánok olyan szolgáltató központot hoztak létre, amelyben sport, oktatási és kulturális programokat valósítanak meg. Brooklynban egy jogsegéllyel foglalkozó szervezet alakított ki közösségi házhoz hasonló szervezetet és tevékenységet. Itt is többféle tevékenység jelenik meg: jogsegély, drogrevenencia, bűnmegelőzés, tréningek (Lukács 2001a:9-11).

A roma közösségi házak kialakulása

A magyarországi roma közösségi házak előzményeit tekintve, a múlt század hetvenes éveiben engedélyezte először a szocialista államhatalom – a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ), illetve a Hazafias Népfront által kontrollált – roma hagyományörző csoportok, cigányklubok létrejöttét. Mindez beleágyazódott az 1970-es években jelentkező klubmozgalomba. A következő évtizedben további klubok alakultak, ezek azonban már nem csak a hagyományörzést tekintették feladatuknak, hanem az adott roma közösség fejlesztését is. Úgy gondoljuk, hogy ezek az intézmények kezdetben másolták a művelődési házak tevékenységstruktúráját és később „szakosodtak” a romák körében jelentkező szükségletek kielégítésére és különböző szolgáltatások nyújtására. A rendszerváltást követően azonban, néhány kivételtől eltekintve, ezek a szervezetek, intézmények és klubok megszűntek.

A kutatást megelőző forrásfeltáró tevékenység alapján megállapíthatjuk, hogy az első roma közösségi házakkal kapcsolatos programok az 1990-es évek végén indultak és ebben két szervezetnek volt meghatározó szerepe. Többek között megemlíthetjük az Autonómia Alapítványt, a Közösségfejlesztők Egyesületét, és az akkori Magyar Művelődési Intézetet. Az USAID²⁹ 1998 végén négy fejlesztési programot hirdetett meg az országban. A négy projekt közül a „Roma Közösségi Központok” címmel meghirdetett pályázati program az Autonómia Alapítvány gondozásába került (Lukács 2001b:3-5). Ez a pályázat, amelyet roma civil szervezetek számára írtak ki, az ország 7 hátrányos helyzetű településén megvalósítandó roma közösségi központ létrehozásához, működtetéséhez és programjaikhoz nyújtott segítséget. A cél az volt, hogy ezen közösségi színterek a roma lakosság számára olyan programokat nyújtsanak, amelyek a közösségfejlesztés, a képzés és a szervezési feladatok révén képesek hozzájárulni a gazdasági, szociális és társadalmi esélyegyenlőség megteremtéséhez. A pályázaton győztes szervezeteknek három alprogramot lehetett megvalósítaniuk: a közösségi ház, az oktatási, valamint a vállalkozásfejlesztési alprogramot.³⁰ Lukács alapján (2001b:8) a

is (Vercseg 1989; Vercseg 1993; Vercseg 1990; Varga A. – Vercseg 2001).

²⁸A közösségfejlesztés a felsőoktatási szakemberképzésben az 1980-as évek második felében jelentkezett. Debrecenben a KLTE Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszékén indult önálló tárgyként 1986-ban.

²⁹USAID: United States Agency for International Development. Az Amerikai Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Hivatala.

³⁰A közösségi ház alprogram a szervezetek kultúrákövetítő, jogi tanácsadó és szociális tanácsadó feladataira vonatkozott. Az oktatási alprogram elsősorban a roma fiatalok általános iskolában való megtartását, valamint továbbtanulásuk elősegítését szolgálta. A

projektek bonyolítása során a legnagyobb problémát a szakszerű tervezés és menedzselés hiánya jelentette. Éppen ezért az Alapítvány még 1999 júliusában tréninget szervezett a projekt résztvevői számára. Itt merült fel az az ötlet is, hogy a 7 szervezet hozzon létre olyan országos, koordinációs egyeztető csoportot, amely a továbbiakban szakmai irányítóként tudja segíteni a közösségi központok munkáját. Az Alapítvány támogatta ezt az indítványt, és a közös munka eredményeképpen 1999 szeptemberében, Debrecenben megalakult a Roma Közösségfejlesztők Országos Egyesülete.³¹

Az Autonómia Alapítvány beszámolója alapján, a közösségi ház alprogram rendelkezett a legváltozatosabb programstruktúrával, hiszen a hagyományos kultúráközvetítéstől kezdve, a szociális tevékenységeken át, az épületek felújításig vagy éppen a jogi tanácsadásig, szinte minden esemény ennek az alprogramnak a keretén belül zajlott. A szervezetek a már korábban elindított programjaikat is ennek a támogatásnak a segítségével tudták befejezni. A 7 közösségi szintér rendezvényei az országban hozzávetőlegesen 10.000 – 12.000 résztvevőt érintettek. Az oktatási alprogram eredményeként 100 iskoláskorú gyerek és mintegy 120 általános iskolai végzettséggel rendelkező, de szakmával nem bíró fiatal jutott képzési lehetőséghez. A vállalkozásfejlesztési alprogram keretében pedig összesen 137 roma vett részt a tanfolyamokon, akiknek ezt követően lehetőségük nyílt vállalkozási támogatásra pályázni. A közösségi szinterek munkatársai a projektek tervezésében, kivitelezésében, a munkaszervezésben és a közösségfejlesztésben is számos tapasztalattal gyarapodtak. A projektek egyik legfontosabb eredménye az a partneri háló volt, amelyet a központoknak sikerült kialakítaniuk a helyi és országos partnerekkel. Jelentős infrastrukturális fejlesztések is történtek, amelyek erősítették a közösségi szinterek központ jellegét (Lukács 2001b:4).

Itt kell megjegyeznünk azonban, hogy közművelődés-szakmai nézőpontból több vonatkozásban sem tudunk egyetérteni a beszámoló néhány következtetésével.

„A program során támogatott szervezeteknek azért sem volt egyszerű a feladatuk, mivel ma Magyarországon nincs olyan intézményrendszer, amely a közösségi házakhoz mintát tudott volna nyújtani. A rendszerváltás előtti „népművelési” politika egyik alapvető intézménye volt a kultúrházak hálózata, ezek azonban a múlt rendszerrel együtt tűntek el. Ugyanakkor a közösségi ház program keretében is, több résztvevő számára, ez szolgált mintaként. Egy olyan típusú szolgáltatási rendszernek, amely nemcsak a kulturális szférát próbálja felölelni, hanem programokon keresztül a szociális, munkanélküliséggel vagy akár vállalkozásokkal kapcsolatosan is adni próbál, nincsenek hagyományai” (Lukács 2001b:3). A fenti megállapítások több szempontból sem állják meg a helyüket. Egyrészt Magyarországon a közművelődési intézmények (közösségi szinterek) hálózata a rendszerváltás után is fennmaradt. Tevékenységében, szervezetében és finanszírozásában is meg tudott újulni az elmúlt évtizedekben. A közművelődés országos szakmai, módszertani háttérszervezetének, a Nemzeti Művelődési Intézetnek és jogelődjeinek egyik markáns feladatköre éppen a közösségfejlesztés volt korábban is, ma is. A Nemzeti Művelődési Intézet jogelődjeinél évtizedeken keresztül a kisebbségek – köztük a cigányság – kulturális, közművelődési feladataival önálló szervezeti egység is foglalkozott. Példaként ezúton hivatkozunk arra a képzésre is, amelyet a Magyar Művelődési Intézet segítségével a Közösségfejlesztők Egyesülete szervezett roma közösségi házak vezetőinek 1999 októbere és 2000 áprilisa között.³²

vállalkozásfejlesztési alprogram a vállalkozókat, östermelőket segítő képzések megszervezésére és lebonyolítására irányult. Az Alapítvány pályázati felhívására a mintegy 162 regisztrált szervezetből 27 szervezet küldött be pályázatot. A pályázati bizottság hét szervezetet javasolt az USAID-felé támogatásra. A nyertes közösségi terek átlagosan 5 millió Ft-ot kaptak az infrastrukturális és személyi feltételek kialakítására, illetve programok szervezésére.

³¹ Arra nézve, hogy az egyesület működik-e jelenleg nincs információnk.

³² A 33 településről érkező beiskolázottak száma 99 fő volt, a képzést 66-an végezték el. A tanfolyam célja alapvetően az volt, hogy a roma közösségi házak vezetői és aktivistái képessé váljanak saját közösségük demokratikus alapon történő megszervezésére.

Másrészt hangsúlyoznunk kell azt is, hogy „a rendszerváltás előtti népművelési politika”, „a kultúrházak hálózata” szóhasználat már a sztálinista tömegkultúra modelljének kudarcba fulladásával, az ötvenes évek elmúltával idejét múlt fogalmakká váltak. Véleményünk szerint a probléma inkább abban jelentkezik, hogy a közművelődési intézményrendszer és annak országos szakmai módszertani háttérintézménye nem segítette korábban a roma közösségi színtereket. Nem építette be őket a közművelődési intézmények hálózatába, nem segítette őket, hogy mint közösségi színterek, a települési önkormányzaton keresztül hozzájuthassanak a közművelődési és közgyűjteményi normatívához és nem adott szakmai, módszertani segítséget a színterek vezetőinek. Lényegében nem ismerte fel a saját maga lehetőségeit és jelentőségét a társadalmi integrációs folyamatokban.

Országos roma kulturális és oktatási szakmai és módszertani központ

Meg kell jegyeznünk, hogy sem korábban, sem napjainkban a roma kisebbség nem rendelkezik olyan országos hatókörű kulturális és oktatási szakma-módszertani háttérintézménnyel, amely munkájával segíthetné a magyarországi roma közösségi házak tevékenységét. Úgy gondoljuk, hogy ezek az intézmények kezdetben másolták a művelődési házak tevékenységstruktúráját és később „szakosodtak” a romák körében jelentkező szükségletek kielégítésére és különböző szolgáltatások nyújtására.

Az országos hatáskörrel rendelkező roma szakmai és módszertani intézmény felállításának igénye már többször is megfogalmazódott az elmúlt mintegy fél évszázad alatt. Erdős Kamill az 1950-es évek végén, a Cigány Kulturális Szövetség az 1970-80-as években, Szász János és Daróczi Ágnes pedig az 1980-1990-es években vetette fel markáns véleményként egy országos hatáskörű roma kulturális háttérintézmény létrehozásának szükségességét. A roma kultúra és folklór dokumentumainak és tárgyainak gyűjtése során jelentős anyag halmozódott fel a Nemzeti Művelődési Intézet jogelődjeinél és a Cigány Ház – Romano Kherben is (Kállai 2010:152).

Az előrelépés jelének számított, hogy az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat 1998-ban létrehozta az azóta megszűnt Országos Cigány Információs és Művelődési Központot (OCIMK) Budapesten. A tervek szerint az intézményben különböző rendezvények, kiállítások és programok kerültek volna lebonyolításra. Az intézmény megalakulását követően azonban folyamatos finanszírozási gondokkal küzdött. Problémák jellemezték az ingatlanok vásárlását és felújítását is. Az Állami Számvevőszék részletes pénzügyi-gazdasági vizsgálata is súlyos szabálytalanságokat jelzett az 1999. január 1. és 2003. június 30. közötti időszakban az Országos Cigány Önkormányzatnál, és az OCIMK is egyre jelentősebb adósságokat halmozott fel. A 2004-es évek végére egyértelművé vált, hogy sem az ingatlan felújítása, sem a fenntartása nem lehetséges. Ezért az Országos Roma Önkormányzat Közgyűlése úgy döntött, hogy megváltik az ingatlantól és az intézmény finanszírozását a továbbiakban nem vállalja. Az OCIMK korábbi feladatai ma részint az Országos Cigány Önkormányzat Dohány utcai székházában, az Országos Roma Könyvtár, Levél- és Dokumentumtár keretében valósulnak meg. (Kállai 2010:152-153). Egy országos és egyben fővárosi roma oktatási és kulturális központ konkrét terve 2007-ben is megfogalmazódott az 1105/2007. (XII.27) Kormányhatározatban:

„...a hazai és az európai cigány kultúra méltó bemutatása érdekében elő kell készíteni a művészeti és hagyományápoló csoportok, alkotóműhelyek helyszínének biztosítására, képzések, színházi programok, hangversenyek, ünnepi műsorok, koncertek lebonyolítására, konferenciák befogadására, múzeum és kutatóközpont, valamint szakmai műhely kialakítására alkalmas, állami felelősségvállalással működő országos roma kulturális központ létesítését és

finanszírozását.” Ez az elképzelés megegyezett a főváros hasonló szándékaival is, éppen ezért indultak ezt követően egyeztetések a fővárosi önkormányzat, a szakminisztériumok és a romákat képviselő szervezetek között. Azonban a főváros, a kormány és a roma szervezetek (Roma Integrációs Tanács, Roma Irányító és Monitoring Bizottság, Roma Parlament, Országos Cigány Önkormányzat) között évekig húzódó viták alakultak ki elsősorban a finanszírozás és a központ székhelyéül elképzelt ingatlan alkalmassága kérdésében.³³

A mintegy kétéves egyeztetés lezárásaként Budapest Főváros Közgyűlése 1986/2009. (XI.26.) Főv. Kgy. határozata alapján, megszületett a Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ (FROKK). Az új intézmény központja a Budapest VIII. kerület Szentkirályi utca 7. szám alatti ingatlan lett. A FROKK átszervezéssel jött létre, jogelődjei a Napház és a Cigányház voltak.

Mindezek alapján az elképzelések egy országos roma oktatási és kulturális központ felállítására egyelőre megíúsultak. A FROKK létrehozásával a fővárosi önkormányzat szándéka a roma kultúra megőrzése, ápolása, a roma identitástudat erősítése volt. Olyan komplex intézményt terveztek, amely egyszerre lát el közművelődési, közgyűjteményi, kiállítói, rendezvényszervezési feladatokat. A tervezett pedagógiai részlegben a roma fiatalok tehetséggondozását, korrepetálását, ösztöndíjban részesítését, szakmai továbbképzések, tanfolyamok, képzések szervezését, illetve módszertani tanácsadást szociális- és jogsegélyirodát képzeltek el. (Kállai 2010, 153). Alapító okirata alapján a FROKK közművelődési, közgyűjteményi, múzeumi, múzeumi kiállítóhelyi, iskolarendszeren kívüli oktatási, képzési és a romák társadalmi integrációját elősegítő tevékenységet végez (FROKK 2015).

Összefoglalás

A kisebbségi közösségi színterek gyakorlatában követendő nyugati példaként jelentkezett, hogy a kisebbségi közösségi színterek léte és tevékenysége szorosan kapcsolódik a közösségfejlesztéshez. Ezek a házak kezdetben másolták a művelődési házak tevékenységét és csak később váltak olyan szolgáltató intézményekké, amelyek a romák körében jelentkező szükségletek kielégítésére és különböző szolgáltatások nyújtására vállalkoztak. A rendszerváltást követően a roma közösségi házakat támogató projektek egyik legfontosabb eredménye az a partneri háló kialakulása volt, amelyet a központoknak sikerült kialakítaniuk a helyi és országos partnerekkel. Az infrastrukturális fejlesztések a közösségi színterek központ jellegét erősítették. Sajnálatos tény, hogy a roma kisebbség a mai napig nem rendelkezik országos hatókörű kulturális és oktatási szakmai-módszertani háttérintézménnyel.

A roma közösségi házak jelenkori helyzetével, jellegzetességeivel, finanszírozásával, tevékenységével és szervezeti formáival további tanulmányokban szeretnénk majd beszámolni a későbbiek során.

³³ Néhány roma szervezet (Roma Integrációs Tanács, Roma Irányító és Monitoring Bizottság) alapvetően nem találta alkalmasnak és méltónak a Budapest VIII. kerületi Szentkirályi út 7. szám alatti ingatlant egy országos kulturális központ létrehozására. Ezzel a Fővárosi Cigány Önkormányzat is egyet értett, azonban az ingatlant arra már alkalmasnak találta, hogy az akkor már nagyon rossz körülmények között üzemelő két budapesti intézmény: a Cigányház – Romano Kher és a Napház – Khamorro Kulturális Intézmény és Klubmozi az épületben kapjon helyet. Ebben az elképzelésben akkor még megjelent az országos feladatok ellátásának lehetősége is. Az egyeztetések azonban a főváros, a kormány és a roma szervezetek között a finanszírozás és a székhely tekintetében nem hoztak eredményt.

Felhasznált irodalom:

- 1105/2007. (XII. 27.) Korm. határozat a Roma Integráció Évtizede Program Stratégiai Tervhez kapcsolódó, a 2008-2009. évekre szóló kormányzati intézkedési tervről
- 1986/2009.(XI.26.) Főv. Kgy. határozata a Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ alapításáról
- Fayol, Henry (1984): Ipari és általános vezetés. Budapest, KJK
- Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ (FROKK) Alapító Okirata. Elérhető: http://www.frokk.hu/images/pdf/alapito_okirat_2015_jun.pdf, letöltés ideje: 2016. október 29. 10. h. 32. s.
- Juhász Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó
- Kállai Ernő (2010): A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról, 131-488. p. Elérhető: <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/165788766.pdf>, letöltés ideje: 2016. október 6. 15. h. 40. s.
- Lukács György (2001a): Roma közösségi házak Magyarországon. Kutatási beszámoló. Budapest, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, 9-64. p.
- Lukács György (2001b): Beszámoló az USAID Roma Közösségi Központ programjairól. Kézirat, Budapest, Autonómia Alapítvány, 3-8. p.
- Sári Mihály (1997): Város és művelődés. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 19-21. p.
- Taylor, F. W. (1983): Az üzemvezetés. A tudományos vezetés alapja. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Varga A. Tamás – Vercseg Ilona (2001): Közösségfejlesztés. Budapest, Magyar Művelődési Intézet.
- Vercseg Ilona (1989): A közművelődés fejlődésének tendenciái a '80-as évek Magyarországon. Innováció a közművelődésben. Budapest, Művelődéskutató Intézet, 28. p.
- Vercseg Ilona (1990): A közösségfejlesztés további magyar sajátosságai. In: Kultúra és Közösség, 1990. 3. szám, 113-122. p.
- Vercseg Ilona (1993): Közösség. Eszme és valóság. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 39. p.

Szabó József:

Játékvilág

Absztrakt: Az elektronikus játékok ma a fiatalok szabadidejében talán az egyik legfontosabb szerepet töltik be. A kutatás eredménye szerint a játékhaználátnak jelentős haszna is lehet, segíti az együttműködést, a kommunikációt, új ismereteket is nyújt, de a csapatjátékon keresztül a stratégiai gondolkodást is támogatja. A kutatás arra kereste a választ, hogy Debrecenben két gimnázium és egy általános iskola 14-18 éves fiataljai hogyan ítélik meg az esport jellegű játékok hasznosságát, hogyan viszonyulnak a sporthoz, és mennyiben befolyásolja a játék a tanulmányi eredményüket. A 245 főt felölélő vizsgálat azt mutatja, hogy a fiúk és a lányok játékhaználata nem tér el jelentősen, a tanulmányi eredmény az intenzív játékhaználát mellett sem romlik. Ugyanakkor a szabadidő eltöltésében az aktív sportolás, főleg a csapatjátékok is megjelennek. A játékosok világa más, mint a mai felnőtteké, és rendkívül sok pozitív, a mindennapi életben hasznosítható kompetencia fejlesztéséhez nyújt támogatást.

Abstract: According to our hypothesis computer games might possess several advantages, help cooperation, communication, provide new information, even support the strategic way of thinking through team games. In the focus of this research is how young people see computer games, what advantages they find in them, how computer games help their approach to sports and how playing these games influences their school results. The research shows that there is no significant gender difference in their use of games, and their school result is not influenced even if they play them intensively. Moreover their free time activities involve regular sports, mostly team sports. These young people see the world in a different way and the computer game itself enriches their everyday life.

Bevezetés

A kulturális tanulás (vö. Juhász) szerves részeként a játékok egyre nagyobb szerepet kapnak a társadalom működésében. Hamarosan elérjük, hogy a fejlett országokban, Európában, az Egyesült Államokban a GDP közel felét a kulturipar termeli meg, a piacgazdaság működtetéséhez elegendő a lakosság egy viszonylag kis részének dolgoznia. (Unesco 2009) A posztmodern társadalomban a kulturális értékek jutnak fontos szerephez, és ezen belül is a kulturális tanulás új eszközei, a játékok. (Kane 2005) A legelső videojátékok a nyolcvanas évek elején kezdték meg hódító útjukat. Már ebben a korai időszakban a játékok készítői előcsalogatták a bennünk lakozó versenyszellemet, elvégre mindig izgalmasabb egymással megküzdeni. A számítógépek és a videojátékok elterjedése, valamint az internet megjelenése egy vadonatúj, sokak számára máig nehezen kezelhető jelenség kialakulásához vezetett a fiatalok körében, ami együttműködésben és versengésben nyilvánult meg. Maga ez a kettősség mégsem teljesen új, hiszen a csapatsportokban nap min nap találkozhatunk velük. Ahhoz, hogy megérthessük a számítógépes játékok használatát, különbséget kell tennünk két játéktípus között, amelyekre az angol nyelvben többek között a különbségek hangsúlyozása miatt is két külön szó létezik. A play a gyermeki léthez kötődő, szabad, spontán, önmagáért való játékot jelenti (Santayana, 1955; Caillois, 1961). Ezzel szemben a game a szabályoknak alávetett, valamilyen cél érdekében történő és számszerűsítható kimenettel rendelkező játékot jelöli (Salen – Zimmerman, 2014). Zimmermann ezzel együtt kiegészítette ezt a definíciót az üzleti világban már évtizedek óta használatos hűségprogramokból átvett megoldásokkal. Az MMOG

játékok alapjai ebben az értelemben tehát valamikor a '90-es években indultak világhódító útjukra, de az elterjedésükhöz szükség volt olyan biztonságos és gyors hálózatos kapcsolatra és megjelenítési megoldásokra, amelyek a szélesebb rétegek számára csak a kétezres évek első évtizedének közepétől álltak rendelkezésre. Azóta exponenciálisan nő az érdeklődés a játékok iránt, nem csak a játékosok, hanem a nagyobb szervezetek, szponzorcégek, sőt, egyes országok kormányai (pl.: Dél-Korea) részéről is. (<http://www.technokrata.hu/www/2016/04/08/most-mindent-megtudhatsz-az-esport-rol/>). A játékok kombinálása a ma terjedőben lévő drón technikával komoly változásokat hozhat többek között a postai, a logisztikai szolgáltatások és a honvédelem területén. A Végjáték című film többek között már a hadiipari alkalmazási lehetőségekre is felhívja a figyelmet.

A játékok (a game magyar megfelelőjének hiányában továbbra is ezt a szót használjuk) elterjedéséhez, fejlődéséhez nagyon nagy lökést adott Steve Jobs. Egyrészt azzal, hogy a Pixar filmstúdió megvásárlásával és működtetésével bebizonyította, hogy a modern számítógépekkel (a Next cég nagyteljesítményű gépeivel) a grafikus megjelenítés 3D szinten is élményszerű és szórakoztató lehet. Ezt láthatjuk a stúdió által készített egész estés filmekben, amik megteremtették ennek az új filmiparágának az alapjait. Másrészt az okostelefon elkészítésével, ahol egy új operációs rendszerrel összekapcsolta az internetet a telefonos szolgáltatásokkal. Ezzel megnyitotta az utat más gyártók előtt, és megteremtette a telefonokon, tableteken is játszható játékok fejlesztésének lehetőségét.

A számítógépek, a tabletek és az okostelefonok, valamint a videojátékok egyre gyorsabb elterjedése, és ezzel együtt az internet mindennapi használata egy új megoldások kialakulásához vezetett. Mivel a játékok során a játékosok virtuális személyiségen, avatárokon keresztül jelennek meg, a fejlesztők a játékokat tovább fejlesztették, így kezdtek elterjedni a Massively Multiplayer Online Role-Playing Game (MMORPG) többszereplős játékok. Ezek a játékok az utóbbi években rendkívüli népszerűségnek örvendenek, a mobiltelefonokra fejlesztett megoldásokkal lényegében a fiatalok mindennapi életének részévé váltak. Ennek a felismerésnek az egyik eredménye, hogy egyre több területen jelentek meg olyan játékok, amelyek többek között kutatási célokat is szolgáltak.

Előzetes információk

A debreceni iskolák pedagógusai 2016-ban jelezték először, hogy az iskolai tanulók jelentős része a tiltakozások és a szülői figyelemfelhívás ellenére már az alsó tagozaton is okos telefont használ. (Jörg, 2016) Ennek egyik oka az internet elérhetőségének javulása volt, de fontos tényezőnek bizonyult, hogy a szolgáltatók egyre kedvezőbb konstrukciókban kínálták a készülékeket és az internetes csomagokat. A háztartások számára is elérhetővé váltak azok a viszonylag olcsó számítógépek, amelyek alkalmasak voltak az egyszerűbb játékok mellett az MMORPG játéokra, és így ezeknek a telefonos verziói is hamar népszerűek lettek. A pedagógusoktól kapott információk pontosítása érdekében történt egy előkutatás kérdőíves felméréssel, ahol az interneten keresztül válaszoltak a megkeresettek a kérdésekre. A kutatás 2016-ban történt, két általános iskola 13-14 éves tanulóit kérdeztük meg online kérdőív kitöltésével az elektronikus játékokkal kapcsolatos szokásaikról. A száz fős minta eredményei részben alátámasztották a kapott jelzéseket, de néhány fontos területen hasznos kiegészítő információkat is adtak.

Felhívták a figyelmet arra, hogy a 12-16 éves korosztály mobiltelefon használata meghaladja a 90%-ot, szinte mindenki a közösségi oldalak használata mellett naponta keresett fel játéköldalakat, vagy már letöltött játékokat használt. (Lembke – Leipner, 2015) Az is látható

volt, hogy a lányok és a fiúk játékkal töltött ideje között nincs jelentős különbség. A használt eszközök között a számítógépek és a konzolok aránya volt magas, de emellett telefont a döntő többség használt. A játékkal töltött idő a fiatalabbaknál kevesebb volt, mint a felsőbb osztályosoknál. Azt is mutatták az eredmények, hogy a megkérdezettek fele adott ki pénzt különböző, a játékokhoz kapcsolódó eszközökért, kiegészítőkért.

Az előzetes vizsgálatok eredményei indokolták, hogy érdemes a fiatalok játékhasználatát részletesebben is megvizsgálni. Különösen indokoltá tette ezt az esport jellegű játékok használatának növekedése, a játékokhoz kapcsolódó rendezvények (play it show, Mine show) országos szintű megjelenése és népszerűsége, valamint a frissen alakuló virtuális közösségek megjelenése.

Kutatásunkban a tágabb meghatározás szerint vizsgáltuk a játszási szokásokat, így minden olyan tevékenységet az esport kategóriájába soroltunk, ami online játszható, és csapattal vagy ellenféllel kell vagy lehet játszani. Ezt azért is tehetjük meg, mert a legtöbb esetben a piac mondja meg, hogy melyik játékból lehet a szűkebb értelmezés szerinti esport játék. Ez hasonlít a hagyományos sporthoz, ott is találkozunk a versenysporttal, a tömegsporttal és az amatőrök sportolási tevékenységével (Salen 2004).

A kutatókban fontos kérdésként merült fel, hogy az esportot kedvelők hogyan viszonyulnak a hagyományos sportokhoz, végeznek-e valódi fizikai aktivitást megkívánó sport tevékenységet. Az Electronic Sports League tanulmánya rámutatott, hogy a lakossághoz képest ugyanolyan aktív sporttevékenységet folytatnak az e-sportolók. Mindössze 5 százalékuk kerüli a sport bármilyen formáját, miközben 8,5 százalékuk hivatásos sportoló. Sportegyesületben 25 százalékuk végez rendszeres testmozgást, míg az edzőtermeket 60 százalékuk látogatja. Ez egyébként természetesnek tűnik, hiszen az esport játék komoly szellemei terhelést jelent, és ehhez a test fizikai állapotának is megfelelőnek kell lennie. (<http://www.progamingtours.net/index.php?/Gaming-101/what-is-esport.html>)

Hipotézisek

Az elővizsgálatok alapján az átfogóbb méréshez a fiatalok játékhasználatát jól feltárható hipotézisek szükségesek. Olyan kérdéseket kellett feltenni, ami segítheti a pedagógusokat és a szülőket a jelenlegi helyzet megértésében. Arra is választ vártunk, hogy hogyan lehet a fiatalok játékok iránti érdeklődését a pedagógiai folyamatban felhasználni. A kutatás célja az volt, hogy a korunkban a fiatalok körében egyre népszerűbb esport jellegű játékok használatáról kapjunk a további kutatási lépésekhez is felhasználható információt. A pedagógusoknak, a szülőknek és a szakembereknek képet kellene kapni arról, hogy ez a szabadidő eltöltési forma mit is takar pontosan, milyen lehetőségeket, előnyöket és veszélyeket jelent. Főleg annak fényében, hogy ma már azt is láthatjuk, hogy ez sokak szemében csak egy újabb milliárdos üzlet. Céljaink között szerepelt az is, hogy tisztázzuk, mennyire befolyásolja az esport jellegű játékok használata a hagyományos sporttevékenységben való részvételt, illetve az egyéb kulturális tevékenységet.

A hipotézisek szerint a fiatalok döntő többsége rendelkezik olyan eszközzel (legalább okostelefonnal), ami alkalmas a csoportosan játszható online játékok futtatására. Ismeri és a hipotézis szerint napi szinten használja az elektronikus játékokat, ezen belül is az MMORPG játékokat. Ismerik az esport fogalmát, és többségük sportnak tekinti. A játék mellett figyelemmel kísérik az esport eseményeket, ismerik az esport celebjait, folyamatosan nyomon követik a játékokat a videó megosztó hálózatokon keresztül. A feltételezés szerint a játékkal töltött idő és a tanulmányi eredmények között összefüggés van, a gyengébb tanulók többet játszanak, mint a jobb eredményt felmutatók. A számítógépes játékok mellett életük része a

szabadidő aktív eltöltése, a hagyományos sportok valamelyike. Az esport jellegű játékokat hasznosnak ítélik, szeretnek csapatban játszani, felszabadultnak érzik magukat. Úgy gondolják, hogy a játékok során a tanulmányaikban és a mindennapi életben is használható új ismereteket szereznek.

A kutatás módszertana

A kérdőív összeállítása előtt interjúkat készítettünk több fiatallal annak érdekében, hogy egyáltalán mit is jelent a mai fiatalok életében a számítógépes játék. A kapott válaszok segítettek abban, hogy a kérdéseink alapján a hipotéziseinkben feltett állításokhoz egyértelmű és viszonylag könnyen feldolgozható adatokat kaphassunk. Az egyszerűbb adatfelvétel és feldolgozás érdekében a kérdések zártak voltak, illetve ahol ez értelmezhető volt, ott több válasz jelölését is engedjük. A kérdőív kérdései kitértek az életkorra, az anyagi helyzetre, a használt hardver eszközökre, a játékidőre és a szabadidő eltöltésének különféle lehetőségeire. A kérdőíveket két középiskola és egy általános iskola felső tagozatos diákjai töltötték ki online felületeken. A mintavételezés mindegyik esetben teljes körű volt. Ezzel annak ellenére kaphattunk képet a fiatalok játékhasználatáról, hogy a minta a városra nézve reprezentatív lett volna. A 245 fős minta nem tekinthető reprezentatívnak, de az előkutatás 100 fős mintájával kiegészítve képet ad a fiatalok játékhasználatáról, a legfontosabb folyamatokról. A beérkezett válaszokat többváltozós függvényanalízissel értékeltük. A kapott eredményeket összevetettük a pedagógusoktól kapott véleményekkel és a nemzetközi kutatásokról szóló beszámolókkal.

Eredmények

Dán kutatók vizsgálata lényegében megegyezett a debreceni kutatással, csak lényegesen nagyobb elemszámú lekérdezéssel. (Eric 2017) Az eredményeket összehasonlítva kijelenthető, hogy hasonló adatokat kaptak mindkét esetben. A dán kutatók a 15-29 éves korosztályt vizsgálták, de életkori bontást is alkalmaztak, így az eredmények összevethetők az itthoni adatokkal.

Mindkét kutatás azt jelzi, hogy a fiatalok több mint 70%-a napi rendszerességgel játszik valamilyen eszközön. A 15-19 éves korosztály esetében a heti 40 órát játszó aránya meghaladja a 10%-ot. Ez arra utal, hogy a szabadidő eltöltésének a meghatározó eszköze lett ezeknél a fiataloknál a játék. A két kutatás eredményei hasonlóak, de a heti 10 és 30 óra közötti értékek a dán vizsgálatoknál nagyobb arányban jelentkeznek, míg a 40 óra feletti értékek Debrecenben voltak egy kicsit magasabbak. Érdekes különbség, hogy a dán kutatás szerint a fiatalok 99%-a játszik valamilyen játékkal, míg Debrecenben 7% nem foglalkozik az esporttal. Az adatokból és az használat szerinti változásokból az látható, hogy Dániában elterjedtebb az esport játékok használata, és napi szinten 2 óránál nem több időt a megkérdezettek döntő többség szán erre a szabadidős tevékenységre. A debreceni eredmények szerint jelentős az esportot nem használók aránya, viszont ezzel együtt az elkötelezett, napi 5 óránál is többet játszó magasabb számban vannak jelen.

A vizsgálatunk arra is irányult, hogy milyen játékokkal játszanak a megkérdezettek. A korcsoport többsége a Minecraft valamelyik verzióját, a Sims-t, a Need for speed-et és a FIFA-t használja. Ezek olyan ügyességi és közösségi játékok, ahol kisebb szerepet kap az agresszivitás. Azt is láthatjuk azonban, hogy igen sokan játszanak a 18 éven felülieknek szánt, kifejezetten harci, egymás fizikai megsemmisítésére irányuló játékokkal. Ez további kutatást igényel, főleg

annak tudatában, hogy a professzionális játékosok 24-26 éves korukig lehetnek az élvonalban, így a 12-14 éves korcsoport is 18 éven felülieknek szánt játékokon edzi magát azért, hogy minél előbb csatlakozhasson a professzionális játékosok köréhez.

A következő kérdésünk a játszott játékok közül a kedveltséget vizsgálta. Érdekes volt az az eredmény, hogy a legtöbbet játszott játékok kedveltsége legfeljebb közepes, vagy csak éppen jobb a közepesnél. Viszont azt is láthatjuk, hogy az igazán kedvelt játékok a 18 éven felülieknek szánt művek közül kerültek ki. Ezek mindegyike háborús vagy harci játék, ahol a csapatnak (online kapcsolatban lévő játékosoknak a világ bármely részéről) le kell győzni az ellenfeleket. Az újabb kutatást igényel, hogy miért pont ezeket tekintik a legjobb játéknak, és miért nem egyéb ügyességet és stratégiai gondolkodást igénylő programokat. Érdemes itt kiemelni azt, hogy a fiatalok védelme érdekében a játékoknak is létezik életkori besorolása. Az Entertainment Software Rating Board (ESRB) és az Egységes Európai Játékinformációs Rendszer (PEGI) segíti a szülőket, a pedagógusokat és a játékok használóit abban, hogy melyik játékok valók az egyes korosztályoknak. Ezekhez egységes jelölés rendszert is bevezettek. (How are age-based gaming ratings set?, 2017) Az látható, hogy a fiatalok jelentős része az eredetileg 18 év felettinek sorolt játékokat kedvelte. Ezt látva az egyes szervezetek ártértékelték az ajánlásokat. Ma már ezeknek a játékoknak a besorolása 15+ vagy 16 éves kortól ajánlott körbe került. (<http://www.pegi.info/hu/index/> 2015) Ennek fő oka az volt, hogy a fiatalabb korosztály hozzáfért a nem kifejezetten nekik szánt játékokhoz, és ott igen jó eredményeket ért el. A nagyobb versenyekre tehát célszerű volt beengedni őket, mert így sokkal nagyobb közönséget lehetett elérni, így a játékok üzleti értéke is növekedett. Az viszont már szintén látható, hogy amennyiben az esport valóban eljuthat arra a szintre, hogy olimpiai játék legyen, akkor teljesen új, az olimpia eszméjével összeegyeztethető játékokra lesz szükség. Ezt a következő évek fejlesztői és üzleti szereplői fogják kidolgozni.

Vizsgálatunk másik iránya az volt, hogy mennyi időt töltenek játékkal a megkérdezettek. Az eredmények összecsengnek a szakirodalom adataival, a játékosok naponta több mint egy órát játékkal töltenek, negyedük pedig napi 2 óránál is többet játszik. Ez már előrevetíti azt is, hogy ezt az időt máshonnan veszik el. Azt majd egy későbbi kutatás derítheti ki, hogy honnan. A tanulmányi eredmények nem támasztják alá azt a feltételezést, hogy a tanulástól vennék el az időt. Az azonban valószínűsíthető, hogy olvasásra és a baráti társaságokra jut kevesebb lehetőség.

A hétköznapi játékhasználatra vonatkozó adatok azt mutatják, hogy valószínűsíthetően az iskolai tanulmányok és a szülői kontroll miatt kevesebb a játékokra fordított idő, de hétvégén már lényegesen többet játszanak. A vizsgálatok kitértek arra is, hogy a lányok és a fiúk játékhasználatát mennyiben tér el egymástól. Megállapítható az, hogy mindkét nem lényegében azonos időtartamban játszik, de a játéktípusok tekintetében már jelentős az eltérés. A fiúk egyértelműen a harci játékokat választották (LOL, CS:GO), ezek közül is azokat, amiket a gyártók a 18 év feletti korosztálynak szántak. Az előzőekben jelzettek mellett többen játszottak a FIFA futball játék valamelyik változatával. A lányok döntő többsége inkább a SIMS változatait választotta, de náluk is megjelentek a harci játékok és a FIFA is. Ez utóbbiak használata azt is mutatja, hogy a fiúk és a lányok játékhasználatát közelít egymáshoz. A játékhasználat korcsoportos vizsgálata azt mutatta, hogy felfedezhető kisebb különbség, a fiatalabbak körében kevésbé népszerűek a harci játékok, de a különbség nem számottevő. Az eltérés oka nem a játék jellegéből, hanem inkább az információ hiányból következik. Ahogy megismerkednek az idősebbektől ezekkel a játékokkal, lényegében azonnal használni kezdik. Érdemes megjegyezni azt, hogy a gyártók és a különféle minősítő szervezetek az egyes játékokat a fiatalok védelme érdekében korhatárjelzéssel és használati javaslattal látják el. Azt látjuk, hogy az utóbbi időben a kezdeti merev határokat a használat alapján valamennyire lazították, néhány játék a 18 év

feleltieknek ajánlott listából átkerült a 15+ listába. (<https://www.pcguru.hu/hirek/hogyszuletik-egy-korhatar-besorolas/30180>)

A vizsgálat egyik központi kérdése az volt, hogy információkat kapjunk a pedagógusokat és a szülőket foglalkoztató kérdésről, a tanulmányi eredményre hogyan hat a játékhasználat. Az érintettekkel folytatott interjúk azt mutatták, hogy mindkét fél veszélyesnek tekinti a játékokat. Úgy gondolják, hogy elvonja a fiatalok figyelmét azokról a fontos feladatokról, amik a jövőjük szempontjából nélkülözhetetlennek tűnnek. Nem igazán látják azt a perspektívát, amit a játékok használata és az így megszerzett új tudás jelent. Bár az interjúk során megjelent az a tény is, hogy a következő időszakban a szakmák, és a hozzájuk szükséges kompetenciák jelentősen átalakulnak, ennek ellenére a játékokat nem tekintette a többség az ebbe az irányba mutató útnak.

A kutatás adatai részben igazolták a szülők és a pedagógusok félelmeit. Valóban van különbség a jó tanulók és a gyengébbek játszási szokásai között, viszont ez a különbség nem jelentős. Hétköznapiakon a gyengébben teljesítők átlagosan többet játszanak, de a szórás igen nagy. Harmaduk egyáltalán nem játszik, de van közöttük olyan is, aki akár napi 5 órát a gép előtt tölt. Lényegében ugyanez jellemző a jobb tanulókra is, csak a játékosok többsége átlagosan 2 óra játékkal beéri, ellentétben a másik csoporttal, ahol a játékidő átlagosan eléri a 3 órát. Hétvégén viszont mindkét csoport hasonlóan játszik, nincs lényeges különbség közöttük. Így az elmondható, hogy van alapja annak, hogy a játék a tanulás rovására megy, miközben nagyon sok olyan jó tanuló is játékos is volt, akinek a játékkal töltött ideje meghaladta a 4 órát. A fiúk és a lányok összehasonlítása azt mutatta, hogy a lányok hét közben lényegesen kevesebbet játszanak, és hétvégén is átlagosan megelégszenek 3 óra játékkal. A jó tanulók és a gyengébbek játékhasználatát a fiúkéhoz hasonló.

A kutatás következő része a géphasználatot vizsgálta. Az egyértelmű volt, hogy okostelefonja szinte mindenkinek van. Az interjúk szerint ez ma már a mindennapi élet része, a kommunikációs eszközök közül a legfontosabb, és azt sem szabad elfeledni, hogy többnyire a szülők szorgalmazták, hogy a gyerekeknek minél fiatalabb korukban legyen ilyen készülékük. Ennek a fő oka a biztonság érzete. Részben a követő funkciókkal, részben a családi megosztással, de a bármikor kezdeményezhető hívással a szülők ellenőrizhetik a gyerekek napi tevékenységét. Ezzel együtt viszont megteremtik a lehetőséget arra is, hogy a fiatalok a készülékeket játékokra használják. Ezt hamar felismerték a programok gyártói is, így a legtöbb játéknak megjelentek a mobil telefonon is futtatható verziói. Néhány szerző szerint a mobil hardverek fejlődésével nincs messze az az idő, amikor a versenyek mobil telefonokkal zajlanak, és kivetítőkön, vagy online közvetítéseken keresztül követhetők az események. A kutatás eredménye összhangban van a szakirodalomban megjelentekkel, ami szerint a mobiltelefon jelentheti az esport jövőjét, a következő, üzleti szempontból is fontos lépést. (Vincze 2017) Azt a saját kutatás is bizonyította, hogy szinte mindenki játékra is használja a telefont. A nemzetközi felmérés szerint a mobil piac az esport bevételek közel felét adja, és az arány folyamatosan növekszik. A CGA (Casual Game Association) és a Newzoo kimutatása azt mutatja, hogy a rendszeres esport fogyasztók már elsősorban a mobil telefonon keresztül követik aktív vagy passzív fogyasztás folyamatban az esport eseményeket, annak ellenére, hogy a játékok verseny szintű működése konzolokon vagy számítógépeken történik. A mobil előretörésének fő oka, hogy egyszerűen és szinte mindenütt használható, a hardver elég erős ahhoz, hogy a játékokat követni lehessen, illetve részt vehessenek a jelöltek a többszereplős folyamatokban. A játékfejlesztők is felfigyeltek erre az új piaci területre, így egyre több játéknak jelenik meg a mobilverziója. A mobil használatnak különösen nagy lökést adott a virtuális valóságot megteremtő kiegészítők használata. Ez azt is jelenti, hogy a hagyományos játék mellett egy sokkal aktívabb és térbeli hitelességet mutató megoldással lehet élményszerűbb játékokban

részt venni. Az is tény, hogy a szereplések megosztásával a mobil környezetben lényegesen egyszerűbb a közvetett vagy közvetlen reklámértékesítés, így piaci szempontból előnyösebb lehet a hagyományos esporttal szemben. A technika fejlődésével nyugodtan kijelenthető, hogy a jövő mind a fejlesztők, mind a felhasználók, mind az üzleti szektor szempontjából a mobil esport irányába mutat.

Ez után megkérdeztük, hogy miért jó a számítógépes játékokkal játszani. Legtöbben azt emelték ki, hogy a játék közben az online kapcsolatban állókkal jól érezték magukat. Fontos volt az egyedi, különleges látványvilág és az, hogy folyamatosan sikerül fejlődni a játékban. Harmaduknál az izgalmas akciók és a barátokkal való folyamatos kapcsolat volt fontos. Érdekes volt az, hogy az iskolai környezetből történő kilépés és az új barátok megismerésének lehetősége csak a válaszadók ötödénél jelent meg.

Az előzőek után kérdeztünk rá arra, hogy milyen képességeket fejlesztenek ezek a játékok a megkérdezettek szerint. Azt a játékok leírásából megtudhatjuk, hogy a készítőik milyen célokat tűztek ki a fejlesztés során. Mi arra voltunk kíváncsiak, hogy a játékosok mit gondolnak erről. Szinte mindegyikük jelezte, hogy a tanulás és az új ismeretek megszerzése szempontjából hasznosnak itéli az esportot, többek között azért, mert elsajátíthatják a stratégiai gondolkodást, fejleszthetik a logikai képességeiket és a reagáló készségeiket. A kompetenciák közül kiemelkedik a célok pontos meghatározása, a feladatok leosztása, részcélok megjelölése, taktikai lépések kidolgozása és a folyamatos együttműködés, visszacsatolás. Képesek lesznek a helyzet gyorsabb elemzésére, a logikai kapcsolatok felismerésére és ezáltal pontosabb cselekvési programok kidolgozására. Az így megszerzett új készségeket hasznosítani tudják az iskolai tanulmányaikban és az iskolán kívüli tevékenységek során. Nem véletlen, hogy a szabadidős tevékenységekben jelentős szerephez jutnak a csapatjátékok. Ez az eredmény összecseng a fejlesztők elképzeléseivel. A csapatmunka és a verseny folyamatos fenntartása érdekében sokszor folyamatosan változtatják egyes karakterek erősségét, játékban betöltött szerepét. Azt is láhattuk azonban, hogy az új ismeretek elsajátítása és a kommunikáció a várakozásainkhoz képest kevesebb szerephez jut. Ez utóbbi főleg annak fényében érdekes, hogy a válaszadók harmada a barátokkal való kapcsolatot fontosnak tartotta, illetve fontosnak tekintette az új barátok, társak megismerését.

A kutatás következő kérdésköre a vásárlási szokásokat mérte fel. Megállapítható, hogy a fiatalok több mint harmada vásárolt már szolgáltatást vagy kiegészítő elemet a játékhoz. Többségük 5000 Ft-nál kevesebbet költött, ezt is inkább a játékban nagyobb sikereket biztosító elemekre. Voltak azonban olyanok is, akik 50.000 Ft-nál is többet költöttek a játékokhoz használható részelemekre. A vásárlás összege lényegében független volt a testvérek számától, viszont az is látható volt, hogy a többet játszóknak többet is költöttek. A mobil használat és a költség összefüggését is érdemes megnézni. Bár az előzőekben látható volt, hogy az üzleti szféra bizakodva tekint a mobil esport fejlődésére, kiváló befektetésnek tekinti azt, a mérések viszont az mutatják, hogy a mobilon játszóknak döntő többsége nem költ semmit a játékokhoz javasolt kiegészítőkre. Csak alig több mint 10% fordított pénzt arra, hogy a játékokban előnyösebb pozícióhoz jusson.

A kutatás kitért az internethasználatra is. Az eredmények szerint a megkérdezettek 96%-a rendelkezik otthon internet eléréssel, és a döntő többségüknek a telefonján a mobilnet kapcsolat is biztosított. Ennek megfelelően a játékokat elsősorban otthon játszáknak, amennyiben konzolt vagy számítógépet használnak, de a többség a bárhol kényelmesen használható mobil megoldást részesíti előnyben. Az is kiderült, hogy elég sokan rendelkeznek nagyteljesítményű, az esport versenyzésre alkalmas számítógéppel és megfelelő teljesítményű grafikus kártyával. A játékok helyszínékként jelentős pontszámot kapott az iskola, ami megint igazolja a pedagógusok félelmét. A diákok a szüneteket, sőt még néha az órákat is játékkal töltik el, ami a

tananyagra történő koncentrációt hátráltatja, hiszen hiányzik az a kis fizikai testmozgás, ami segítené a felfrissülést.

A kutatás egyik fontos kérdése volt, hogy a játékokkal foglalkozók mennyire tekintik fontosnak a mozgással járó sportokat. Az eredmények egyértelműen az mutatják, hogy a többség aktívan sportol, elsősorban csapatjátékokban vesz részt. Sokan tagjai sportszakosztályoknak vagy azok utánpótlás csapatának. Ez tehát azt mutatja, hogy a játékokra elsősorban nem az aktív sporttól veszik el az időt, hanem más szabadidős tevékenységektől. Ilyen lehet a tv nézés is, bár a megkérdezettek közül igen sokan a barátokkal eltöltött idő mellett pontosan ezt jelölték meg a szabadidős tevékenységek közül. A kutatás szintén érdekes eredménye, hogy a küzdő sportok a várakozással szemben csak elenyésző mértékben jelentek meg. Ennek az oka abban is keresendő, hogy az esport játékok többsége csapatjáték, és a csoportos tevékenységben jártasságot szerzett fiatalok a mindennapi sport tevékenységek közül szintén ezt a formát részesítik előnyben.

Összegzés

A számítógépes játékok és az internet egyre nagyobb és egyre könnyebben elérhető, megfizethető sávszélessége miatt a többszereplős online játszható programok elterjedése és tömeges használata jellemző a fiatalok körében. Vizsgálatunk célja az volt, hogy rávilágítsunk a fiatalok szabadidő eltöltésének egyik egyre népszerűbb formájára. A számítógépes játékok ma már szinte minden fiatal életének része. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a többszereplős online játszható játékok (MMORPG) hogyan épültek be a megkérdezettek mindennapjaiba, illetve miért tartják fontosnak, miért kedvelik ezeket a játékokat.

Kutatásunk azt igazolja, hogy az utóbbi években az MMORPG jellegű játékok, és ezzel együtt ezeknek a videó megjelenése rendkívül gyorsan növekszik, és ez a növekedési ütem továbbra is fennmarad. Megjelentek a professzionális játékosok, az esportolók, aki a szponzoroknak és az üzleti befektetőknek köszönhetően ebből a tevékenységből élnek, és megjelentek az esport celebjai, a vloggerek, akik a videó megosztó hálózatokon népszerűek, az esport rendezvények aktív szereplői.

Vizsgálatunk arra irányult, hogy a 12-16 éves korosztály hogyan kapcsolódik az MMORPG játékokhoz, mennyire kedveli, hogyan ítéli meg a hasznosságát. Vizsgáltuk továbbá azt, hogy ezeknek a játékoknak a használata mennyire befolyásolja az egyéb szabadidős tevékenységeket. Megállapítottuk, hogy a fiatalok döntő többsége ismeri és kedveli az MMORPG játékokat, és lényegében napi szinten játszik is azokkal. Többségük hasznosnak ítéli ezeket a programokat, úgy gondolják, hogy a szórakozáson, a játékelményen túl a tanulásban és az egymás közötti kommunikációban is segítséget nyújtanak. A játékosok igen sokat tanulnak egymástól a játék közben, illetve azzal is, hogy egy-egy játék lefolyását különféle videó megosztó hálózatokon keresztül nézik és elemzik. Mindeközben azt is láthattuk, hogy ez a tevékenység nem szorította ki számottevően a szabadidős tevékenységek közül a sportot. Igen sokan rendszeresen részt vesznek csapatok tagjaiként sportversenyeken. Azt is láttuk, hogy várakozásunkkal ellentétben a küzdő sportok kedveltsége rendkívül alacsony, miközben a játékok jelentős része küzdő sport jellegű.

Ez a kutatás arra is ráirányítja a figyelmet, hogy az ismeretátadás új formáira egyre nagyobb szükség van a fiatalok tanításában. A játékosítás lehet az a megoldás, amivel az új generáció felé hatékonyabb lehet az ismeretátadás úgy, hogy eközben a gyakorlati hasznosíthatóság is megjelenik. Lényegesen komplexebb, az egyes területek közötti kapcsolatot is bemutató több felhasználós online tananyagok segíthetik a kor elvárásainak megfelelő tudás megszerzését. A

pedagógusoknak és a tanítás-tanulás folyamatában résztvevőknek tehát meg kellene találni a fiatalok számára játék élményeket is nyújtó megoldásokat.

Felhasznált irodalom:

- Caillois, Roger (1961): Man, Play, and Games. Chicago, University of Illinois Press
- Eric (2017): General Study in gaming and eSports, part 1. In: Mana Stats. Elérhető: <https://manastats.com/2017/09/17/general-study-in-gaming-and-esports-part-1/>
- Jörg Rudolf (2016): Gyermekünk és a média. Elérhető: <http://www.apait-anything.hu/gyermekunk-es-a-media/>
- Kane, Pat (2005): The Play Ethic: A Manifesto For a Different Way of Living. Kindle Edition. London, United Kingdom, Pan Books
- Lembke, Gerald – Leipner, Ingo (2015): Die Lüge der digitalen Bildung: Warum unsere Kinder das Lernen verlernen, Gebundene Ausgabe – 9. März 2015, Redline Verlag
- Salen, Katie – Zimmerman, Eric (2004): Rules of Play. Game Design Fundamentals. Cambridge, MA, MIT press
- Santayana, George (1955): The Sense of Beauty. Being the Outline of Aesthetic Theory. New York, Dover Publications
- Unesco (2009): Measuring the economic contribution of cultural industries. A review and assessment of current methodological approaches. 2009 UNESCO framework for cultural statistics handbook NO. 1. Montreal, Canada, UNESCO Institute for Statistics
- Vincze Dávid (2017): Az esport rajongók nem ismerik a kötöttséget. In: Digital Hungary. Elérhető: <http://www.digitalhungary.hu/konferenciak/mobile-hungary/Az-esport-rajongok-nem-ismerik-a-kotottsaget/5023/>, letöltés ideje: 2017. október 06.
- How are age-based gaming ratings set? Elérhető: <https://www.kaspersky.com/blog/gaming-age-ratings/11647/>, letöltés ideje: 2017. október 24
- Obóczy Ádám (2015): Hogy születik egy korhatár-besorolás? Elérhető: <https://www.pcguru.hu/hirek/hogy-szuletik-egy-korhatar-besorolas/30180>
- Most mindent megtudhatsz az esportról. (2016) Elérhető: <http://www.technokrata.hu/www/2016/04/08/most-mindent-megtudhatsz-az-esport-rol>, letöltés ideje: 2017. október 24.
- Pegi info. Elérhető: <http://www.pegi.info/hu/index>, letöltés ideje: 2017. október 24.

Szóró Ilona:

A tanítók szerepe az agráregyesületek életében, az 1940-es években

Absztrakt: Az 1940-es években a tanítók jelentős szerepet játszottak az agráregyesületek életében, tevékenységében. Segítették a helyi egyesületek megalapítását, a szervezeti struktúra és a működési szabályok kialakítását, a tevékenység dokumentálását. Közreműködtek a felnőttképzésben, szórakoztató rendezvények megtartásában, közéleti és adminisztratív feladatok ellátásában. Mindezzel nagymértékben hozzájárultak a helyi közösség összetartásához, az együttműködés erősödéséhez, a műveltségi szint növekedéséhez.

Abstract: In the 1940-ies, elementary school teachers played an outstanding role in the life and activities of agrarian organisations. Teachers fostered the establishment of local associations, created the organisational structure and the rules of operation, and documented their activity. They collaborated in adult training and holding entertaining events, involved in public life functions and administrative tasks. With all this, they highly contributed to keeping together the local community, as well as to the strengthening of co-operation, and enhancing the level of culture.

Bevezetés

A tanítói pálya az 1940-es években nem tartozott a jól fizetett, nagyobb presztízsű pedagógus pozíciók közé. A nagykiterjedésű agrárvidékeken, a kis falvakban vagy a tanyavilágban munkát vállaló tanítók komoly nehézségekkel néztek szembe mind a tanítás, mind a napi megélhetés, a kikapcsolódás vagy a művelődés tekintetében. A helyi társadalom részéről azonban rendszerint nagyobb bizalom, tisztelet vette körül őket, mint nagyvárosi kollégáikat. Ez ugyanakkor nagyobb kihívást is jelentett, nem csupán az iskolai feladatok ellátását, hanem a közösség életében való fokozottabb szerepvállalást. Ebben a tanítók elsősorban a helyi társadalmi egyesületeire támaszkodhattak. A vidék két kulturális intézménye, az iskola és a civil szervezet megfelelő együttműködés esetén nagymértékben segíthette a lakosságának összefogását, a közösségi élet kibontakozását, a művelődési lehetőségek bővítését.

Közösségszervezés

A 20. század közepén, a kisvárosokban, falvakban, a tanyavilágban a helyi lakosság megszervezése, a közművelődés és a felnőttképzés szervezése, és általában a társadalmi törekvések képviselője nagyrészt az ott működő olvasókörekre, gazdakörekre hárult. Ezek az alulról szerveződő, önerőre támaszkodó, az egyszerű gazdák, iparosok, mezőgazdasági munkások által létrehozott egyesületek komplex feladatot láttak el a helyi közösség életkörülményeinek javításában, kulturális igényeinek kielégítésében és fejlesztésében, a gazdaság, az érdekvédelem, a tájékozódás és ismeretbővítés terén való együttműködés megteremtésével és a szabadidő közös eltöltésének biztosításával. Mindennek sikeres megvalósításához azonban a szervezetek saját elkötelezett, vállalkozó szellemű és aktív

tagjaikon kívül feltétlen szükségük volt az agrárvidékek „szellemi robotosai”, a tanítók hathatós közreműködésére. A szétszórt falvak, tanyák, puszták világában kevés volt az iskolázott ember, így elsősorban ők rendelkeztek azzal a műveltséggel, tudással és az erre épülő tekintéllyel, amely révén fontos szereplői lehettek a közösségi életnek, és jelentős támogatást tudtak nyújtani az egyesületek tevékenységéhez (Szathmáry 1947:542-546; Nagy 1975:381).

A tanítók egyébként is sokrétű feladatot végeztek, hiszen maguk az iskolák, az elemi képzésen túl, bizonyos mértékben a közösségi és kulturális élet helyi centrumaként szolgáltak. Teret adtak felnőttképző tanfolyamoknak, különböző rendezvényeknek, ünnepeknek, a diákok gyakran szerepeltek műsorral a települési eseményeken. A tanítókat sok helyen felkérték a művelődési tevékenység szervezésére, koordinálására, 1945 és 1948 között, a szabadművelődés korszakában, a kisvárosokban, falvakban, tanyaközpontokban kinevezett szabadművelődési ügyvezetők döntő többsége a tanítók és tanárok közül került ki. Ugyanakkor a tanítók eredményes munkája is sokban függött attól, hogy számíthatnak-e a helyi közösség támogatására, a társadalmi egyesületek együttműködésére. A szerény anyagi lehetőségek miatt a kisiskolák általában a civil szervezet segítségére szorultak. Az olvasóköri, gazdakörök tagsága sok helyen pénzzel, könyvekkel, tüzelővel, társadalmi munkával, és számos más formában patronálták a körzetük iskoláit, ahol a saját gyermekeik is tanultak. Mindennek révén, a legkisebb településeken is megtalálható két kulturális intézmény: az agráregyesület és az iskola között általában szoros kapcsolat alakult ki (Szarvas 1995:121; Pogány 2003:57).

A tanítók gyakran részt vettek a helyi olvasóköri, gazdakörök létrehozásában. Számos esetben a tanító segítségével került sor az egyesület megalapításának előkészítésére, az első gyűlés összehívására, amelyre nem egy alkalommal a helyi iskola épületében került sor. A hivatalos ügyekben kevésbé jártas parasztemberek a szervezeti struktúra és a működési szabályok kialakításában, illetve mindennek dokumentálásában szintén a tanító tanácsait és közreműködését kérték. Fontos feladat várt rájuk a körök belső életét, tevékenységét meghatározó alapszabályok összeállításában. Az alapszabály mindig a tagság értékrendjét, törekvését tükrözte, megfogalmazása során azonban figyelembe kellett venni bizonyos hivatalos előírásokat, hiszen az újonnan létesített társadalmi egyesületek működéséhez belügyminiszteri jóváhagyásra volt szükség. Ezért az alakuló egyesületek vezetősége sokszor a tanítót kérte fel a dokumentum megszerkesztésére. Megbeszélték vele az elképzeléseiket, ő pedig megfelelő formába öntötte az alapszabályt (Katona S. 1988:101; Herczeg - Kruzslicz 2000:160).

A szervezetek a későbbiekben is gyakran fordultak a helyi pedagógusokhoz, hogy a legkülönbözőbb hivatalos szervekhez küldött jelentések, beadványok, kérvények összeállításában, megszövegezésében segítsenek. A tanítók felismerték a társadalmi egyesületek jelentős szerepét, és lehetőségeikhez képest igyekeztek támogatni azok tevékenységét. Még lobbiztak is azok érdekében, anyagi támogatást kértek a kulturális hatóságoktól az olvasóköri, gazdakörök székházainak felépítéséhez, szorgalmazták, hogy az egyesületeket nagyobb könyvtárral lássák el. Az együttműködés azonban visszafelé is érvényesült. Ha egy-egy peremkerület, határrész lakossága megnövekedett, gyakran a helyi társadalmi egyesület indított akciót új iskola létesítéséért, vagy az iskolaépület bővítéséért, esetleg egy újabb tanítói állás létesítéséért. Mivel, főként a kistelepüléseken az olvasóköri, gazdakörök jelentős közéleti tekintéllyel rendelkeztek fellépésük mindig nagyobb hangsúlyt adott az ilyen jellegű kezdeményezéseknek, és könnyebb volt meggyőzni a helyi vezetést a fejlesztés támogatására, mintha csupán a pedagógusok jelezték volna a problémát a szakigazgatási szerveknél (Koncz 2006:123-124, 130; Nagy 1975:381).

A kisebb településeken kevés volt a nagyobb létszám befogadására alkalmas terem, ahol az egyesületek a gyűléseiket és rendezvényeiket tarthatták. Erre elsősorban az iskola (vagy a

kocsma) volt megfelelő. Ezért számos olvasóköri, gazdaköri, amíg nem tudott saját székházat venni vagy építeni, az iskolában tartotta összejöveteleit. Az 1920-as évek Klebelsberg-féle nagy iskolaépítő programja keretében létrehozott mintegy 2000 tanyai, pusztai iskola egy részében külön egyesületi helyiség is épült a majdan ott működő civil szervezet vagy ifjúsági egyesület számára. Ez a megoldás egyúttal azt is jelentette, hogy a kulturális kormányzat a tanítóknak eleve szerepet szánt a helyi társadalmi egyesületek tevékenységének támogatásában (Rostás 1994:3; Szakáts – Vid 2003:13-14, 18).

Az egyesületi székházak felépülését követően viszont gyakran már az olvasóköri és gazdaköri biztosítottak helyet az iskolai oktatás számára. A háborús károk vagy elemi csapások miatt megrongálódott iskolaépület helyreállításáig a tanítók igénybe vehették a körök székházait. Ugyancsak az egyesületi helyiségek felhasználásával tudtak sok helyen csoportbontást végezni, vagy speciális nevelési programot (pl. gyógypedagógiai képzést) indítani, az új iskola felépítéséig. A délelőtti folyó tanítás a jellemzően a délutáni, esti órákban zajló egyesületi életet nem akadályozta (Beck 1985:240; G. Tóth 1987:290).

A tanítók és az olvasóköri, gazdaköri között kialakult többnyire szoros és sokrétű kapcsolat ellenére nem volt általános jelenség, hogy a helyi pedagógus tagként belépjen az egyesületbe, illetve, hogy ott vezetőségi tisztséget vállaljon. A pedagógusokat rendszerint központilag helyezték ki a különböző településekre, és bár mindennapjaikat az adott közösségben végzett munka tette ki, sokszor nem kötődtek olyan mértékben az adott közeghez, mint az oda beleszülető helyi lakosok. Az olvasóköri, gazdaköri döntően az agrárnépesség szervezetei voltak más törekvések, megnyilvánulási formák, habitus jellemezte ezek működését, mint más szakmák vagy társadalmi csoportok egyesületeit. Így a tanítónak, az iránta megnyilvánuló tisztelet ellenére sem volt könnyű tagként beilleszkednie. Számos szakmai és művelődési feladataik mellett, maguk a pedagógusok sem szívesen vállaltak állandó lekööttséget valamilyen civil szervezetben. Közéleti tevékenységüket a felettes szakmai szervek (tankerület, szakminisztérium) bizonyos korlátok között nézte csak jó szemmel, a felekezeti iskolák tanítóinak pedig az egyházi hatóságokkal is egyeztetnie kellett. Ahol a tanító mégis belépett egy egyesületbe és feladatot vállalt a vezetőségében is, ott a képzettségéhez kapcsolódóan általában a jegyző, a könyvtáros, a pénzügyi ellenőr vagy a népművelési titkár szerepkörét kapta (Tóth 2000:69; Szakáts – Vid 2003:18).

Az agrár egyesületek tagságát az adott korszakban többségében a felnőtt férfiak alkották. A fiatal fiúk és lányok csak korlátozott jogokkal, családtagként vehettek részt a körök tevékenységében, rendezvényein. Számos helyen azonban külön ifjúsági csoportot is szerveztek, amely ugyan az egyesület keretén belül, de viszonylag független életet élt, saját vezetőséggel rendelkezett és önálló programokat valósított meg. Az iskolából kikerülő, 16–24 éves fiatalok gyakran a tanítót kérték fel, hogy a közös tevékenység során támogassa, patronálja őket. A körök is megnyugtatónak találták, ha az ifjúság szervezeti életét a helyi pedagógus figyelemmel kíséri. Bizonyos esetekben a jól működő, nagyobb taglétszámú csoportok egy idő után függetlenedtek, és az egyesület kereteiből kilépve saját ifjúsági egyesületet vagy olvasókört alakítottak. Ilyen esetekben a tanítók továbbra is támogatták a szervezet működését és esetenként tényleges vagy tiszteletbeli vezetői pozíciót is vállaltak. A körökből kiváló, önálló csoportok összejöveteleiket rendszerint az iskolában tartották (Gregus 1997:68-69; Szarvas 1995:121)

Az 1940-es években számos településen a tanítók bekapcsolódtak egyes igazgatási és adminisztrációs feladatok ellátásába is. A kis falvak, a tanyavilág lakosságát szervező és nagyobb befogadóképességű épülettel rendelkező egyesületei sok helyen hivatali tevékenységnek is otthont adtak. Különböző összeírások elvégzése, panaszok felvétele, fontos tudnivalók, új rendelkezések, hatósági felhívások kihirdetése, rendre a körök székházakban

történt. A központi fekvésű egyesületeknél közigazgatási hatóságok hivatali kirendeltségeket létesítettek, ahol hetente egy-két alkalommal folyt ügyintézés, hogy a környék lakossága helyben el tudja végezni az adminisztratív teendőket (adók és illetékek befizetése, engedélyek kiváltása, adás-vétel hitelesítése, anyakönyvezés). A hivatali feladatokat vagy kiküldött tisztviselők látták el, vagy a helyi tanítók és egyesületi vezetők, akik ehhez megfelelő felkészítést kaptak. (Olasz 2011:144-145; Hollander 1980:79)

Felnőttképzés, kulturális élet

Az agrártársadalom egyesületeinek egyik fontos feladata volt, az írni-olvasni tudás terjesztése, az általános műveltség emelése, a gazdasági ismeretek bővítése, a közéleti tájékozódás szélesítése. E tevékenységben a tanítók meghatározó szerepet vállaltak. Ösztönözték a szervezeteket különböző előadások, tanfolyamok indítására, igyekeztek megnyerni az adott körzet lakosságát a felnőttképzésbe való bekapcsolódásra, szervezték és adminisztrálták a kulturális vagy gazdasági hatóságok által elismert oktatási programokat és előadóként is részt vettek a képzésben, elsősorban közismereti témaköröket tárgyalva. A hivatalos szervek által elismert képzések, a nagyobb óraszámú alpműveltségi, közismereti, gazdasági vagy háziipari tanfolyamok indításának egyik alapfeltétele volt, egy legalább középfokú végzettséggel rendelkező vezető felkérése, amely feltételnek a kistelepüléseken, a tanyai régiókban kevés személy, gyakran csak a helyi pedagógus felelt meg. A tanítók hathatós közreműködése nélkül a falvakban, a tanyavilágban gyakorlatilag nem lehetett volna felnőttoktatást szervezni (Almásy 1947:236; Leléné Erdélyi 1996:261).

A felnőtt lakosság ismereteinek bővítése érdekében az olvasóköri és gazdaköri rendszeresen tartottak előadásokat vagy előadássorozatokat különböző általános, gazdasági vagy közéleti témákról. Részben a korábban az iskolában tanult ismeretanyag kiegészítését, korszerűsítését, illetve a gazdasági tájékozódást, az új technológiákkal való megismerkedést szolgálták a 30-60 órás közismereti és gazdasági tanfolyamok. Az egyesületekben indított legfajszúlyosabb képzésnek a 120-160 órás közműveltségi, gazdasági (ezüstkálászos), valamint a háziipari tanfolyamok számítottak. A társadalmi szervek 1946-ban, a szabadművelődés keretében országsszerte 135 000 ismeretterjesztő előadást és 2500 különböző tanfolyamot szerveztek, melyeken mintegy 31 000 felkért előadó szerepelt. Ezen képzések jelentős részét a helyi olvasóköri és gazdaköri szervezték, és ezek lebonyolításában több ezer tanító és tanár vett részt (Katona G. 1941:48-49; Kaczián 1990:40-41).

A 19. század végén, 20. század elején az olvasóköri tömeges létrehozásának egyik célja az írástudatlanság felszámolásának szándéka volt a parasztság körében. Bár ezen a téren az 1920-as, 1930-as években jelentős eredmények születtek, az analfabetizmus még a század közepén is jelen volt, különösen a legszegényebb társadalmi rétegekben. Számos agrár egyesület kapcsolódott be az írástudatlanság megszüntetését célzó mozgalomba. Az utolsó nagy kampány az analfabetizmus végleges felszámolására 1947-ben indult. A felnőttek írni-olvasni tanítását a kormányzat alapvetően az iskolák feladatává tette. A gazdátársadalom tagjai, különösen az idősebb korosztályok azonban idegenkedtek attól, hogy iskolapadba üljenek. Könnyebben jelentkeztek a különböző képzésekre, ha arra saját egyesületeik szervezésében, és székházában került sor. Az ilyen alapismereti tanfolyamokat is csak okleveles tanító vezethette. Az oktatás során az elemi iskolai tankönyveket használták. A képzés hivatalos záróvizsgával végződött, amelyet a tanügyi hatóságok által kiküldött megbízott jelenlétében tartottak. A képzés sikeres teljesítését oklevéllel ismerték el (Katona G. 1941:59-60).

A felnőttképző tanfolyamok általános követelményrendszerét, a fontosabb tematikai egységeket, a főbb kérdésköröket az oktatási hatóságok határozták meg. A keret-jellegű tantervi előírások azonban viszonylag nagy mozgásteret biztosítottak a helyi szervezőknek, előadóknak. A pedagógusok az egyesületek vezetőivel közösen tervezték meg az oktatási programokat. Az oktatás szerkezetének és tartalmának kialakításakor külön figyeltek arra, hogy a helyi lakosságot érintő témakörök kerüljenek be az anyagba. A mezőgazdasági munkák rendjéhez igazodva a tanfolyamokra általában november és március között került sor, a foglalkozások rendszerint délután 6 órakor kezdődtek, hogy az érdeklődők a napi feladatuk elvégzése után részt tudjanak venni rajtuk. A körök vezetőivel való egyeztetések után a tanító képzési tervet készített, ami alapján az egyesület megkapta az engedélyt a tanfolyam lebonyolítására. A záróvizsgák letételét követően szintén a képzést vezető tanítóra várt a feladat, hogy jelentést készítsen a felsőbb szervek számára az oktatás menetéről és tapasztalatairól (Kaczián 1990:40-41; Simándi 1938:19; Beck 1985:255).

A tanfolyamok előadói többnyire gazdasági iskolai, polgári és középiskolai tanárok, ügyvédek, orvosok, tisztviselők és iskolázottabb gazdák voltak. Számos tárgyat azonban a tanítók oktattak. Minden képzés tartalmazott olyan általános műveltséget bővítő témákat, amit ők vállaltak magukra. Még az alapfokú gazdasági szakképzettségként elismert, 150-160 órás ezüstkalászos tanfolyam tematikájában is szerepelt 30-60 órányi közismereti anyag. A tankönyvek rendszerint polgári iskolai kiadványok, vagy direkt az adott tanfolyamtípus számára készült összeállítások voltak, amit a tanügyi hatóságok bocsátottak az egyesületek rendelkezésére. Mivel az oktatók nagy része távolabbról, a városokból érkezett a falvakba a tanyákra, előadásaik megtartására a képzésekben résztvevők a későbbiekben kérdéseikkel, problémáikkal elsősorban a helyi tanítóhoz tudtak fordulni, akik így bizonyos értelemben „mentori” tevékenységet is végeztek, szükség esetén segítve, ösztönözve a hallgatókat a képzés befejezésében, a tudásanyag elmélyítésében (Madácsy 1947:53; Hajdú 1977:123).

Az olvasóköri, gazdaköri életében jelentős szerepet játszottak a különböző műsoros rendezvények, amatőr színjátszó produkciók, népzenei és néptánc programok. Ezek egyrészt az igényesebb szórakozás lehetőségét biztosították a nagyvárosi kulturális kínálattól távol eső vidékeken. Másrészt fontos bevételi forrást jelentettek a szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező egyesületeknek. Végül, bemutatók megszervezésében, megrendezésében és az előadásokban a körök szinte minden tagja vállalt valamilyen feladatot, ami erősítette a helyi közösség összetartozását, együttműködési készségét. Ezeknek a rendezvényeknek a megtervezésében és lebonyolításában, különösen az irodalmi anyagra épülő produkciók esetében, meghatározó tényező volt a tanítók közreműködése. Tanácsaikkal segítettek a versek, dalok, színdarabok kiválasztásában, sok helyen ők rendezték meg az előadásokat. Általában ők rendelkeztek azzal az irodalmi tájékozottsággal, kulturális érzéssel, illetve emberismerettel, kellő vezetői rátermettséggel és megfelelő tekintéllyel, ami az amatőr szereplők összefogásához, felkészítéséhez és a rendezvény lebonyolításához szükséges volt (Gregus 1997:69; Baják 2001:176; Kávai 2008:55).

Fontos feladatot láttak el a darabok betanításában, a fellépők ösztönzésében, az előadások megrendezésében. Mindehhez feltétlenül szükség volt bizonyos kulturális érzékre, megfelelő ízlésre, irodalmi tájékozottságra, megfelelő emberismeretre és kellő rátermettségre, személyes tekintélyre. A kisebb településeken vagy a nagykiterjedésű tanyavilágban elsősorban a tanítók rendelkeztek ezekkel az adottságokkal. A felkészítés komoly felelősséggel járt. Sok helyen csak a társadalmi egyesületek által szervezett kulturális programok voltak elérhetők a helyi lakosság számára. Az olvasóköri, gazdaköri rendezvényeinek volt köszönhető, hogy a városszéli telepök, a kis falvak vagy a külterületek lakói színpadi előadásokat láthattak, műsoros esteken, népzenei vagy néptáncbemutatókon vehettek részt. A közös művelődésnek és szórakozásnak

jelentős közösségépítő szerepe, illetve számottevő szocializációs hatása volt (Simándi 1947:750-751; Kovalcsik 2003:585).

Egy-egy színdarab, hosszabb irodalmi est vagy népdalbemutató színpadra állítása igen nagy feladatot jelentett. A legalkalmasabb közreműködők kiválogatása, a nyilvánosság előtti szerepléshez nem szokott fellépők felkészítése, motiválása sok empátiát, egyben határozottságot, és esetenként találékonyságot igényelt. Az előadásokat rendszerint megnézte a környék egész lakossága, a jó vagy sikertelen produkcióknak gyorsan híre ment, ami éppen úgy minősítette az egyesületi tagok teljesítményét, mint a felkészítő tanító rátermettségét. A falusi, tanyai iskolákban működő pedagógusok természetesen eltérő személyes habitussal rendelkeztek. Voltak, akik nem érezték elhivatottságot a műkedvelő tevékenységben való részvétel iránt. A legtöbb helyen azonban a tanítók aktívan részt vettek az egyesületek műsoros programjainak előkészítésében és lebonyolításában (Nagy 1975:399-401; Leléné Erdélyi 1996:261).

A szervezetek életét a tanítók az iskolájuk diákjainak szerepeltetésével is színesítették. Az olvasóköri, gazdaköri különböző rendezvényein, nemzeti, egyházi ünnepségeken, köri jubileumokon gyakran a helyi iskola tanulói is részt vettek. Ilyenkor a gyerekek a tanító felkészítésével műsort adtak, melyért cserébe az egyesületek vendégül látták őket. Sok helyen a tavaszi időszakban, vagy Mikulás idején a körök családi napot, szórakoztató gyermekdelutánt, játékos programokat szerveztek, melyek előkészítésében a tanítók kiemelt szerepet játszottak. Mindez tovább erősítette a helyi közösség összetartását, a hagyományok, szokások ápolását, a következő generációnak való átadását (Gregus 1997:69; Baják 2001:176).

Összegzés

A 20. század közepén a tanítók jelentős szerepet játszottak az agrárvidékeken működő civil egyesületek életében, tevékenységében. Tudásukkal, tájékozottságukkal, szervező munkájukkal segítették a szervezetek létrehozását és eredményes működését. Fontos feladatokat vállaltak a felnőttképzés területén, a közösségi rendezvények, szórakoztató programok előkészítésében, lebonyolításában. Közreműködtek az egyesületekre bízott közéleti és adminisztratív teendők ellátásában. Támogatták az olvasóköri, gazdaköri fellépését a körzetben élők érdekeinek védelmére, törekvéseinek megvalósítására. Ezzel jelentős mértékben hozzájárultak a helyi lakosság együttműködéséhez, kulturális és közéleti aktivitása növeléséhez, műveltségi szintjének emelkedéséhez, a közösségi szellem, a szolidaritás erősödéséhez.

Felhasznált irodalom

- Almásy György: A kultúrautó. In: Új Szántás, 4. szám, 236. p.
- Baják István (2001): Emlékek az olvasóköri életéből. In: Bárdos István (szerk.): Az Esztergom-belvárosi Olvasóköri és Gazdaköri Egyesület története. Esztergom, Esztergom Városi Gazdaköri Egyesület, 173–180. p.
- Beck Zoltán (1985): Köri élet Orosháza külterületén. In: Tóth József (szerk.): Az orosházi tanyavilág átalakulása. Orosháza, Orosháza Város Tanácsa, 239–313. p.
- G. Tóth Ilona (1987): Az oktatás és közművelődés története. In: HEGYI András (szerk.): Algyő és népe. Szeged, Szeged Megyei Város Tanácsa – Somogyi Könyvtár, 287–308. p.

- Gregus Máté (1997): A Pusztakutasi Olvasó Egylet és Vásárhelykutas, mint tanyakörzetnek a története. In: Bakk Takács Sára: Hazulról haza. Székelyudvarhelyről – Székkutasra. Székelyudvarhely, Inforpress, 36–79. p.
- Hajdú Géza (1977): Vásárhelyi egyletek és könyvtárak. Szeged, Somogyi Könyvtár
- Herczeg Mihály – Kruzslicz István Gábor (2000): Mártély. Budapest, Száz Magyar Falu Könyvesháza
- Hollander, A. N. Jan den (1980): Az Alföld települései és lakói. Budapest, Mezőgazdasági Kiadó
- Juhász Antal (szerk.): Mindszent története és népelete. Mindszent, Mindszent Város Önkormányzata, 247–266. p.
- Kaczián János (1990): A Tolna vármegyei Közművelődési Egyesület. Szekszárd, Babits Mihály Művelődési Központ
- Katona Géza (1941): Az iskolán kívüli népművelés vezérfonala. Budapest, Pest Vármegye Népművelési Bizottsága
- Katona Sándor (1988): A Makói Békési úti Olvasókör (Nagykör) működésének 50 éve. In: Csongrád Megyei Honismereti Híradó, 1. szám, 99–108. p.
- Kávai Szabolcs (2008): Magyarokanizsai társadalmi egyesületek 1945-ig. Szeged, Hálózat a Szabad Információért
- Koncz Sándor (2007): Új iskolák létesítése és az épületek karbantartása Hódmezővásárhely külterületén. In: Kovács István – Varsányi Attila (szerk.): A Szeremlei Társaság Évkönyve 2006. Hódmezővásárhely, Máyer Kiadó, 123–152. p.
- Kovalcsik József (2003): A kultúra csarnokai. Budapest, EPL
- Leléné Erdélyi Mária (1996): Társadalom, politika a két világháború között. In: Juhász Antal (szerk.): Mindszent története és népelete. Budapest, Mindszent város Önkormányzata
- Pogány György (2003): Az olvasókörök városa. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 11. szám, 57–60. p.
- Madácsy László (szerk.) (1948): Tiszamenti Kalendárium. Szeged, Szeged Város Szabadművelődési Tanácsa
- Nagy Gyula (1975): Parasztélet a vásárhelyi pusztán. [A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 4.] Békéscsaba, Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága
- Olasz Lajos (2011): Állampolgári ismeretek és készségek fejlesztése az agrártársadalom civil szervezeteiben (1945–1950). In: Erdei Gábor (szerk.): Andragógia és közművelődés. Régi és új kihívások előtt a közművelődés az új évtizedben. Debrecen, Debreceni Egyetem, 142–149. p.
- Rostás Istvánné (1994): A vásárhelyi olvasóköri mozgalom. A Belsőerzsébeti Olvasókör története. In: A Hónap, 5. szám, 3–7. p.
- Simándi Béla (1947): Tanai olvasókörök. In: Új Szántás, 12. szám, 750–751. p.
- Szakáts István – Vid Katalin (2003): Battonya könyvtárügye kezdetektől 1989-ig. Battonya, Népek Barátsága Közművelődési és Iskolai Könyvtár
- Szarvas Erzsébet (1985): Bokros fejlődése a századfordulótól napjainkig. In: Bálint Gyula György (szerk.): Mozaikok Csongrád város történetéből. Csongrád, Csongrád Város Tanácsa, 120–130. p.
- Szathmáry Lajos (1947): Egy önkéntes ügyvezető emlékeiből. In: Új Szántás, 8–10. szám, 542–546. p.
- Tóth Ferenc (2000): Apátfalva. Budapest, A száz magyar falu Könyvesháza Kht.

Vehrer Adél:

Közösségekben művelődő idősök, mint példaképek

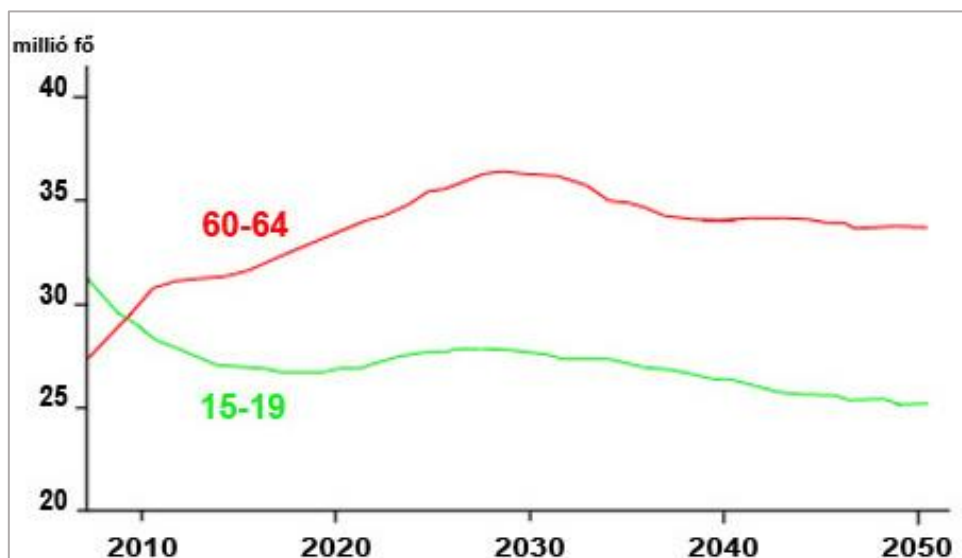
Absztrakt: Európában az utóbbi évtizedekben fontossá vált az idősödő korosztály jellemzőinek kutatása. A tanulmány a fiatal korosztály viszonyát vizsgálja az idős generációhoz. Bemutatja, hogyan készülnek fel a fiatalok az idősorra, hogyan vélekednek az idősekről. Példákat ismertet a közösségekben tevékenykedő idősök minta-szerepére családjukon belül.

Abstract: In the past few decader in Europe the examination of elderly people became important. This study presents how young people see elderly people, how young people prepare for active ageing, and this study shows attitudes of young people towards elderly people. Furthermore, in this paper we can read examples for active life of elderly people in the communities, who are a model for young people.

Felvezetés

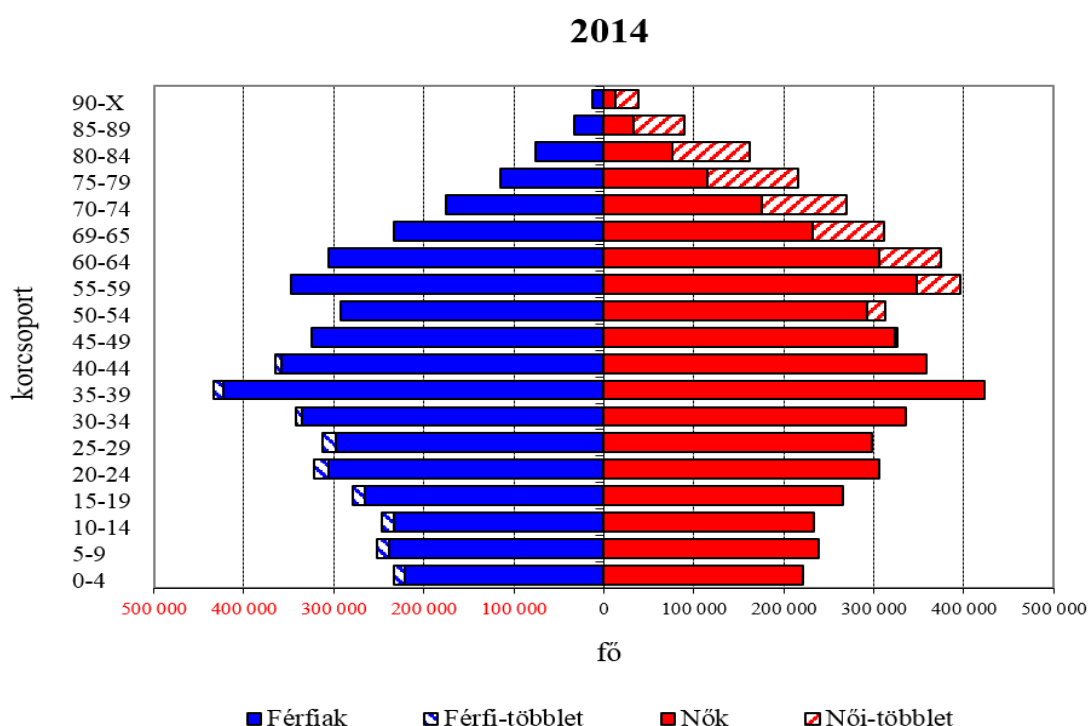
Hazánkban is jellemző tendencia a többi európai országhoz hasonlóan, hogy a születésszám egyre csökken, míg az idős korosztály egyre tovább él, a születéskor várható élettartam növekszik. Az 60 év felettiek aránya mind létszámukban, mind pedig a népességen belüli arányukat tekintve jelentősen megnövekedett, ezzel szemben a 25 év alattiak létszáma nagymértékben visszaesett. (1. ábra) Napjainkban minden hatodik ember a 65 év felettiek korcsoportjába tartozik. Az idős korcsoport aránya 1990-ben 13,2 százalék, 2001-ben 14,6 százalék, 2011-ben pedig 16,7 százalék volt a népességen belül. A növekedés főképp az elmúlt évtizedben gyorsult fel. Magyarországon egyszerre tapasztalunk népességfogyást (3,2 ezrelék) és az öregkorúak, idősebbek arányának növekedését, és ez a tendencia csak fokozódik. 2011-ben az idősök aránya több mint 10 százalékkal meghaladta a fiatalkorúakét. (Iván 1997:13; Bálint-Spéder 2012:89-90)

1.ábra: A demográfiai olló nyílása az EU országokban
(Forrás: <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/ch02s02.html>)

Az öregedés folyamatában nemcsak az idősek, a fiatalok és az aktív korúak aránya változik, hanem az egész korösszetétel átalakul, és a népesség korstruktúráját ábrázoló korfa megnyúlik. Az öregedő népességre jellemző korfa-típusok közül Magyarország méhkas-kategóriába sorolható. (2. ábra) Az öregedési folyamat olyan előrehaladott állapotban van, hogy a fiatalok számát előbb-utóbb meghaladja az időseké, és ez a tendencia egyre csak fokozódik. (Bukodi 2004:12) Mindezek következtében fontossá és megkerülhetetlenné vált mára e generációk együttélésének vizsgálata.

2.ábra: Magyarország korfája 2014.
(Forrás: https://fogalomtar.aeek.hu/index.php/F%C3%A1jl:Magyarország_Korfa_20140101.png)

Objektív szempontok szerint nem lehet kijelölni azt az életkort, amely alatt valaki még fiatalnak, felette pedig már idősnek tekinthető. A konvenciók, az intézményrendszer (nyugdíjrendszer), a munkapiac működése, az általános jólét (várható élettartam) és a kulturális tradíciók együttesen formálják az időskor határait. A generációs, életkorcsoportos hovatartozás-vizsgálat az idősödés megtapasztalásának alternatív elemzését teszi lehetővé. Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy az idősödés egy folyamat; az önértékelést és az önazonosságot tekintve valakinél korábban, másnál később tudatosul.

A magyar népesség generációs (időskor-) tudata eltér az európai átlagtól: noha mind Európában, mind Magyarországon az 50-es éveik végén járók körében válik érzékelhetővé a társadalomban a magukat idősöknek tartók csoportja, Európában későbbi életkorban fejeződik be, sőt nem is válik teljessé az idős-identitás elterjedtsége. Az európai népességben a 70-74 évesek negyede még középkorúnak tartja magát (Bálint-Spéder 2012:95-96)

Az időskori aktivitás szerepe

Az időskor, mint külön életszakasz vizsgálata nem túl régi múltra tekint vissza. Erikson pszichoszociális fejlődésmélete szerint a fejlődés egy egész életen át tartó folyamat. Ennek megfelelően az emberi életciklust nyolc szakaszra bontja, utolsó szakaszként az időskort tünteti fel. Az időződésben rejlik a bölcsesség ereje, amely képes a tapasztalatok megőrzésére és továbbadására. (Erikson, 1982) Bernáth László felnőttkorról szóló tanulmányában szintén külön említi az öregkort, mint a felnőttkor utolsó szakaszát. Miután számba veszi az öregedés során felmerülő változásokat, megállapítja, hogy „a fiatalabb gyorsabb, az öregebb pedig bölcsőbb.” (Bernáth, 1997:135) Az életszakaszok beosztását Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 1993-ban Kijevben a következő módon fogadta el: középkorúak 45-59 évesek, idősödők 60-74 évesek, idősek 75-89 évesek, aggok 90 éves kor felettiek, 100 év felettiek pedig azok, aki matuzsálemi kort élnek meg. (Iván, 2002:412)

A fentiekből is látszik, hogy máig nincs egyetértés abban, mi számít az öregkor alsó határának. Beköszöntének pontos idejét nem lehet éles határvonallal elválasztani, mert nem egyik napról a másikra alakul ki, hanem egy fokozatos folyamat eredménye. Az öregedés meghatározására ezért több fogalmat is számon tart a szakirodalom. A téma egyik legismertebb kutatója, Iván László szerint „Az öregedés többtényezős és többdimenziós életfolyamat, amelynek kialakításban és kimenetelében érvényesül a biológiai, pszichológiai és szociológiai meghatározottság.” (Iván, 2002:412) Miután az átlagéletkor fokozatosan növekszik, a hosszabb élettartam azt is jelenti, hogy jóval meghosszabbodott az időskor periódusa. Ez egy olyan korszak, amely nem csak biológiailag, gazdaságilag, pénzügyileg tér el markánsan az aktív kortól, hanem egészségügyi szempontból is. (Halmos, 2002:402)

A köztudatban hosszú ideig élt az a sztereotípa, hogy az öregedés elkerülhetetlen velejárója a hanyatlás, és az egészségi állapot romlásán túl a szellemi leépülés is elkezdődik. Sokáig fel sem merült az a kérdés, vannak-e olyan képességek, illetve készségek, amelyek az idő előrehaladtával tudnak csak kialakulni. Az élettapasztalat, illetve a bölcsesség feltétlenül ilyen pozitív jellemzőnek tekinthető az öregedés folyamatában, és ezek fontosak lehetnek akár a munkavégzésnél is. A tudomány 45-50 éves korra teszi azt az időszakot, amikor az emberi szervezet hanyatlásnak indul. Ennek ellenére a jóléti társadalmakban a szellemi és fizikai egészségmegőrzés eredményeképpen nem ritkán az idősek a nyolcvanas éveikben is még társadalmilag aktívak, a munkavégzési képességüket és munkakedvüket a hetvenes éveik közepéig, végéig megőrzik. Az ő példájukat megvizsgálva szembetűnő, hogy az ilyen emberek szellemi és fizikai frissességük megőrzésére egyaránt nagy hangsúlyt fektetnek, és ezen túlmenően a lelki egészség megőrzésének is nagyon nagy szerepe van. (Barakonyi, 2010)

A nyugdíjazás után a legtöbb idősnek még legalább 10-15 év aktív ideje van hátra. Ezért fontos cél az időskorúak aktivitásának minél hosszabb ideig tartó megőrzése. Ennek eszközei lehetnek a művelődés különböző formái, a közösségi életben való részvétel, az önkéntes munka és a tanulás. Az egészséges élet alapja a rendszeres tevékenység, ezáltal az ember hasznosnak érzi magát a társadalomban. A hasznosság érzése fokozza az önbecsülést, segíti a szervezet normális működését és lelassítja az öregedés folyamatát. (Sz. Molnár, 2005)

Ezt igazolják a Széchenyi István Egyetem hallgatói körében végzett vizsgálat eredményei is³⁴, amelynek során a fiatalok egyik feladata az volt, hogy nyugdíjas nagyszüleik életmódjáról, tevékenységeiről fogalmazzanak meg példaértékű gondolatokat:

³⁴ 2015. és 2017. között a Széchenyi István Egyetem oktatójaként több kurzus esetében is résztéma volt az idősek, időskor vizsgálata (Speciális andragógia, Generációmenedzsment, Gerontológia). A hallgatóktól idézett szövegek félévi beadandó dolgozatokból származó bekezdések, melyeket nagyszüleikhez kötődő emlékeikről írtak. Ezen kívül e kurzusokon az idős

„A téli hónapokra nagymamám új hobbikat kezdett keresni. Abban a szerencsés helyzetben van, hogy a község, ahol jelenleg is lakik, az idősek számára rengeteg lehetőséggel rendelkezik. A Heideboden Német Nemzetiségi Énekkar tagja, melynek próbái minden szerdán 18:00-kor vannak, így ez egy rendszeres heti elfoglaltság számára. A Levéli Német Kisebbségi Önkormányzat a közösségi élet és a hagyományőrzés érdekében alakította meg 2000-ben a hagyományőrző énekkarát. Ezenkívül a Levéli Kultúrházban működő Levéli Népdalkör és Levéli Néptáncsoport tagja is, ez is folyamatos elfoglaltságot jelent számára.” (Puskás Réka rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, levelező tagozatos hallgató, 2017.)

„Apukám anyukája jelenleg 85 éves. Nyugdíjas éveit a helybéli asszonyokkal együtt járt napszámba dolgozni. Hogy a munka jobban és vidámabban teljék, rendszeresen daloltak maguk szórakoztatására, melynek eredményeképpen az egyik almafa alatt megalapították a Nyírteleki Asszonykórust. Nagymamám körülbelül 25 évig volt szólóénekes a kórusnak. Magyarországon belül és a határon túlra is jártak fellépésekre, illetve közös kirándulásokra.” (Bezzeg Barbara rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, nappali tagozatos hallgató, 2017)

Számos vizsgálat bizonyította, hogy azok az idősek, akik nyugdíjazás után megfelelő elfoglaltságot találnak maguknak, akiknek feladatuk és szerepük van a társadalomban, egészségesebb és hosszabb életet tudnak élni. A produktív, aktív öregkor a társadalomnak is érték és a társadalom számára is hasznos. Az idősek ebben az életszakaszban meg tudják valósítani mindazt, amire addig nem volt idejük. (Hárdi, 2007:26) Az egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálat alapján a fentiek igazolhatók. Számos fiatal figyelte meg nagyszülei példáján keresztül, hogy az időskori aktivitás akár példaértékű is lehet.

Kovács Zsuzsanna rekreáció szakos, levelező tagozatos hallgató így írt nagyapjáról: *„Szeretett nagypapám Kovács Ferenc, édesapám apukája, 1914-ben Debrecenben született és nagyon hosszú ideig, 99 éves koráig élt egészségben és tevékeny életmódban. Nagyon közel állt hozzám, rengeteg dologra megtanított, többek között arra, hogy mindig céltudatosan, dolgoosan és szorgosan éljek. Lustaságot nem tűrte, nagyon korán 10 évesen már dolgozott és ez az aktivitás eltartott 96 éves koráig. Vidám, humoros ember volt, pedig nem volt önfeledt élete. Humora, megbízhatósága és optimista gondolatai képessé tették őt arra, hogy tiszteljék és elfogadják őt mindenhol. Szegény sorban nőtt fel, de azt tartotta, hogy mindenért meg kell küzdeni és dolgozni. Amikor én születtem, akkor lett nyugdíjas, és 40 évig óvott, vigyázott rám, tanulhattam tőle, nyaranta. Boldog és tartalmas gyermekkorom volt, győri lévén az egész nyarat náluk, Debrecenben tölthettem. Volt egy rendszer, amit mindig betartott. Sport és a mozgás élettere volt. Foci meccsre és sakkversenyre járt, a sakkozás tartotta fitten az elméjét. Mindig eltervezte, hogy aznap mit fog csinálni, eltervezte az egész hetet és hónapot. A reggelt tornával kezdte, életének utolsó napjaiban is. Reggel időben keltünk, piacra, henteshez, pékhez jártunk, közben énekeltünk, beszélgettünk és nevtünk. Ebédeltünk, szunyókáltunk és délután irány a strand, a játszótér és a focimeccs. Lelki társak voltunk. Nagyra tartottam őt gondolataiért, cselekedeteiért és azt is láttam, hogyan kell méltósággal viselkedni a halál óráiban is. Nyugdíjas éveit is munkával töltötte, buszbérletet árusított egészen 80 éves koráig. Baráti társasága hatalmas volt, kisgyerekként magával vittek névnapokra, születésnapokra, nyaralásokra, melyet a kisöregek társaságában tölthettem. Barátjának kiskertjében együtt dolgozgattak és kirándulásokat szerveztek. Együtt főztek és kempingeztek, kártyáztak és sokat, nagyon sokat nevettek. Aktív tagja volt a helyi vasutas nyugdíjas klubnak, ahol kirándulásokat és sakkversenyeket szervezett időseknek. Gyógyszert nem*

korosztály jellemzőit is összegyűjtöttük: a hallgatók cédulákra írták az idősekről alkotott negatív és pozitív benyomásait, valamint azokat a tevékenységeket, melyeket nagyszüleiktől tanultak, illetve ők tanítottak/tanítanak nekik. Ezek összesítése egy további tanulmány tárgya lesz. A kutatásban résztvevő hallgatók száma 247 fő volt. A vizsgálatot kiegészíti egy 2016-os anonim online kérdőív is, mely szélesebb körben szolgáltatta meg a fiatal korosztályt az idősekről alkotott véleményükről. A kérdőívet 76 fő töltötte ki, 32 %-a egyetemi hallgató, 68 %-a már dolgozó 30 év alatti fiatal. A tanulmányban szereplő 4., 5., 6. ábrák ennek összesítései.

szedett rendszeresen, egészen 96 éves koráig, de ekkor is friss volt szellemileg. Az ő élete teljes bizonyíték számomra, hogy aki figyel az egészségére, precíz a munkájára és mindenben a mértékletességet tartja, humorral tudja kezelni a nehéz helyzeteket, képes egy hosszú boldog életre. Szerette a mamát, családját, barátait és az embereket, egyszóval az életet.” (2017.)

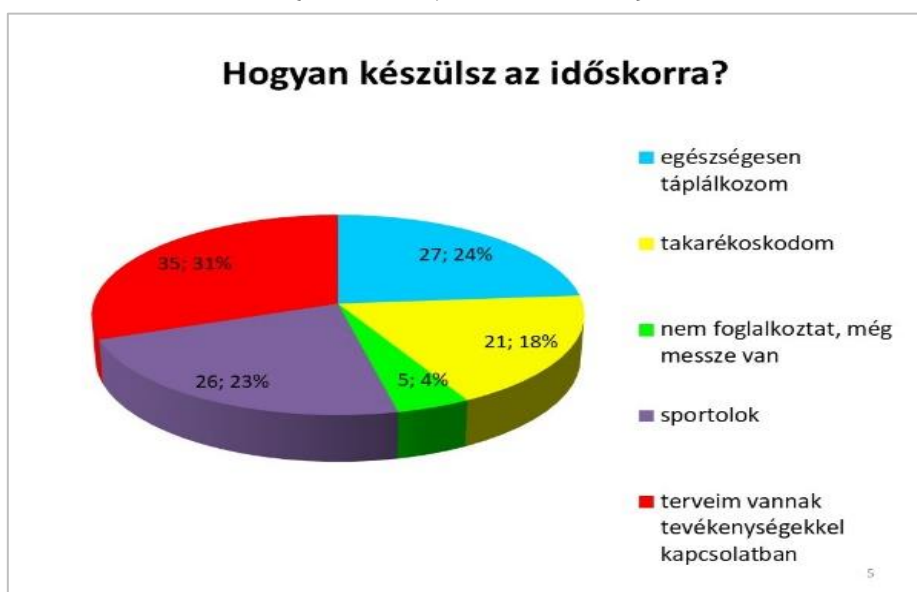
Felkészülés az időskorra

Minél tartalmasabb volt korábban az idős ember aktív élete, annál színesebb időskorra számíthat. A gazdasági, pénzügyi stabilitás megteremtése alapfeltétele a nyugodt, kiegyensúlyozott öregségnek. Fel kell készülni az öregkorra, megfelelő életfilozófiára kell szert tenni. A társadalom magatartásán is változtatni szükséges, a környezet legyen befogadó, empatikus, hogy az idős ember állandóan érezze, hogy egyenjogú tagja a közösségnek. Egy társadalom fontos értékmérője, hogyan bánt az idősökkel. (Vadász-Sallai 2007: 17)

Erre az egyik legjobb példa a National Council on Ageing and Older People, az ír idősügyi tanács tevékenysége, melynek során a legnagyobb szerepe az ismeretterjesztő tevékenységnek van: többek között az idősödés folyamatának pozitív bemutatása a társadalom egésze számára. Emiatt programjaival nemcsak az idősök felé fordul, hanem a felnövekvő új nemzedékek felé is. Három kiadványt készítettek iskolák számára, hogy a fiatalokban az idősokról és az öregedéssel való pozitív kép kialakulását elősegítsék. A Fiatalok és Idősök c. interaktív CD-ROM alapú oktatócsomagot, amelyhez egy tanári kézikönyv is tartozik, az általános iskolásoknak tervezték. A nemzeti tantervbe illeszkedő anyagot a fiatalok pozitív öregedés-öregség képének kialakítása érdekében alakították ki. Ezt a 28 leckéből álló kiadványt 2000-ben minden iskola megkapta Írországon. A „Gyümölcszüret” című és a „Mindent a Maga Idejében” című tanári kézikönyvek korábbi, 1993-ból valók. Az egyik a fiatalabb, 9-12 éves korosztálynak, a másik idősebbeknek, 15-18 éveseknek szól. Mindkettő tartalmaz beszélgetésre alkalmas témafelvetéseket és közösségi gyakorlatokat. Mindez segít annak megértésében, ahogyan egy hatvan év fölötti ember nézi a világot. Mára a kezdeményezésnek önálló honlapja van. (<http://www.ncaop.ie/schools/youngandold/index.htm>)

Hazánkban az időskorra való felkészülés egyénfüggő, ebben szervezett, országos kiterjedésű segítséget nem kaphatunk. Ennek ellenére, ha nem is feltétlenül tudatosan, de a fiatalok többsége megpróbál felkészülni idős éveire.

3. ábra: A fiatalok felkészülése az időskorra
(Forrás: saját szerkesztés)

A 2016. tavaszán kitöltött online kérdőív válasza alapján a fiatalok mindössze 4 %-a nem készül az időskorra. A többség egészséges táplálkozással, sporttal, takarékoskodással készíti előnyugdíjas éveit. 35 %-uk aktív tevékenységekre vonatkozó tervekkel rendelkezik öregkorára. (3. ábra)

Az idősek megítélése

Az időskori családszerkezetet három fő társadalmi folyamat formálja: a gyerekek elköltözése, az özvegyülés és a gyerekekkel való összeköltözés. Egy negyedik szerep – a nagyszülővé válás és a nagyszülőség – ma már általában a tágabb családi rendszer részeként értelmezhető. A késői időskor lassan terjedő eseménye a szülők és valamelyik gyermek újbóli összeköltözése: míg a 70-es éveik végén járó idősek alig több mint tizede (10,4 %) él gyermekeivel, a nyolcadik évtized fordulójára ez az arány az idősek egyötödét (20,9 %) teszi ki. Hazánkban az Életünk fordulópontjai (ÉF) 2008. évizsgálata alapján a 60 év felettiak igen magasra értékelték a gyermekeikhez fűződő kapcsolatuk minőségét; az átlagos elégedettség a maximum 10-es közelében van, 9,1-es átlagot mutat. Érdeki különbség nemek szerint volt tapasztalható: a férfiak elégedetlenebbek voltak külön élő gyermekeikkel, mint a nők. (Bálint-Spéder 2012: 98-100) Mindezek kölcsönösségéről az unokák korosztálya így vall:

„Mindig próbálta a legtöbbet nyújtani számomra, amit egy nagymama meglehet. A finom ebédől a szuper autókig mindent megtett. Számomra Ő volt a családban a példakép, mert nem vetette meg a nehéz fizikai munkát.” (Hering Márk rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, nappali tagozatos hallgató, 2017.)

„Nagymamám nagyon sok érdekes dolgot elmondott. Nem volt könnyű sorsa neki, sok mindent megélt. Korán elvesztette férjét, a nagypapámat, de nem adta fel. Tovább harcolt, mert volt három lánya akiket fel kellett nevelni szeretetben. Ő számomra egy szuper nagy, akire felnézek és akit nagyon szeretek. Minden érdekli, mindenről van véleménye a kora ellenére. 82 évesen szemüveg nélkül köt, horgol, kézimunkázik és varr. Anyagi-érdek központú világunkban elgondolkozom, vajon honnan meríti ezt a lelkesítő erőt, önzetlen szeretetet amit próbál nekünk is átadni. Vajon

ebben a szeretetben van az Ő titka?" (Erdősová Olga rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, nappali tagozatos hallgató, 2017.)

Az idősök megítélése, az idősokról alkotott kép mindennapi cselekvéseink, döntéseink részévé válik, és ezzel aktívan hozzájárul az adott társadalmi csoport helyzetének formálásához. Korábbi elemzésekhez képest az idősök társadalmi megítélése némileg javult. A magyarországi időskorúakról alkotott kép egy 2008-as nemzetközi összehasonlítás alapján viszont negatív képet mutat. Legelőnyösebbnek a Dél-Európában (Görögország), illetve a Nyugat-Európában (Németország) élő idősök társadalmi státusza tűnik, leginkább hátrányosnak pedig a volt szocialista országokban élőkét, köztük a magyar 70 évesekét. Az idősök státusza Magyarországon – európai összehasonlításban – az alacsonyabbak közé tartozik, a 25 ország tekintetében a 3. legalacsonyabb. Továbbá Magyarország azon országok között helyezkedik el, ahol az idősök státusát alacsonyabbnak tartják, mint a fiatalabbakét. (Bálint-Spéder 2012: 101-102)

Az egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálat a fentieket nem igazolja, csupán egyetlen negatív hangvételű emlék került elő a nagyszülők korosztályáról: „A nagyapámnak mind a fizikuma, mind a gondolkodása is fitt maradt. De egyvalamihez nem értett, talán a múltjából fakadóan, vagy valami másért, ezt nem tudom, de az biztos, hogy zsémbes öregember volt, mindig kiabált a gyerekekkel, egyáltalán nem értett a nyelvükön. Tisztán emlékszem, hogy mennyire féltem, ha menni kellett hozzájuk.” (Tamás Attila rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, levelező tagozatos hallgató, 2017.)

A 2016-ban végzett online kérdőíves vizsgálatom eredményei azt mutatják, a nagyszülők korosztálya a legtöbb esetben példakép az unokák számára. A fiatalok 64 %-a szeretne idős korában a nagyszüleiére hasonlítani. (4. ábra)

4. ábra: A nagyszülők példakép-szerepe
(Forrás: saját szerkesztés)

Napjainkban nem jellemző, hogy az idősök gyermekeikkel és unokáikkal, többgenerációs családban élnek együtt. Az életkor előrehaladtával – döntően az özvegyülés következtében – folyamatosan nő az egyedül, özvegyen, egyszemélyes háztartásban élők aránya. A késői időskor lassan terjedő folyamata a szülők és valamelyik gyermek újbóli összeköltözése: becslések szerint az idősök egyötöde él (újra) együtt gyermekével a nyolcadik évtized fordulóján. Az idős generáció gyakran van együtt gyermekeivel: a gyerekeiktől külön élő szülők több mint felének van szinte napi személyes kapcsolata gyermekeivel, és az idős szülők 15 százalékáról

mondhatjuk, hogy igen ritkán (havonta, vagy annál is ritkábban) találkozik gyermekeivel. (Bálint-Spéder 2012: 89)

Egyik hallgató kiemeli a nagyszülőkkel közösen töltött idő fontosságát: „Édesanyám szülei, a nagyszüleim szeretnek sok és minőségi időt eltölteni a családjukkal, unokákkal, ezért rendszeresen szervezünk közös programot. Ilyenkor felkeressük a kedvenc régi kávézókat, színházba, moziba, beszélgető estekre megyünk. Saját bevallásuk szerint az idő, amit az unokákkal töltenek el, fiatalítja őket. Ezenkívül a hideg téli estéken szívesen fejtenek rejtvényt vagy olvasnak könyvet.” (Puskás Réka rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, levelező tagozatos hallgató, 2017.)

Hasonló eredményt mutatnak a 2016-os online kérdőív válaszai is, melyben a fiatalokat az idősekről alkotott véleményéről kérdeztem. A válaszadók 80 %-a véli úgy, hogy az idős embereknek a családjuk körében van a helyük, és 35 %-uk szívesen van együtt idősekkel. (5. ábra)

5. ábra: A fiatalok véleménye az idősekről
(Forrás: saját szerkesztés)

Nagyon szép példája a generációk közötti kapcsolatnak, kölcsönös megbecsülésnek az alábbi, nagyapáról szóló jellemzés: „Rövid leírásomat a legkedvesebb nagyapómról írom, aki aktív résztvevője az életemnek. M. István szeptemberben töltötte be 80. életévét, de meghazudtolja biológiai korát, mert olyan fürge és tette kész, mint a nálánál sokkal fiatalabbak. Szorgalmasan tölti mindennapjait az én nagyapócskám, a helyi KARITASZ-ban ruhát oszt a rászorulóknak és intézi ügyes-bajos ügyeiket, a lakhelye melletti hotelben ő az ezermester, mert mindent meg tud csinálni, amit esetleg más nem. Emellett a kiskertjében tevékenykedik és még a miénk gondozásában is segít, mikor megkérjük, hogy értő és tapasztalt szemével mérje fel a terepet. Szellemi frissességét rejtvényfejtéssel és olvasással tartja fent. Nagy érdeklődést mutat a technikai dolgok iránt, segítséget kért tőlem abban, hogy hogyan kell üzenetet küldeni a telefonról és a számítógép alkalmazásában is, facebook-ra is fel van jelentkezve, ahol nyomon szokta követni unokái és egyéb ismerősei tevékenységét. Mindezek mellett egy csodálatos lelkiség, és egy olyan valaki az életemben, aki apám helyett apám volt, aki mindig szeretett és támogatott és aki mindig segített az utamra rátalálni és ott is tartani, aki példaképpé vált a szememben.” (Bánkuti Márta rekreációs szervezés és egészségfejlesztés szakos, levelező tagozatos hallgató, 2017.)

Összegzés

A teljes kutatásai anyag ismertetése meghaladja e tanulmány kereteit. Ennek összegzése azonban azt mutatja, a fiatalok idősképe néhány esetben negatív, de ez nem vonatkozik a saját nagyszüleikre. Ha konkrétan felmenőikről kérdezzük őket, számos pozitív élményről, emlékről tudnak beszámolni. Ha életkori csoportok alapján nézzük a fiatal korosztályt, kiderül, hogy valamennyi korosztály erkölcsi mintának, értékrendben követendőnek tartja az idős generációját (4. ábra). A legtöbben úgy vélik, az idős korosztálynak a családja körében van a helye (5. ábra). A fiatalok a legtöbb esetben tudatosan nem készülnek az időskorra, de a várható szabad idővel kapcsolatban terveik vannak (3. ábra). Az idősekről szóló jellemzésekből a legtöbb esetben az derül ki, hogy a fizikailag vagy állampolgárként aktív, illetve a közösségekben tevékenykedő, közösségi csoportokat, kultúraközvetítő intézményeket látogató idősök általában kiegyensúlyozottabbak és derűsebbek unokáik generációjának meglátása szerint, és a fiatal korosztály számára példaértékű életet élnek.

Felhasznált irodalom:

- Bálint Lajos – Spéder Zsolt (2012): Öregedés. In: Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 89-102.p (Elérhető: <http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/issue/view/35>, letöltés ideje: 2017. augusztus 12.)
- Barakonyi Eszter (2010): A munkavállalói aktív életkor meghosszabbításának lehetséges eszközei. Pécs, Phd dolgozat. Elérhető: <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/barakonyi-eszter/barakonyi-eszter-vedesertekezes.pdf>, letöltés ideje: 2016.11.29.
- Bernáth László (1997): A felnőttkor néhány jellegzetes kérdése. In: Bernáth László-Solymosi Katalin (szerk.): Fejlődéslélektan olvasókönyv. Budapest, Tertia Kiadó, 121-138. p.
- Bukodi Erzsébet (2004): Az idősök társadalmi rétegződése. Időskorúak Magyarországon. Budapest, KSH
- Digital Media Report (2011): Ami összeköt, és ami elválaszt. Generációs hidak és szakadékok az internet használatában. Ithaka Research Consulting
- Erikson, Erik H.(1982): The Life Cycle Completed. A Review. New York
- Halmos Tamás (2002): Az öregedésről általában. In: Magyar Tudomány, 2002. 4. sz., 402-405. p.
- Hárdi István (2007): Harmónia és kreativitás öregkorban. In: Pető Zoltán – Tengerdi Antal (szerk.): Az időskor. Válogatás a soproni gerontológiai konferenciák előadásából. Sopron, Edutech Kiadó
- Iván László (2002): Az öregedés élettani és társadalmi jelenségei. Az öregedés aktuális kérdései. In.: Magyar Tudomány, 2002. évi 4. sz. 412-418. p.
- Iván László (1997): Ne féljünk az öregedéstől! Budapest, SubRosa Kiadó
- Juhász Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó
- Sz. Molnár Anna (2005): Az idős felnőtt rétegek (45 év feletti) felnőttképzési igényei és képzési lehetőségei. Kutatási zárótanulmány. In: Horváth Cz. János (szerk.):

Felnőttképzési Kutatási Füzetek. Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet. (Elérhető: <http://vmek.oszk.hu/06500/06528/06528.pdf>, letöltés ideje: 2017. február 11.)

- Vadász Katalin – dr. Sallai Antalné (összeállította) (2007): Derűs időskor – aktív időskort támogató közösségi programok. Budapest, Országos Egészségfejlesztési Intézet, (Elérhető: <http://mek.oszk.hu/08100/08120/08120.pdf>, letöltés ideje: 2017. augusztus 4.)
- Vehrer Adél (2016): Az időskori tanulás szerepének átalakulása In: Fodorné Tóth Krisztina (szerk.): Felsőoktatási kihívások. Alkalmazkodás stratégiai partnerségben. Pécs, MELLearn Felsőoktatási Hálózat az életen át tartó tanulásért Egyesület, 143-151. p.
- Vehrer Adél (2011): Az idősödő társadalmak és a felnőttképzés kihívásai. In: Szretykó György (szerk.): Népesedés, humángazdaság és társadalompolitika. A népesedés szociológiai és társadalom-gazdaságtani problémái a XXI. század elején. Pécs, Comenius Kft., 84-101. p.
- Vehrer Adél (2017): Az idősödők informális tanulási szokásai. In: Opus et Educatio. 4. évf. 15. sz. 464-475. p.

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Gégény János:

A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók infokommunikációs fejlettsége – változások és változatlanságok

Absztrakt: Az informatika és az infokommunikáció szédületes sebességgel fejlődött az elmúlt bő húsz évben, és ma is szinte naponta találkozunk ennek a folyamatos technikai fejlődésnek az eredményeivel. Mindez univerzálisan alakítja, könnyebbé és hatékonyabbá teszi a munkavégzést a legtöbb területen és munkakörben. A lehetőségek azonban függenek az adott cég, szervezet, jelen esetben pedig a vizsgált közművelődési statisztikai adatszolgáltatók (intézmények, közösségi színterek, egyesületek és alapítványok) technikai fejlettségétől. Ebben a tanulmányban az EMMI által gyűjtött Kulturális Statisztika segítségével annak járunk utána, milyen fokú az előbb említett adatszolgáltatók felszereltsége, és milyen hiányok, illetve lehetséges fejlesztési területek mutatkoznak meg az önbevalláson alapuló adatok alapján. Figyelemfelkeltők az eredmények mégolyan alapvetéseket tekintve is, mint az internetelés sebessége, a vezetékek nélküli internetelés, vagy a saját honlap megléte.

Abstract: In the last more than twenty years Information technology and infocommunication developed at vertiginous speed and today we see and enjoy the benefits of this perpetual technical development. These universal changes make easier and more effective any kind of labour. Though the possibilities are present, they are also dependents of the technical improvements of a given firm, organization or in this case: the cultural statistical data providers (institutes, community scenes, associations and foundations). In this paper we try to investigate how equipped are these institutions, and what kinds of deficits or possible development areas can be seen by analyzing data from the Cultural Statistics database of EMMI. Results are calling for attention even in such default fields as speed of internet connection, wireless internet connection or having a webpage.

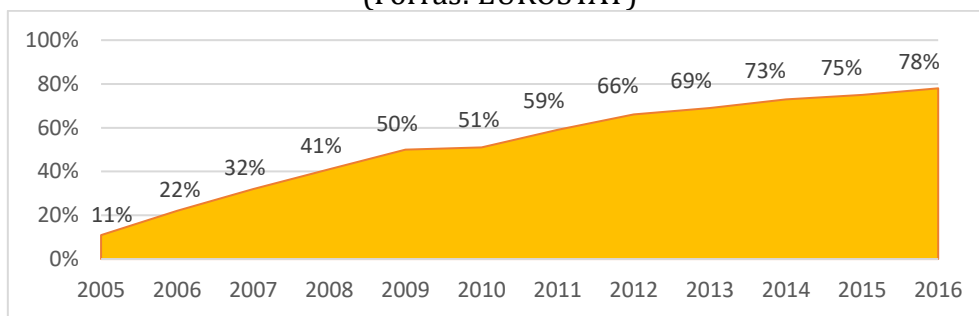
Bevezetés

Talán már el sem tudjuk képzelni a mindennapi életünket infokommunikációs eszközök és internet nélkül. Ez az emberiség történetében látott egyik legintenzívebb fejlődésnek az eredménye. Az elmúlt több mint húsz év alatt ugrásszerűen fejlődött az informatika, ami az emberi kommunikáció előtt eddig elképzelhetetlen távlatokat nyitott meg, sőt a fejlődés folytonossága, ütemének gyorsulása és az ezek által előidézett hatások miatt többek szerint már negyedik ipari forradalom küszöbén állunk. (Baller-Dutta-Lanwin 2016:5) Az információk áramlásának sebessége sokszorosára nőtt, és ma már az okostelefonok formájában magunkkal hordott, korábbi „szuperszámítógépeket” megszégyenítő teljesítményű tenyérnyi készülékeknek köszönhetően sem a hely sem az idő nem jelent akkora korlátot a folyamatban, mint korábban. Az interneten keresztül kapcsolatot tartunk, tájékozódunk, hivatalos ügyeket intézünk, szórakozunk és még megannyi más dolgot csinálunk, egyre nagyobb mértékben, nap, mint nap, és mindez észrevehető időt tesz ki a napi időfelhasználásunkban. (KSH 2011:2, 2012:13; Charmes 2015:73) Az internet mindeközben lényegében „közművé” vált. Az EUROSTAT adatai szerint a szélessávú interneteléssel rendelkező háztartások aránya Magyarországon 2016-ban elérte a 78%-ot. Az arányszám uniós összehasonlításban még

mindig alacsony, de hazánk közelít az Unió átlagához, 2016-ban 6 százalékponttal maradt el attól, 2010-ben 12 százalékpont volt még a különbség.

1. ábra: A szélessávú interneteléréssel rendelkező háztartások aránya Magyarországon 2005-2016 között.

(Forrás: EUROSTAT)

Egyéni szinten tehát a szórakozástól az önképzésig, közösségi és szervezeti szinten pedig az egyszerű és gyors kapcsolattartástól az összehangolt távmunkáig számos területen teljesen új (és folyamatosan frissülő) dimenziókat tartogatnak az internetre épülő mai „modern” technológiák az őket használni képesek számára. Ugyanez azonban fordítva is igaz: aki kimarad, az előbb ugyan „csak” elmarad, de végső soron hamar lemarad, ezért naprakésznek lenni és hasznosítani az internet által permanensen biztosított, újonnan felbukkanó lehetőségeket minden szervezet jól felfogott érdeke. Innen adódik a kérdés: mi a helyzet a közművelődés területén „e”-tekintetben? Mennyire képesek lépést tartani közművelődési statisztikai adatszolgáltatók a kor igényeivel és milyen mértékben tapasztalható összhang az előbbieken felsorolt általános tények, és a közművelődési statisztikákban található infokommunikációs fejlettségre utaló adatok között? A következőkben ennek járunk utána, és közben különösen fontosnak érezzük, hogy rámutassunk a válaszok keresése közben lelt komoly hiányosságokra. Hiszen a megfelelő technikai fejlettség nemcsak a jövő, hanem a jelen záloga is, és a ma már könnyen hozzáférhető, hétköznapi technológiák számtalan eszközt nyújtanak a közművelődési szakemberek számára a hatékonyabb munkavégzésre, ami végső soron a közművelődés minőségét is tovább javíthatja.

A Kulturális Statisztikáról és a Közművelődési statisztikai adatszolgáltatókról³⁵ általában - Alapadatok

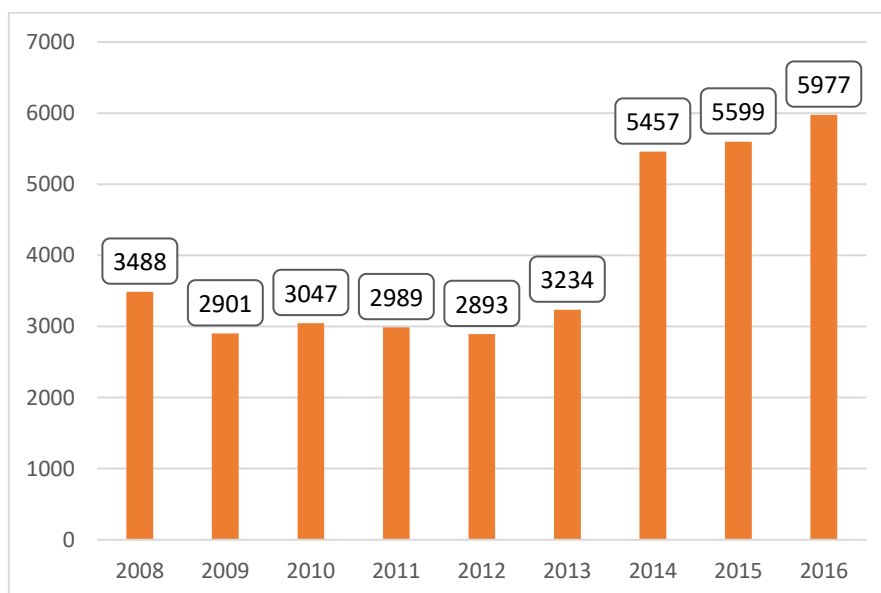
A közművelődési feladatellátásban érintett művelődési intézmények, közösségi szinterek, egyesületek és alapítványok 2008 óta minden évben kötelező jelleggel adatot szolgáltatnak az Emberi Erőforrások Minisztériumának. Ennek eredménye az a **kultstat.emmi.gov.hu** oldalon bárki számára elérhető, immár 8 év adatait felölelő kulturális statisztikai adatbázis, amelyre jelen kutatásunk során is támaszkodtunk. Az országban működő kulturális feladatellátókról számos adat áll rendelkezésre, az adatszolgáltatók alapadataitól (név, működési hely, fenntartó stb.), a különböző tevékenységeiken átvezető témákon át egészen a jelen tanulmány célját

³⁵ Közművelődési statisztikai adatszolgáltató alatt összefoglalóan minden olyan intézményt, közösségi szintert, egyesületet, alapítványt és egyéb szervezetet értünk a cikkben, amely közművelődési feladatot lát el és közölt adataival szerepel az EMMI Kulturális Statisztikájában.

szolgáló infokommunikációs eszközökkel való ellátottságig és a működési-technikai háttér minőségéig.

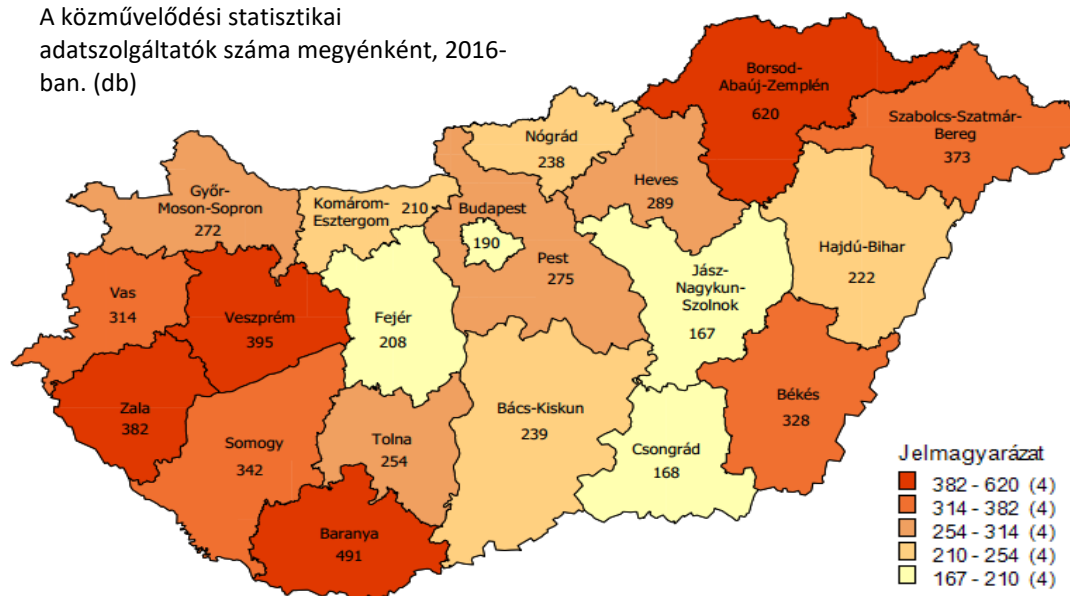
A kulturális statisztikai összesítőkből megjelenők száma egyre növekszik, részben azért mert valóban új intézmények, közösségi színterek, egyesületek és alapítványok jönnek létre részben pedig azért, mert eddig „rejtőzködők” megjelennek a statisztikában. A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma a 2013-ban kezdődő lassú növekedés után 2014-ben ugrásszerűen folytatódott, a 2015-ös további kisebb mértékű növekedés után pedig 2016-ban már majdnem elérte a 6000-et (2. ábra). A nagyfokú növekedés oka, hogy időközben többszörösen is érdekeltté váltak az adatszolgáltatásban. 2014-től ugyanis a különböző pályázatokhoz való hozzáférés feltételei között már a kulturális statisztikához szükséges adatszolgáltatás is szerepel, innen ered a nyilvántartottak körének bővülése és az adatszolgáltatók láthatóan növekvő motiváltsága.

2. ábra: A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók számának változása 2008-2016 között a kulturális statisztika informatikai ellátottságra vonatkozó adatai szerint
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

3. ábra: A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma megyénként 2016-ban
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

A közművelődési statisztikai
adatszolgáltatók száma megyénként, 2016-
ban. (db)

A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók számában a 2014-es változás területi szinten csak kevésbé volt érzékelhető. Megyénként nézve 2016-ban is érvényesülnek a megyei településszámokból adódó különbségek az adatszolgáltatók számát illetően, de nem minden megyei különbség írható pusztán ennek a számlájára. A legfrissebb adatok szerint Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya megyében található a legtöbb, míg Jász-Nagykun-Szolnok és Csongrád megyében a legkevesebb intézmény, közösségi színtér, egyesület és alapítvány összesen, a megyék között pedig a számokat nézve akár 3-4-szeres különbségek is előfordulnak.

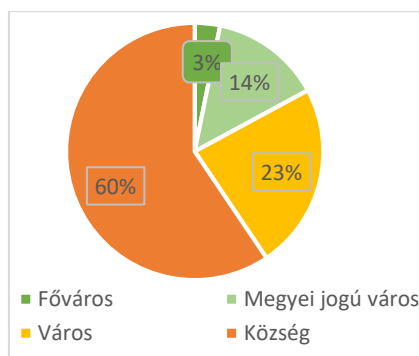
Azonban nemcsak megyénként, hanem településtípusonként is mutatkoznak különbségek a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók számában. Ezek többnyire leképezik az országos településhálózatban is meglévő különbségeket. (1. táblázat és 4. ábra)³⁶ A legtöbb közművelődési statisztikai adatszolgáltató az ország községeiben működik, a legkevesebb, pedig a fővárosban. Mindemellett a fejlettség és az ellátottság (pl: internetelés módja és sebessége) tekintetében már ezzel ellentétesen, a legjobban a fővárosi és a megyei jogú városokban működők teljesítenek.

³⁶A különbségek időben nem változtak számottevően, ezért a táblázatban és az ábrán a legfrissebb, 2016-os állapotot szemléltettük. Ezenkívül, a továbbiakban az egyszerűség kedvéért %-os arányban mutatjuk az eredményeket, ám a 2. ábráról leolvasható időbeli változások miatt mindig feltüntetjük a számadatokat is.

1. táblázat: A települések és a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma, valamint az adatszolgáltatók átlagos száma településtípusonként 2016-ban
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

	Települések száma	Közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma	Adatszolgáltató/ településtípus
főváros	1	190	190
megyei jogú város	23	833	36,2
város	322	1401	4,4
község	2809	3553	1,3
Összesen	3155	5977	1,9

4. ábra: A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók aránya településtípusonként 2016-ban
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

Az általános leírás után a következőkben az adatszolgáltatók infokommunikációs ellátottságával foglalkozunk. Két nagy témakörön belül, számos alpontra előbb annak járunk utána, mennyire felszereltek és milyen technikai fejlettséggel rendelkeznek, majd azt vizsgáljuk, mennyire és milyen formában vannak jelen a világhálón valamint, hogy hogyan használják a feladatellátás során az internet adtalehetőségeit – vagyis azoknak a Kulturális Statisztika által is mért részét.

Internetkapcsolat és belső felszereltség

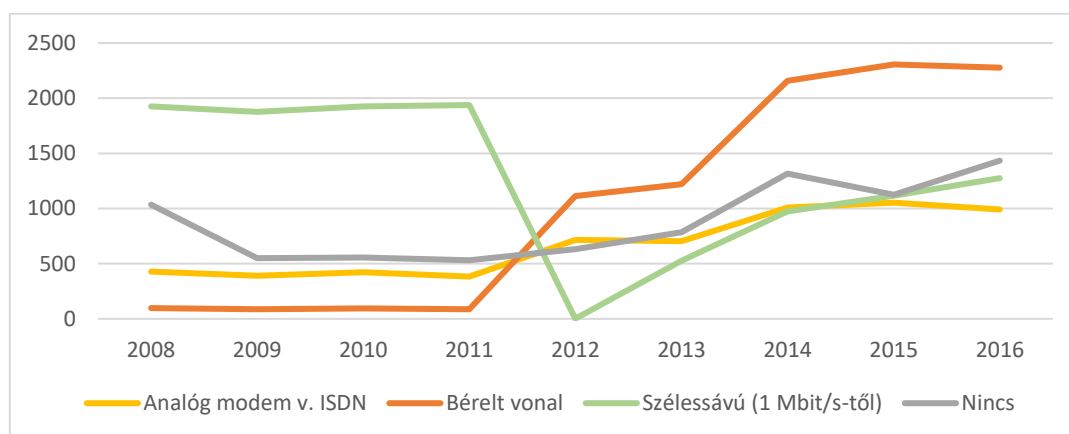
Internetkapcsolat

2016-ban a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók 76%-ának volt valamilyen internetkapcsolata. A különböző típusok közül 2012-után a bérelt vonalak elterjedése a legszembetűnőbb. (5. ábra) Ez a megoldás általában gyorsabb és biztosabb internetelérést biztosít, ezért részesíthetik előnyben egyes intézmények, közösségi színterek, alapítványok és egyesületek. (HVG 2013) Az adatok és a valóság közötti szoros együttjárás azonban megkérdőjelezhető – főleg akkor, ha figyelembe vesszük, hogy egyrészt az ország

településeinek többsége kistelepülés, másrészt, hogy a bérelt vonal bár az egyik legstabilabb, egyben az egyik legdrágább megoldást is jelenti a piacon.

A fővárosban a legnagyobb a lefedettség, itt az adatszolgáltatók 87%-ában van internet, ezzel szemben a megyei jogú városokban lévők 78%-a, a városiak 76%-a míg a községek 75%-a rendelkezik internetcsatlakozással. Bár a fővárosban és a nagyobb városok többségében az alapítványok és egyesületek „vannak híján” az internetnek, addig a községekben már több önkormányzati fenntartású intézmény és közösségi színtér is van, ami – az adatok szerint – saját internetelés nélkül működik. Arra vonatkozóan, hogy az internetkapcsolat hiánya szándékos döntés vagy kényszer következménye, a Kulturális Statisztikában egyelőre nem állnak rendelkezésre adatok. Ha hihetünk az önköltő adatlapoknak ezen a téren, akkor pedig még ennél is érdekesebb jelenség, hogy majd 1000 adatszolgáltatónál még ma is csak rendkívül kezdetleges, és igen korlátozott lehetőségeket biztosító ISDN vonalak (ITTK 2008) működnek (5. ábra). Az eredmények valódiságát mindenképpen érdemes lehet további célzott kutatásokkal ellenőrizni.

5. ábra: A különböző típusú internetelérések száma
a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók között 2008-2016
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

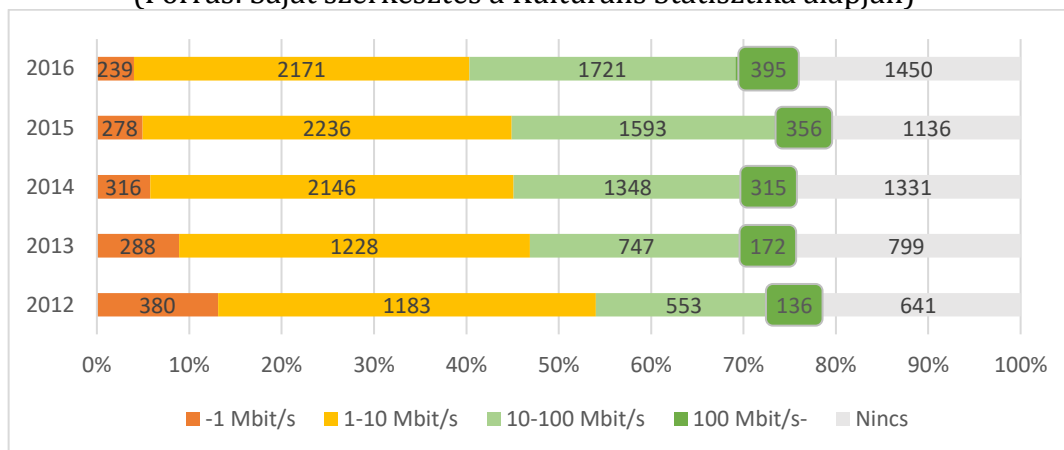

Sávszélesség

Tovább árnyalja az eddig kialakult képet, ha az internetelés sebességét meghatározó sávszélességre (Shuler 2002) vonatkozó adatokat vizsgáljuk. Etekintetben ugyanis kijelenthetjük, hogy 2016-ban a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók 40%-a kisebb kapacitásokkal rendelkezett, mint az országos átlag³⁷ (AKAMAI 2016:31). Területileg lebontva a megyei jogú városokban (28,3%) és a fővárosban (33,3%) működők körében a legalacsonyabb ez az arány, míg a városokban valamivel (36,3%) a községek esetében pedig jóval (44,7%) magasabb. Ha a trendeket vizsgáljuk, láthatjuk, hogy egyre kevesebben használnak kifejezetten lassúnak mondható, és egyre többen használnak az átlagoshoz közel álló vagy gyorsabb internetelérést. Ez azonban egyértelmű ellentmondásban áll az ISDN alapú internetelérések számának korábbiakban látott alakulásával és mindemellett az is igaz, hogy az adatszolgáltatók 64%-ának még mindig vagy lassú internetelérése van (40%) vagy egyáltalán nincs saját kapcsolata (24%).

³⁷ Az átlagos letöltési sebesség az Akamai Technologies 2016-os felmérése szerint Magyarországon 14,3 Mbit/s volt. Mivel ez beleesik a közművelődési statisztikákban használt harmadik kategória (10-100 Mbit/s) intervallumába, csak az első két kategóriát, tehát a 10Mbit/s-nél kisebb letöltési sebességgel rendelkezőket vettük számításba a 64%-os érték megállapításánál.

6. ábra: A különböző sáv szélességű internetelérések száma és aránya a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók között 2012-2016
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

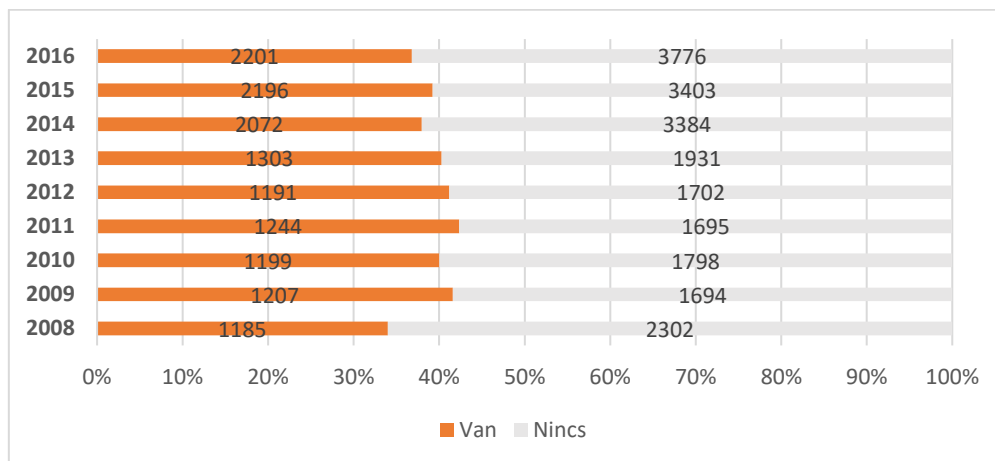

Helyi hálózatok vezetéssel (LAN) és anélkül (WLAN)

A helyi hálózatok megkönnyítik a munkavégzést ott, ahol több számítógép egyidejű működése és a gépek közti kommunikáció szükséges a rendszeres feladatok ellátásához (Nadeem 2016), ugyanakkor a vezetékek nélküli helyi hálózatok és pláne a felhőalapú filemegosztó és kollaborációt elősegítő szolgáltatások elterjedésével ma már a klasszikus helyi hálózatok jónéhány funkciója kiváltható (Katterfield 2017). A helyi hálózattal rendelkező adatszolgáltatók arányának időbeli változásáért azonban feltehetően – hasonlóan az előzőekhez – a Kulturális Statisztikában megjelenő adatszolgáltatói létszámok változása is felelős.

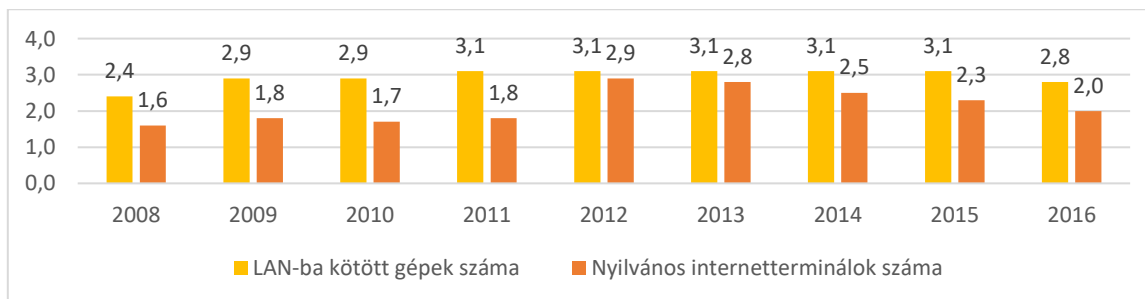
A legutóbbi, 2016-os adatok szerint, az intézményeknek, közösségi színtereknek, egyesületeknek és alapítványoknak összesen csak 37%-ában működik helyi hálózat, ami nagyrészt a kisebb adatszolgáltatóknak köszönhető, akik vagy nem látják szükségét, vagy egyéb ok miatt nem képesek helyi hálózatot kialakítani. A kérdés biztosabb megválaszolásához és annak eldöntéséhez, hogy az alacsonynak tűnő arány valóban alacsony-e, és ezzel szükségletet jelez, érdemes lenne további kutatást folytatni a témában.

7. ábra: A helyi hálózattal rendelkező és nem rendelkező a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma és aránya
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

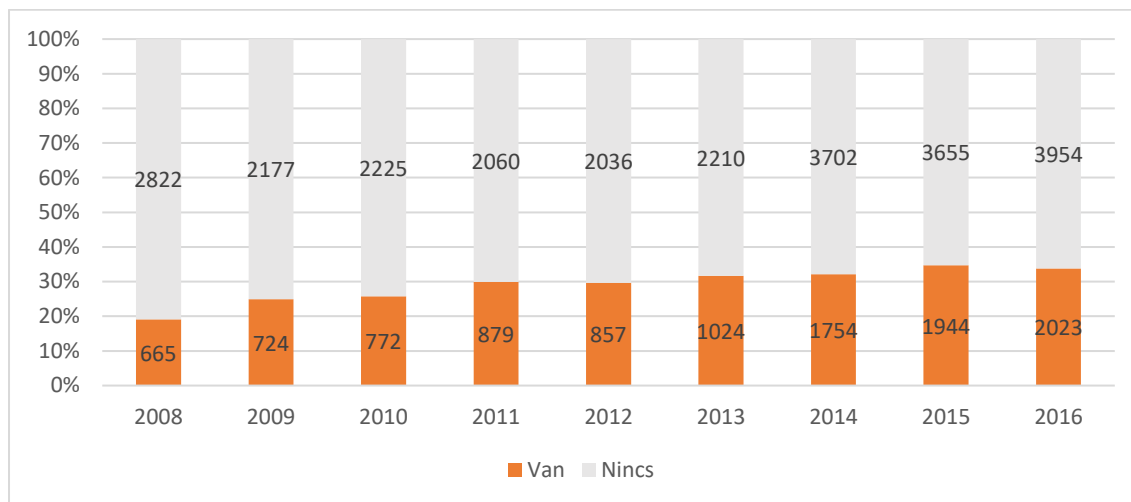
A helyi hálózatba kötött számítógépek átlagos száma az összes adatszolgáltatóra vetítve jellemzően 2009 és 2016 között 3 körül szóródott, míg a bárki számára internetelésre használható, nyilvános internet terminálok átlagos száma 2016-ban már csak 2 volt. (8. ábra)

8. ábra: Belső hálózatba kötött munkaállomások és nyilvános internetterminálok átlagos száma a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók között 2008-2016
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

A változás könnyen magyarázható lehetne akár az okostelefonok és így a helyhez nem kötött mobilinternet, valamint a vezeték nélküli internet elterjedésével, de ebben a tekintetben is érdemes lenne további kutatásokat folytatni, mivel erre vonatkozóan nem rendelkezünk hiteles adatokkal. A Wi-Fi keresztüli internetelérést is biztosító adatszolgáltatók száma ugyanis ebben az időszakban jelentősen, de arányuk csak kis mértékben változott (9. Ábra).

9. ábra: Vezeték nélküli interneteléréssel rendelkező és nem rendelkező közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma és aránya 2008-2016
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

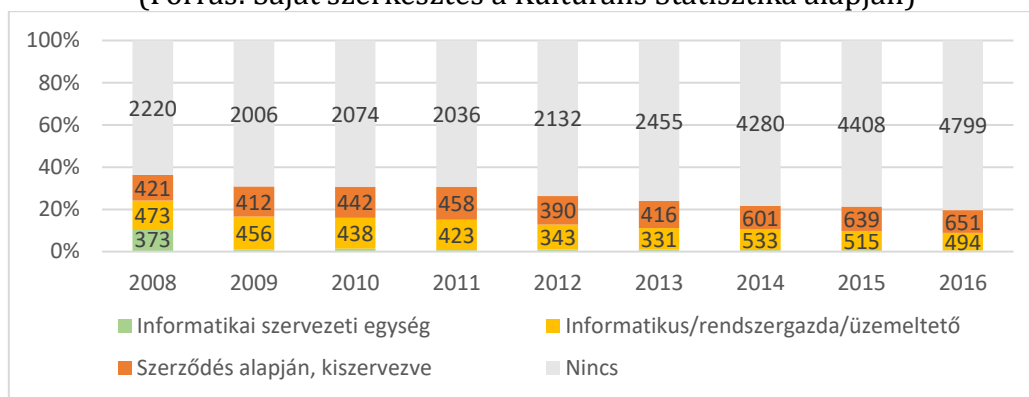

Persze a Kulturális Statisztika kérdőívei nem ölelhetnek fel minden, a vizsgált témák szempontjából releváns kérdéskört, de remekül megmutatják azokat a területeket, amelyeken – a kapott adatok láttán – a javítás és a fejlődés érdekében előbb célzott kutatások, majd célzott fejlesztések eszközölhetők. Ehhez azonban az eredményeket a felszínre kell hozni. Ezt a funkciót erősítve szerepel a cikkben a 9. ábrán megjelenített igen meglepő eredmény is, miszerint 2016-ban (!) a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók mindössze 34%-ában (2023 adatszolgáltató) volt elérhető vezeték nélkül is az internet.

IT munkatársak

Az információs technológiák nyelvén folyékonyan beszélő „tolmácsok” és egyben „ezermesterek”, az IT-s kollégák, legyenek azok „külsősök” vagy szervezeten belüliek, a piaci szektorban a legtöbb nagy cég életében egyre fontosabb szerepet töltenek be manapság. (Ajami–Arab–Chadegani 2014) A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók közül azonban egyre kevesebben rendelkeznek informatikai szakszeméllyel. 2016-ban mindössze 19%-uknál voltak megoldottak az ezzel járó tevékenységek valamilyen formában, és közülük is a többség kiszervezte az ilyen jellegű feladatait. Az a tendencia, miszerint egyre kevesebb adatszolgáltató rendelkezik valamilyen formában informatikai szakszeméllyel, részben talán betudható a mindennapi IKT eszközök és alkalmazások fokozódó használatának, és ilyen módon az adatszolgáltatókban dolgozók IKT kompetenciájának a növekedésének (Purcell–Lee 2015). Emmellett azonban szakemberhiányt is jelezhetnek a fenti adatok, így mindenképpen további kutatásra lenne szükség ezen a területen. Ami biztos: A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók jelentős többségében nincs informatikai szakszemélyzet.

10. ábra: Valamilyen típusú informatikai szakszeméllyel rendelkező és nem rendelkező közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma és aránya 2008-2016
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

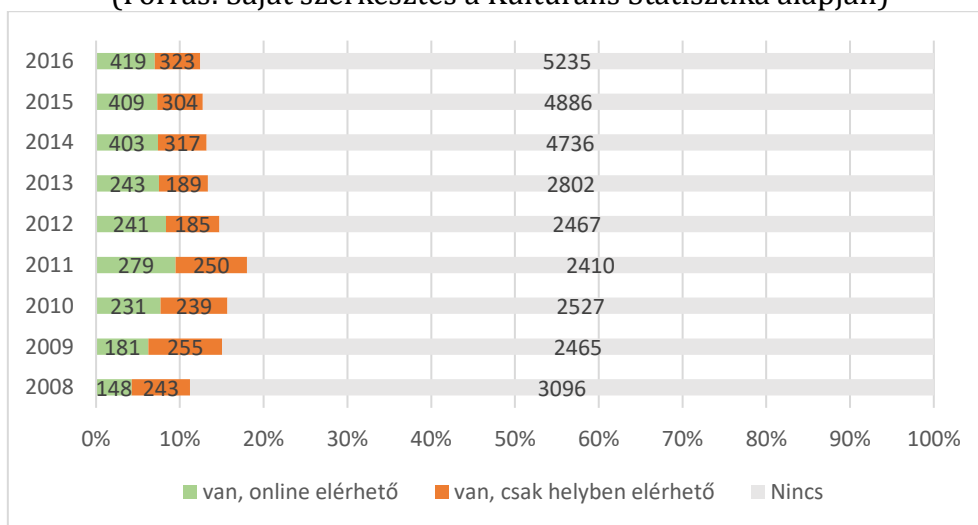
Eddig áttekintettük az internetkapcsolatra, annak sávszélességére, a vezetékes és vezeték nélküli helyi hálózatokra és IT szakemberekre vonatkozó adatokat, a következőkben pedig – a Kulturális Statisztika kérdőívének korlátain belül – azt vizsgáljuk, hogyan élnek az adatszolgáltatók azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a technikai háttérük biztosít.

Saját digitális tartalmak és honlapok

Saját adatbázisok és egyéb tartalmak

Saját, digitalizált, elérhető és böngészhető tartalmakkal vagy adatbázissal rendelkezni annyit jelent, mint XXI. századi módon, széleskörűen (vagy belső használatra) elérhetővé és kereshetővé tenni értékes szakmai- vagy nyilvános tartalmakat, és egyéb strukturált információt. Ezzel az általános lehetőséggel rendkívül kevesen élnek. 2016-ban az közművelődési statisztikai adatszolgáltatók mindössze 14%-a számolt be ilyenről, és nekik is csak valamivel több, mint a felük rendelkezik online elérhető tartalommal. Ez egyértelműen alacsony aránynak számít, egyben – ahogy az infokommunikációs ellátottság többi hiányossága – lehetséges fejlesztési területet is jelöl. Az időbeli változások az arányokat tekintve nem számottevőek, vagyis ebből a szempontból a helyzet szinte változatlan a vizsgált időszakban.

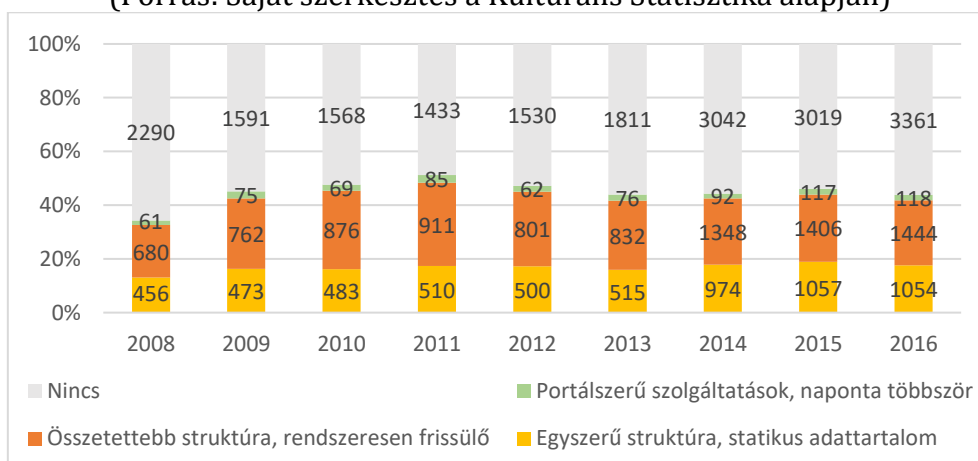
11. ábra: A saját, elérhető digitalizált tartalommal, szakmai adatbázissal rendelkező közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma és aránya 2008-2016
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

Honlapok és látogatottság

A 2008-óta mért adatok szerint minden évben relatíve kevesen, 2016-ban pedig az adatszolgáltatóknak már csak (44%)-a rendelkezik honlappal. (11. ábra) Ez az eredmény igen meglepő, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a különböző közösségi oldalak által nyújtott megjelenési lehetőségek nem jelennek meg a gyűjtött adatok között. A jelenség háttérében számos ok húzódhat, kezdve az említett, közösségi oldalakon megoldott honlapszerű funkcióktól, az ugyanezeket a funkciókat régebb óta ellátó települési honlapokon át egészen az informatikai szervezeti egységek/informatikusok hiányáig.

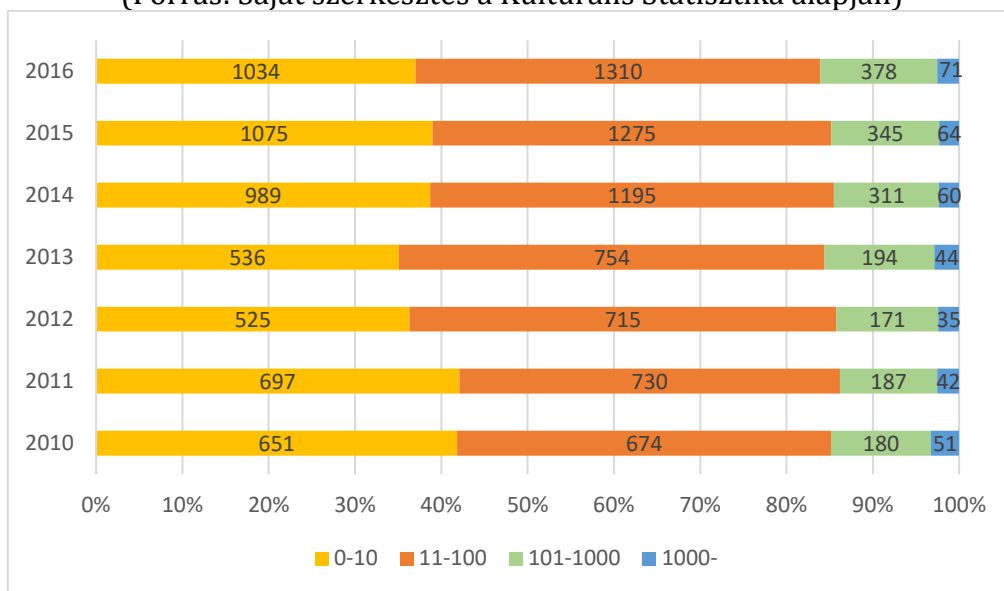
12. ábra: Különböző fejlettségű honlapokkal rendelkező és nem rendelkező közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma és aránya 2008-2016
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

Az elérhető honlapok az évek során szinte változatlanul, többségében 100 fő alatti forgalmat generáltak naponta. Ennek ellenére a látogatói arányok viszonylagos stabilitásából következtetve a látogatók számára igen hasznosnak bizonyulhatnak a honlapok. Az önbevalláson alapuló, 13. ábrán látható adatok szerint 2016-ban az adatszolgáltatók oldalainak

37%-át naponta kevesebb, mint tizen, 47%-át több, mint tizen, 17%-át pedig több, mint százán keresték fel.

13. ábra: Átlagos napi honlaplátogatottsági kategóriákba tartozó adatszolgáltatók száma és aránya a honlappal rendelkező közművelődési statisztikai adatszolgáltatók között 2008-2016
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

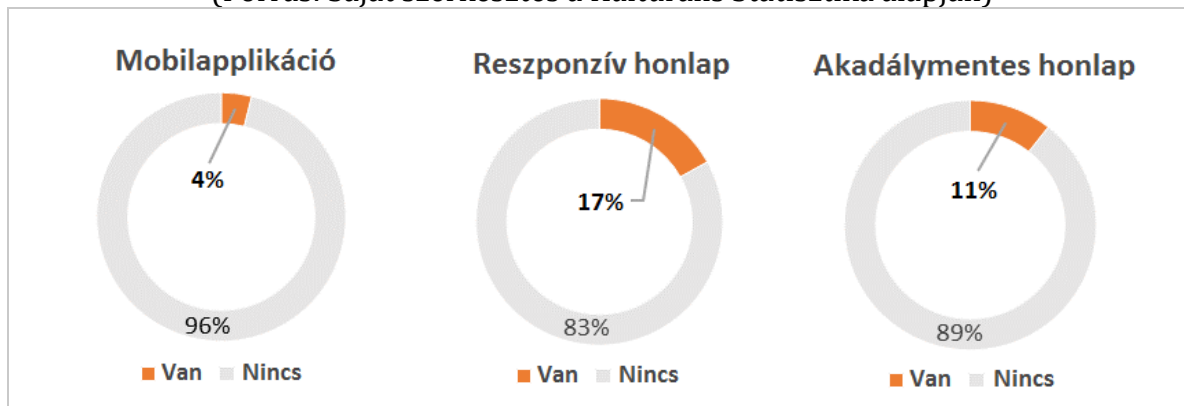

Természetesen a nagyobb lélekszámú településen közművelődési feladatokat ellátók honlapjait többen keresik, mint a kisebb településen működőket, és a településtípusonkénti különbségek az eddigiekkel összhangban mutatkoznak meg.

Mobilkompatibilitás és akadálymentesség

A Global Web Index (Beer 2017) szerint az Európában élő 16-64 évesek 91%-ának van okostelefonja, a KSH (2017) szerint pedig az összes Magyarországi internetelőfizetések (8,9 Millió) 68%-a mobilinternet. Ennek ellenére az okostelefonról történő interneteléshez eddig rendkívül kevés közművelődési statisztikai adatszolgáltatók alkalmazkodott. Az idősoros adatokban kevés változás látható, a 2016-os állapot szerint pedig a honlappal rendelkező adatszolgáltatók többségének nincs olyan honlapja, ami a mobilról történő megnyitás során automatikusan reagálna a kisebb képernyőjű eszköz méreteire. Az adatszolgáltatók honlapjai közül mindemellett csak rendkívül kevés érhető el akadálymentes formában, a mobilalkalmazások pedig lényegében ritkaságnak számítanak itthon a kulturális feladatellátásban.

13. ábra: Mobilapplikációval, valamint reszponzív- és akadálymentes honlapverzióval rendelkező és nem rendelkező közművelődési statisztikai adatszolgáltatók száma 2016-ban (csak a honlappal rendelkező adatszolgáltatókon belül)
(Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális Statisztika alapján)

Összefoglalás

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma által gyűjtött Kulturális Statisztika adatai alapján a közművelődési statisztikai adatszolgáltatók infokommunikációs fejlettsége több helyen hiányosságokat mutat. Ezek a hiányosságok a jövőben egyben fejlesztési területeket jelenthetnek, amelyekre e gyorsan változó, egyre fejlettebb technológiák használatát megkövetelő világban érdemes kiemelt figyelmet fordítani, a pontosabb felderítés érdekében pedig további kutatásokat folytatni. Ilyen fejlesztendő terület lehet az adatszolgáltatók technikai felszereltsége, az eszközök működtetéséhez és karbantartásához szükséges erőforrások biztosítása, az adatszolgáltatók technikai háttérrel való elégedettsége és az internet adta lehetőségek naprakész módon történő hasznosítása. Míg előbbiek eszközvásárlással és többnyire tárgyi beruházással, addig utóbbiak olyan képzésekkel és (akár online-) tanfolyamokkal is fejleszthetők, amelyek képessé teszik a közművelődési feladatokat ellátó munkatársakat a XXI. századi értelemben is modern, hatékony és eredményes munkavégzésre. Mindez pedig végső soron a közművelődés célközönsége számára járhatna a legkedvezőbb következményekkel.

Felhasznált irodalom:

- Ajami, Sima – Arab-Chadegani, Raziye (2014): The effects of applying information technology on job empowerment dimensions. In: Journal of Education and Health Promotion 3. 84. p.
- Akamai Technologies (2016): State of the Internet. Connectivity report Q4. Elérhető: <https://content.akamai.com/gl-en-pg9135-q1-soti-connectivity.html>, letöltés ideje: 2017. november 5.
- Baller, Silja – Dutta, Soumitra – Lanvin, Bruno (2016): The Global Information Technology Report 2016. World Economic Forum. Elérhető: http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/WEF_GITR_Full_Report.pdf, letöltés ideje: 2017. november 5.

- Beer, Chris (2017): Smartphone ownership around the world.- Global web index blog. Elérhető: <https://blog.globalwebindex.net/chart-of-the-day/smartphone-ownership/>
- Charmes, Jaques (2015): Time Use Across the World: Findings of a World Compilation of Time Use Surveys. UNDP Human Development Report Office
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2017): Kulturális Statisztikai Rendszer - Kulturális statisztikai összesítő adatok éves bontásban. Elérhető: <http://kultstat.emmi.gov.hu/cikkek/kulturalis-statisztikai>, letöltés ideje: 2017. november 5.
- EUROSTAT (2017): Digital economy and society statistics - households and individuals. Elérhető: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals, letöltés ideje: 2017. november 5.
- HVG (2013): 5 év a bérelt vonali internet mellett. Elérhető: http://hvg.hu/tudomany/20130327_5_erv_a_berelt_vonali_internet_mellett, letöltés ideje: 2017. november 5.
- Információs Társadalom és Trendkutató Központ - ITTK (2008): A telefonos net sötét korszakától a szélessáv aranykoráig. Elérhető: <http://index.hu/tech/net/net3051/>, letöltés ideje: 2017. november 5.
- Katterfield, Jak (2017): The rise of cloud file-sharing at work and data protection. Elérhető: <https://www.virtual-college.co.uk/news/virtual-college/2017/05/the-rise-of-cloud-file-sharing-at-work-and-data-protection>, letöltés ideje: 2017. november 5.
- KSH (2011): A 15–74 éves népesség napi időfelhasználása, 2010. In: Statisztikai Tükör, 5. évfolyam, 2011. 87. szám. Elérhető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/idomerleg10.pdf>, letöltés ideje: 2017. november 5.
- KSH (2012): Időmérleg 2009/2010 Összefoglaló adattár. Elérhető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/idomerleg/idomerleg0910.pdf>
- KSH (2017): Távközlés, internet, televíziószolgáltatás, 2017. I. negyedév. Elérhető: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/tav/tav1703.pdf>
- Purcell, Kristen – Raine, Lee (2015): Technology's impact on workers. In: Pew Research Center. Elérhető: <http://www.pewinternet.org/2014/12/30/technologys-impact-on-workers/>, letöltés ideje: 2017. november 5.
- Shuler, Rus (2002): How does the Internet work? Elérhető: <https://web.stanford.edu/class/msande91si/www-spr04/readings/week1/InternetWhitepaper.htm>, letöltés ideje: 2017. november 5.
- Unuth, Nadeem (2016): What is a LAN? Local Area Networks explained. Elérhető: <https://www.lifewire.com/what-is-lan-3426741>, letöltés ideje: 2017. november 5.

Tóth Johanna – Kékes Szabó Marietta:

Párkapcsolati életciklusok napjainkban és a magyar népmesék világában

Absztrakt: A népmesék régóta fontos szerepet játszanak az emberek életében, ezek ugyanis hitelesen mutatják be az egyszerű ember mindennapi élményvilágát, miként jó példával állnak a kihívásokkal szembeni megküzdésre is. Kutatásunkban a népmesék modern kor embere számára közvetített üzenetét és értékrendszerének jelentőségét szeretnénk volna feltárni, különös tekintettel a párkapcsolati nehézségek kezelésével összefüggő tényezőkre. Először 12 magyar népmese kvalitatív elemzését végeztük el, majd az így nyert eredmények alapján egy saját készítésű kérdőív segítségével folytattuk le vizsgálatunkat 60 pár bevonásával. Ennek során a vizsgálati személyek 5-fokú Likert skálán értékelték a népmesékből vett értékeket, meghatározták saját és társuk szeretetnyelvét, valamint a számukra különösen nagy nehézséget okozó életciklus-váltásokat, s végül meseolvasási szokásaikról nyilatkoztak. A vizsgálati személyek négy almintába sorolása Bader és Pearson (1988) párkapcsolati ciklusokra vonatkozó modellje szerint történt meg. Az egyes almintákban 15 pár, azaz 30 ember válaszait tekintettük (N=120). Eredményeink szerint a kutatásban résztvevő házaspárok fontosnak tartják a magyar népmesékben megjelenő értékeket. A házaspárok egymás szeretetnyelvére vonatkozó ismeretei azonban korlátozottak, ami a másik iránt érzett szeretetük hatékony kifejezésének gátjaként állhat. Az életciklus-váltások terén bebizonyosodott, hogy azok mindkét nem képviselői számára nehézséget jelentenek. A népmesék iránti pozitív attitűd bár mindkét nem esetében igazolást nyert, a nőknél kifejezettebbnek bizonyult. A feltárt eredmények tehát rávilágítottak, hogy a magyar népmesék által közvetített értékek napjainkban is fontosak az emberek számára. Az általuk közvetített értékek felismerése, az ábrázolt modelleken keresztül megvalósuló gyakorlati alkalmazása a párkapcsolati konfliktushelyzetekre vonatkozóan viszont nem feltétlenül valósul meg.

Abstract: Folktales have played an important role in human life for a long time as they present ordinary people's everyday life authentically, as well as demonstrate a good model to cope with challenges. In our study we aimed to explore the message and the system of values mediated by folktales to the people of the modern age, with special regard to the factors that are in connection with partner relationships. First, we made the qualitative analysis of 12 Hungarian folktales, then – based on the results and involving 60 couples – we used our self-made questionnaire. In this part of the study, the investigated persons evaluated the importance of the values collected from the folktales on a 5-grade Likert scale, determined their own and their partner's love language, identified the life cycle changes that were particularly difficult for them, and finally stated their folktale reading habits. The test subjects were classified into four subsamples according to Bader and Pearson's (1988) developmental model for couple relationships. In each group there were 15 couples, so 30 people (N=120). Our results confirmed that the married couples participating in the study consider the values of folktales important. However, the members of the couples have limited knowledge about their partner's love language, which may be a barrier to the expression of their love for one another. The changes of life cycles proved to be difficult for both women and men. Furthermore, the positive attitude to folktales was also confirmed, being more explicit in the case of women. Thus the obtained results revealed that the values of the Hungarian folktales are still important for the

people today. However, the recognition of the conveyed values and their practical application through the illustrated models are not necessarily realized in the conflict situations in the life of the couples.

1. Bevezetés

A mondák, hiedelmek vagy történetek megosztása régóta szerves részei az ember életének. A közösség tagjai így adták át egymásnak tapasztalataikat, hozták a másik személy tudomására vágyaikat. A cselekmény során pedig fantasztikus lények, istenek és mitikus alakok is gyakran feltűnnek. S noha az idők folyamán a szájhagyomány útján terjedő kalandok átalakultak, akadnak történetek, amelyeket napjainkra is megőrződtek (Boldizsár 2010). A modern kor embere elszakadt ugyan a történetmesélés fent nevezett formájától, sőt látóköréből is nagyrészt eltűntek a népmesék, a szellemi gyökerekhez és saját természetünkhöz való visszatérés szükséglete mégis bennünk él. Ez a szellemi tradíció a népművészetben igazán érzékletesen megragadható, a mesék világában – melyek közege a szóbeliség – pedig még kézzel foghatóbbnak hat. Ráadásul a népmesék nyelvezete a mai kor emberének sem ismeretlen, ahogyan az általuk közvetített bölcsességek is minden korosztály számára tanulságosak lehetnek (Pressing 2009). Miként egy nagycsoportos gyermek szimultán kettős tudattal fordul a valóságtól a mesék világa felé, noha tisztában van azzal, hogy annak csodás történései mindössze a képzelet szülöttei, úgy ezen alkotások befogadásakor tudatunk is más szinteken jár (Mérei – V. Binét 2016). A kulturális örökségünk részét képező mesék ráadásul a teljesség és egység élményét is adják. Továbbá a történetekben megjelenő karakterek fejlődése individuációnk szociális közegben végbemenő, ám így is magányos útját tárja elénk (Antalfai 2011). Az egyéni fejlődés mellett azonban társas kapcsolataink is folyamatos változásokon mennek keresztül. Ezek közül pedig elsődleges szocializációs környezetünk, azaz családjaink bír fejlődésünkre a legnagyobb hatással.

2. A családi életciklusok és azok kihívásai a tagjai számára

A család meghatározó szereppel bír: mintát és programot ad tagjai viselkedéséhez és identitástudatához. A született gyermek és a család együtt fejlődnek, vagyis a rendszernek – a társadalomhoz való illeszkedés mellett - alkalmazkodni kell a felnövekvő utód szükségleteihez (Minuchin 2005). Számos felosztás ismert ezekkel összefüggésben. Haley (2001) például a következő szakaszokat különböztette meg:

- udvarlás szakasza
- házasság korai szakasza
- gyermek születése és a fiatal gyermek a családban
- házasság középső szakasza és annak problémái
- gyermekek fészekből való kirepülése
- nyugdíjas és öregkor.

Az alábbiakban Komlósi (1995a) kilenc ciklusra tagolt, hazánkban talán legnépszerűbb modelljét mutatjuk be részletesebben azok jellegzetességeivel, kihívásaival (1. táblázat).

1. táblázat: Családi életciklusok

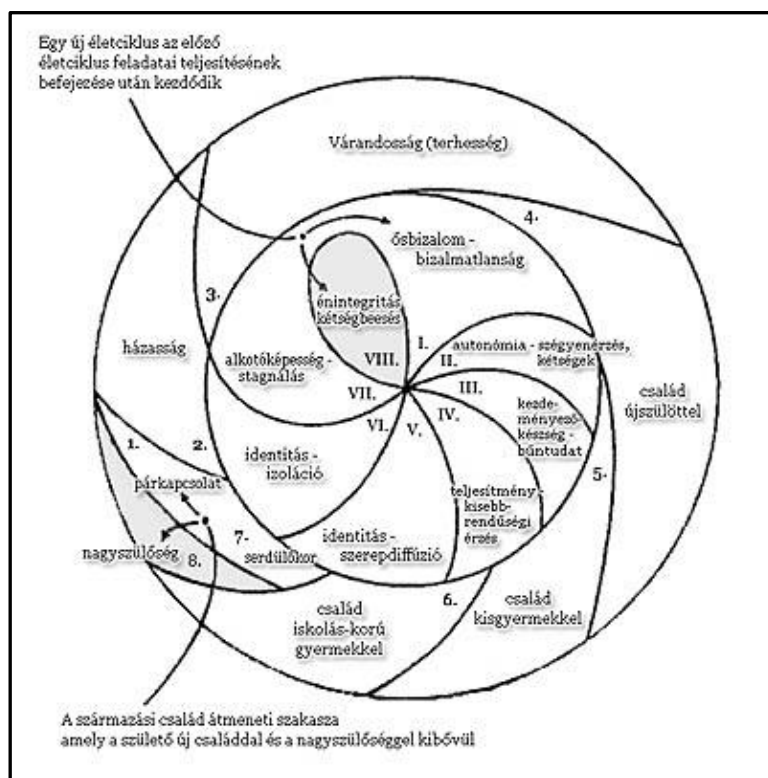
(Forrás: Komlósi, 1995b; Barnes, 2004; Cole – Cole 2006; Novák, 2007 in Kovács – Kékes Szabó 2016:27-28)

A CSALÁDI ÉLETCIKLUS NEVE	FŐBB JELLEMZŐK
Készülés a családalapításra	párvalasztási időszak, a közös élet tervezése
Az új házaspár gyermeknélküli „családja” (várandóság időszaka)	a házaspár együttélése, családalapítás időszaka, ahol a felek megtanulják az egymáshoz való alkalmazkodást
Csecsemős és pici gyermekes család (3 éves korig)	a gyermek új viszonyokat hoz létre, ami a korábbi párkapcsolatot megváltoztatja
Kisgyermekes család (3-6 éves gyermek)	- a gyermek életében megjelenik az óvodai nevelés, ezzel együtt az anya visszatér a munka világába, így társas kapcsolatai kiszélesednek - a gyermeknek az apával való viszonya megváltozik, egyre fontosabb szerepet kapnak egymás életében
Iskolás (6-14 éves) gyermekek családjában	- a gyermek egy új, teljesítményelvű közegnek a tagja lesz, s noha szülei támogatását még erősen igényli, mégis az önállósodási törekvések felerősödése hatják át ezen periódust - iméntiekkel összefüggésben és az ekkor végbemenő, a család egészét érintő változások közepette olyan helyzetekben is megtanulhat a gyermek helytállni, melyekben nincs mögötte a biztos szülői háttér, támogatás
Serdülő (14-18 éves) gyermeket nevelő család	- a serdülőkor nehéz időszak az egész család számára - a serdülő életében gyors változások, illetve a fiatal identitásának formálódása zajlanak, melyekkel mind a pubertáskorú személynek, mind pedig családtagjainak meg kell birkóznia
A nagykorúvá, fiatal felnőtté vált gyermeket kibocsátó család	a felnőtté vált gyermek önállósodása befejeződik és - elsősorban érzelmileg - leválik a szüleitől
A magára maradt, még aktív szülők családjá	- ismét egy generációs család jön létre, de más feltételek mentén, mint amikor családot alapítottak - újabb szerepváltások történnek: anyósok, apósok, majd nagyszülők lesznek a magukra maradt felek
Nyugdíjas, inaktív öreg házaspár családjá	- az anyagi korlátok és a fizikai erőnlét csökkenése miatt beszűkülnek a férjnek és a feleségnek az életlehetőségei, melyet sokan negatívan élnek meg - lehetősége nyílik az idős személyeknek megvalósítani azokat a céljaikat, amelyeket munkájuk miatt eddig nem állt módjukban elérni

Ismert azonban egy komplex modell is, ami az individuuum Erikson pszichoszociális fejlődést leíró elméletének családi életciklusokkal való párhuzamát tárja elénk (1. ábra).

1. ábra: Erikson pszichoszociális fejlődésnél leírt nyolc szakaszának családi életciklusokkal való összefüggése

(Forrás: Kurimay 2004 nyomán in: Bagdy – Mirnics 2006)

Bader és Pearson (1988) párkapcsolatok fejlődésére vonatkozó modellje – Margaret Mahler tárgykapcsolat elméletét alapul véve - az autonómia és a kötődés iránti igény alapján differenciálja a rendszerben végbemenő folyamatokat:

1. szimbiózis
2. differenciálódás
3. önmeghatározás
4. újraközeledés (Mogyorósi-Révész, é. n.)

Eszerint a szimbiózis időszaka a párkapcsolat kialakulását, a feltétel nélküli elfogadást és a felhőtlen boldogságot jelenti. A megismerkedést követő időszak a lángoló, boldog szerelemmel írható le. A felek a közöttük lévő hasonlóságokra és a közös értékrend kialakítására orientálnak, nagyban igénylik a társukkal való együttlétet. A későbbi nehézségek leküzdéséhez szükséges „aranytartályok” felhalmozása is ekkor történik meg. Az összemosódás (társhoz való túlzott hasonlóság igénye) és ellenséges függés (dominanciáért folytatott örökös harc) okozhatnak nehézséget a kapcsolatban (Mogyorósi-Révész, é. n.).

A differenciálódás periódusában a pár tagjainak különbözőségére helyeződik a hangsúly és a felmerülő nehézségek, konfliktusok kezelése szerepelnek a fő feladatok között. A nem túl korlátozó életstílus létrehozatalán túl a mindkét fél számára biztonságot nyújtóélettér kialakítása, a társnál tapasztalt hiányosságok elfogadása válnak fontossá. Kedvező esetben a lezajlott viták a pár kapcsolatának szorosabbra fonódását eredményezik, vagyis hozzájárulnak

a személyek közti viszonyrendszer stabilizálásához. A cserbenhagyás (másik fél különbözőségének túlértékelése), valamint az önnön autonómia túlhangsúlyozása, a társ egyéniségének és törekvéseinek semmibe vétele azonban problémákhoz vezethetnek (Mogyorósi-Révész, é. n.).

Az önmeghatározás időszaka a saját identitás és autonómia előtérbe kerülésével jár együtt. Mivel a személyes életcélok centrális szerepe nyilvánul meg, a felek közti kapcsolatban számos nehézség mutatkozhat. A külvilágban betöltött szerepek, feladatok és szociális helyzet fokozott jelentőségre tesznek szert. A munka, karrier és más emberekhez fűződő viszony állnak a pár tagjai által tanúsított figyelem középpontjában. Az intimitás- függőség terén mutatkozó személyek közti fáziskülönbség és a kapcsolat emocionális kiürülése jelenthetnek elsősorban nehézséget (Mogyorósi-Révész, é. n.).

Az újraközeledés fázisa az érzelmi tartalékok újraaktiválását igényli, illetve a kapcsolati úm. balance megtartásával kell, hogy járjon. Az intimitás és bizalom jelentősége megnő. Ekkorra két érett személyiség áll egymás mellett, akik – jó esetben - egymást támogatva, ugyanakkor a másik határait tiszteletben tartva élnek a közös háztartásban. A kölcsönös bizalom hiánya, illetve a pár valamely tagjának korábbi szakaszban való megrekedése okozhatnak problémát (Mogyorósi-Révész, é. n.).

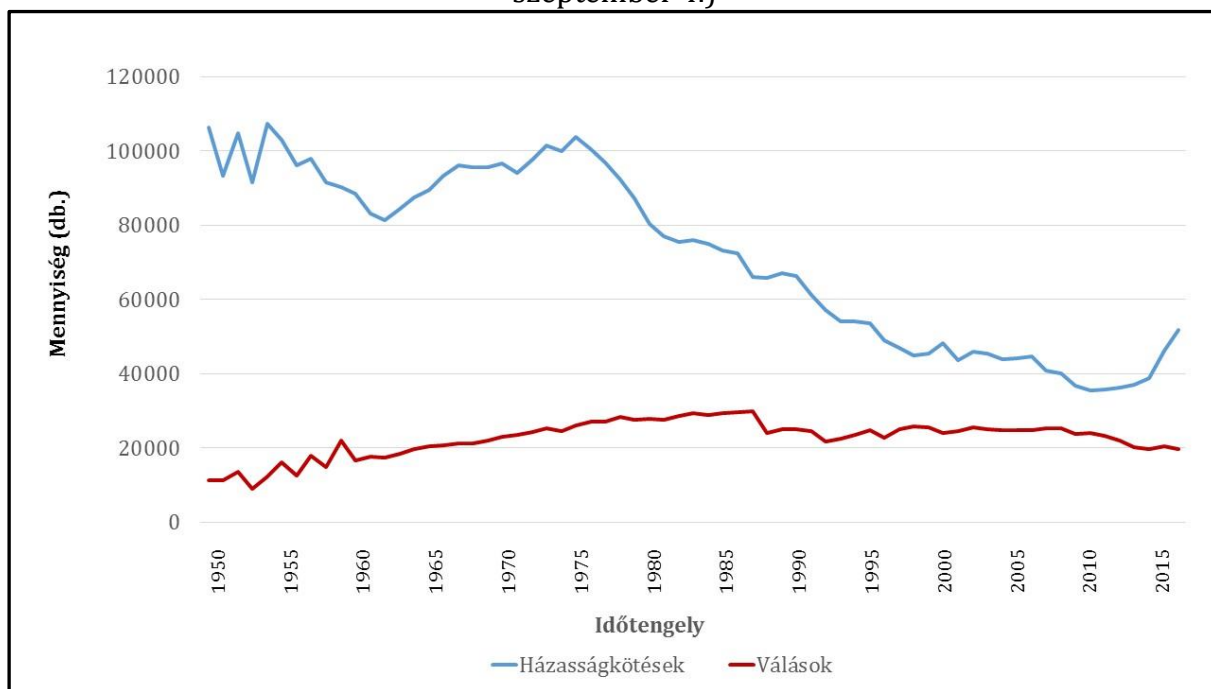
A párkapcsolatban így több ponton merülhetnek fel nehézségek, konfliktusok. Ezek termékeny megoldása azonban jótékonyan hathat a felek közti kapcsolat alakulására. Ha viszont a problémák kezelése nem adekvát módon történik meg, úgy az akár a házasság végét is jelentheti.

Mindezzel összefüggésben Dallos és Procter (2001) még a válás, a válás utáni család, az állásváltoztatás és a földrajzi szempontból sarkalatos elköltözések szakaszaival egészítették ki a hagyományos családi életciklusokat. A következő fejezetben a válás, mint a házastársi kapcsolatban támadt feszültségek leküzdésének sikertelensége nyomán bekövetkezett családi állapotváltozást mutatjuk be alaposabban.

3. Kutatásunk relevanciája: a válások hazai gyakorisága és annak folyamata

A fontosabb hazai népmozgalmi események között az elmúlt bő hat évtized adatait figyelembe véve a házasságkötések számának csökkenését és a válások számának tendencia szintű növekedését találjuk. Ha viszont mindössze az elmúlt néhány évre tekintünk vissza, úgy előbbi vonatkozásában növekedést, utóbbit illetően pedig inkább stagnálást tapasztalhatunk (2. ábra). Mindazonáltal a válás-házasság arány rendkívül aggasztó képet nyújt: a 2010-es adatok szerint ugyanis Magyarország – Belgium (71%) és Portugália (68%) – után harmadik helyen áll a házasságkötések válás útján történő megszakítása terén, a maga 67%-os arányszámával (https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1l%C3%A1si_statistika, 2017. szeptember 4.). A hagyományos családtípussal szemben máskülönben az élettársi kapcsolatok térhódításának idejét éljük, s az EU-tagállamokban a házasság intézményét választók életkora is növekedni látszik. A populáció nagy része 30 éves kor felett köti meg első házasságát. A 2013-as adatok szerint ez a szám a férfiak esetében Lengyelországban a legalacsonyabb (29,5 év) és Svédországban a legmagasabb (35,7 év), míg a nők esetében Romániában a legalacsonyabb (26,3 év) és – a 2011-es adatok szerint – Írországban a legmagasabb (34,3 év). Ezzel párhuzamosan az első gyermek vállalása is több országban, s köztük hazánkban is mind későbbre tolódik (Corselli-Nordblad – Gereoffy 2015).

2. ábra: A házasságkötések és válások számának alakulása 1950-2016. között
(Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html, 2017. szeptember 4.)

De miben is ragadhatjuk meg a válás lényegét? A válás jelensége alkalmával a házasság felbomlásáról van szó, melyet bár tekinthetünk egy jogi aktusnak, valójában mégis egy hosszú folyamatról van szó. Első fázisa a válás gondolata, a második pedig – mint az események fordulópontja - a tényleges különválás. A különböző szakírók a folyamatot eltérő szakaszokon keresztül gondolták el (2. táblázat).

2. táblázat: A válás folyamata a különböző szakírók alapján
(Forrás: Bognár – Telkes 1986:17)

	Brown (1976)	Bohannon (1970)	Kessler (1975)	Wiseman (1975)	Weiss (1975)	Frailand – Hozman (1977)	Kressler (1980)
1. Válás első megfontolása		1. Érzelmi válás	1. Kiábrándulás	1. Tagadás	1. Átmenet	1. Tagadás	1. Elhárítás
	Döntés a házasság megtartásáról	2. Jogi válás	2. A házasság fokozatos megromlása	2. Veszteség és depresszió	2. Felépülés	2. Harag	2. Gyász
	Döntés a különválásról	3. Gazdasági válás	3. Leválás	3. Harag és ambivalencia		3. Alku	3. Harag
	Fizikai elkülönülés	4. Szülői válás	4. Fizikai elkülönülés	4. Az életstílus újraszervezése		4. Depresszió	4. Visszaailleszkedés
		5. Társas kapcsolati válás	5. Gyász	5. Elfogadás és új működési szint			
2. Válás	- Érzelmi - Jogi - Szülő-gyermek - Gazdasági - Társas kapcsolati	6. Pszichés válás	6. Második serdülőkor				7. Feldolgozás

4. Egy pozitív erőforrás, avagy a társ szeretetnyelvének ismerete

Akár a házasság intézménye, akár élettársi viszony mellett is döntsön két ember, a kezdetek idején fellángolt szerelem hosszútávon nem elegendő kapcsolatuk optimális működéséhez, fennmaradásához. A közös értékrend, jövőre vonatkozó hasonló elképzelések mellett például a társ és a számára örömforrást jelentő tényezők feltárása, s így szeretetnyelvének ismerete segíthet abban, hogy a felek a mindennapokban is képesek legyenek másik iránti érzelmeik kifejezésére. A „fontos vagy számomra” élménye és kedvesünkkel való megosztása pedig a kapcsolat kihűlésének veheti elejét.

A szeretet kifejezésének azonban több módja is van, s amennyiben a társ nem az általa megszokott és elvárt formában részesül partnerétől, az akár végzetes félreértésekhez vezethet, hiszen azon esetben egyik fél sem érzi elégedettnek magát és kételkedni kezdhet partnere szeretetében. Chapman (2011) a következő szeretetnyelveket különbözteti meg:

1. elismerő szavak
2. minőségi idő
3. ajándékozás
4. szívességek
5. és testi érintés.

Az elismerő szavak jelentése – a hízélgéssel szemben – itt köszönetnyilvánítás, bátorítás. Napjainkban háttérbe szorult az, hogy az emberek megdicsérik egymást, ha a másik valamit jól csinált (például elmosogatott, felporszívózott, finomat főzött, befizette a havi számlákat), vagy megköszönjék neki a segítségét. Pedig mindenkinek jól esik, ha valamely cselekedetért megdicsérik, kedves szavakkal illetik (Chapman, 2011).

A minőségi idő alatt a társnak szentelt osztatlan figyelmet, a közös tevékenységet és a gyűjtött, egymással megosztott – a későbbiekben is felidézhető és a nehézségekkel való megküzdésben erőforrást nyújtó – élményeket értjük. Itt tehát nem az idő mennyisége bír alapvető jelentőséggel, sokkal inkább a közös érdeklődés, részvételi szándék és a szeretet kifejezésének teret adó együttléten van a hangsúly (Chapman, 2011).

Az ajándékozás a tárgyi juttatások széles skáláját foglalhatja magában. De vannak helyzetek, amikor az a legértékesebb, ha az ember saját magával ajándékozza meg a szeretett személyt. Neki adja az idejét, mellette van egy fontos helyzetben, válságos pillanatokban vagy éppen örömteli eseményeken. Tehát, ami a legfontosabb az ajándékozással kapcsolatban, hogy a pénz hiánya nem akadályozhatja meg ennek a szeretetnyelvnek a gyakorlását sem (Chapman, 2011). A szívességek körében olyan tevékenységek sorolhatóak, amelyek révén a másik személy terheit csökkenthetjük (ilyen lehet a fűnyírás, az autó lemosása, a bevásárlás, a gyermek megfürdetése). Azáltal, hogy ilyenkor megkönnyítjük a másik dolgát, azt is kifejezésre juttathatjuk, hogy tisztába vagyunk vele, neki milyen sok feladata van és ezért olyan munkát is felvállalunk, ami esetleg a hagyományos nemi szerepektől, vagy otthonról hozott mintáinktól eltér. Így ugyanis a feladatok keresztútjében jelentkező feszültségeket megelőzhetővé válnak (Chapman, 2011).

A testi érintések közé tartozhat egy-egy apró simogatás, ölelés, kézfogás, illetve minden olyan fizikai kontaktus, ahol az egyén számára úm. kézzel fogható partnere szeretete. Hiszen az emberi test minden pontját beborítják az érzékelő receptorok, így bárhova is érkezzen az érintés, felfogjuk azt. Ahogyan pedig csecsemőkorban nélkülözhetetlen egészséges fejlődésünkhöz a testi érintés, ez irányú szükségletünk később, az idő múlásával sem szűnik meg (Chapman, 2011).

5. Kutatási kérdéseink és hipotéziseink

Noha a mai kor embere számára a párkapcsolatban jelentkező problémák a népmesékben ábrázolt témákhoz képest eltérőek lehetnek, azok jellegzetességei jól megfeleltethetőek a történetekben leírt karakterek és kapcsolatuk fejlődésével. Vizsgálatunkban tehát ezen párhuzamok és tanulságaik feltárását tűztük célul, amivel összefüggésben kutatási kérdéseink és hipotéziseink a következőképpen alakultak (3. táblázat):

3. táblázat: Kutatási kérdéseink és hipotéziseink

KUTATÁSI KÉRDÉSEK (KK)	HIPOTÉZISEK (H)
KK1: A magyar népmesék által képviselt értékek mennyire mérvadóak a mai párkapcsolatokban?	H1: A magyar népmesék szilárd értékeket közvetítenek, amik a XXI. században is időszerűek, helytállóak és aktuálisak.
KK2: Az életciklus váltások okoznak-e nehézséget a pár tagjai számára?	H2: Az életciklus váltások a legtöbb esetben nehézséget okoznak a pár tagjainak.
KK3: Mennyiben vannak tisztában a házastársak azzal, hogyan fejezhetik ki egymásnak szeretetüket úgy, hogy az számára örömteli legyen?	H3: A párkapcsolati szakaszok előrehaladtával a párok mindinkább tisztába vannak társuk szeretetnyelvével.
KK4: Hogyan alakul a felnőttek magyar népmesékhez való viszonya?	H4: A felnőttek többsége szereti a magyar népmeséket.

6. Vizsgálat I.

A vizsgálat tárgya

Az első kutatási kérdés megválaszolásához először a magyar népmesékben foglalt, a párkapcsolatok fennmaradása, sőt kedvező irányba történő alakulása szempontjából jelentős értékeket kellett feltárjuk. Ehhez mind szélesebb palettáról szerettünk volna történeteket válogatni, amelyek a különböző párkapcsolati szakaszban lévő személyek számára egyaránt útmutatásul szolgálhatnak.

Módszerek és eljárás

A tartalomelemzés módszerét alkalmaztuk. Először a Bader és Pearson (1988) által meghatározott szakaszokhoz 3-3-3-3 magyar népmese került kiválasztásra, melyeket azután két független szakértő elolvasta, majd a bennük foglalt és a párkapcsolatok alakulására, a nehézségek megelőzésére vagy hatékony kezelésére vonatkozóan fontosnak ítélt értékeket kigyűjtötte. Amennyiben valamilyen érték nyilvánvaló hiánya volt az, ami feszültséget, kisebb vagy nagyobb konfliktust okozott a mesebeli párok tagjai között, úgy azokat is számításba vettük (Vizsgálat I.). Az így összeállított listán szereplő tételekből végül azokat tartottuk meg és vittük tovább (Vizsgálat II.), amelyek tekintetében a kódolók között legalább 90%-os egyetértés mutatkozott. A párkapcsolati szakaszokhoz választott népmesék a következők voltak (4. táblázat):

4. táblázat: Bader és Pearson (1988) párkapcsolatokkal összefüggésben alkotott modelljéhez választott mesék

Szimbiózis	Differenciálódás	Önmeghatározás	Újraközeledés
1. Tündérszép Ilona és Árgyélus	1. Ilók és Mihók	1. Agulyás leánya	1. A molnár fia meg a vízitündér
2. A halálos tánc	2. A királykisasszony cipője	2. A székely asszony	2. Katyika meg Matyika
3. A só	3. A tojás meg a gyémánt	3. Az állatok nyelvén tudó juhász	3. Az öreg halász és nagyravágyó felesége

7. Eredmények I.

A két független szakértő által kiemelt értékek a következők voltak: kitartás, tisztelet, figyelem, türelem, hűség, kompromisszumkészség, elfogadás, önzetlenség, közös értékrend, ígéret megőrzése és nyílt kommunikáció. Ezek forrását egy-egy példával a következőkben tesszük szemléletesebbé (5. táblázat).

5. táblázat: A magyar népmesékben foglalt értékek forrása, illusztrációja

Érték	Mese	Példa (tartalom/idézet)
Kitartás	2.	„táncolt tovább a szegény jobbágy legény a jegybéli mátkájával” (mert nem akarja elhagyni)
	6.	„A lány (királyné) visszatért a palotába, de már csak konyhalálynak vették fel.”
	11.	Hogy Matyi nem hagyja el Katyit
Tisztelet	4.	tisztelet HIÁNYA – Hol van Ilók, fiam? – „Odalenn, megkecskésekedett, édes anyókám.” (menyasszony ezért elment)
Figyelem	6.	figyelem HIÁNYA: a királynő eléje jött, de nem volt rajta az ékszer, ezért a férje nem ismerte meg.
Türelem	1.	„Másnap is úgy történt, harmadnap is.” (hogy Árgyélus elaludt)
	4.	Mihók folyamatos hibázásának elfogadása.
	10.	„Avval a menyecske visszament a tó partjára. Várta, várta...”
	11.	Katyika butaságai
Hűség	1.	„Már találtam is. Tündérszép Ilona lesz a feleségem.”
	2.	„Nem való nekem vár, az a sok föld, tenger sok kincs... Ha elhagynám ezekért jegybéli mátkámat megverne az Isten.”
Kompromisszumkészség	5.	„Aztán akart, nem akart koldus ruhába öltözött a kevély királykisasszony”
	8.	HIÁNYA - nem széna az, hanem szalma
Elfogadás	3.	„Megtetszett a királyfinak a királykisasszony, mert akármilyen rongyos volt, akármilyen piszkos volt a ruhája, szép volt, kellemes volt az arca.”
	4.	„Őreg király meghívása
	7.	„Kibékítik nagy bajjal”
	11.	„Nem bánom én, akárki leánya vagy, feleségem léssz te.” Hogy Matyi nem hagyja el Katyit
Önzetlenség	7.	„Te biz úgy (kerültél ide), lelkem uram, hogy azt mondtad vihetem, ami nekem a legkedvesebb.”
Közös értékrend	3.	só szeretete
	12.	HIÁNYA - mást akarnak, feleség túl sokat kíván
Ígéret megőrzése	5.	„Eltaláltad, te koldusember, s én szavamot meg nem másolom: feleséged vagyok ez órától fogva.”
Nyílt kommunikáció	7.	szabályok lefektetése – „szívnemnek való vagy, de sose szólj ellenem”
	9.	HIÁNYA - férj titka akár végzetes is lehetett volna
	11.	HIÁNYA - 'legyen gondod az ajtóra' (félreértés)

8. Vizsgálat II.

Résztvevők

A vizsgálatban 120 fő, azaz 60 pár vett részt. Az egyes alminták, melyek a gyermekek életkora szerint lettek kialakítva, 15 párt (N=30 fő) foglaltak magukba (6. táblázat).

6. táblázat: Az egyes alminták bemutatása

	1. alminta	2. alminta	3. alminta	4. alminta
	Szimbiózis fázisa	Differenciálódás fázisa	Önmeghatározás fázisa	Újraközeledés fázisa
Nők életkora	20-35 év (M=26,07, SD=4,79)	28-45 év (M=37,6, SD=5,55)	36-54 év (M=44,73, SD=6,62)	54-85 év (M=61,73, SD=11,11)
Férfiak életkora	21-46 év (M=29,87, SD=7,56)	29-48 év (M=40,47, SD=5,36)	42-58 év (M=48,93, SD=5,05)	55-85 év (M=63,27, SD=10,52)
Házasságban töltött évek	0,5-6 év (M=2,87, SD=2,03)	3-18 év (M=10,13, SD=4,33)	10-31 év (M=22,67, SD=3,94)	32-60 év (M=39, 53, SD=11,14)
Gyermekek életkora	–	1-12 év (M=7, SD=3,88)	10-25 év (M=19,45, SD=4,16)	25-58 év (M=43,02, SD=9,89)

Módszerek

Saját összeállítású kérdőív került felhasználásra, ami egyfelől a magyar népmesékben szereplő és kiválasztásra került értékek vizsgálati személyek számára megnyilvánuló jelentőségét, másfelől a párok tagjainak szeretetnyelvét, egyes párkapcsolati szakaszokban megélt nehézségeit és magyar népmesék iránti nyitottságát volt hivatott feltárni.

A magyar népmesékben szereplő értékek vélt jelentőségét a vizsgálati személyeknek (párok női és férfi tagjának) 5-fokú Likert skálán kellett értékelni (ahol 1: egyáltalán nem fontos, 2: nem fontos, 3: fontos is meg nem is, 4: fontos, 5: nagyon fontos jelentéssel bírt).

A párok tagjainak egymás szeretetnyelvére vonatkozó ismereteit úgy mértük, hogy 5-fokú Likert skálával egyfelől feltártuk, hogy a különböző szeretetnyelvek társ általi kifejezését például mennyire érzi az adott pár női tagja, másfelől mit gondol, hogy társa melyik szeretetnyelvre a leginkább fogékony (ahol 1: egyáltalán nem érzem/érzi, 2: nem érzem/érzi, 3: érzem/érzi is meg nem is, 4: érzem/érzi, 5: nagyon érzem/érzi jelentéssel bírt). Ezt követően a pár két tagja által skálán adott válaszainak értéke közti eltérés mutatta meg, hogy a párok tagjai mennyire ismerik egymás szeretetnyelvét.

A szakirodalomból vett párkapcsolati nehézségek különböző életszakaszokban való jelenléte és intenzitása úgy került felmérésre, hogy a vizsgálati személyek először a megadott listából a számukra legnagyobb gondot okozó problémakört kellett, hogy megjelöljék, majd – a mind árnyaltabb válaszadás érdekében – 7-fokú Likert skálán értékelniük kellett a választott tétel

nehézségének fokát (itt csupán a két szélső érték jelentését rögzítettük ld. 1: kicsit nehéz volt és 7: életem legnehezebb helyzete).

Végül a magyar népmesék iránti nyitottságot, attitűdöket is egy 7-fokú Likert skálán tettük mérhetővé (ez esetben szintén csak a szélső értékeket definiáltuk ld. 1: egyáltalán nem szeretem és 7: nagyon szeretem).

Eljárás

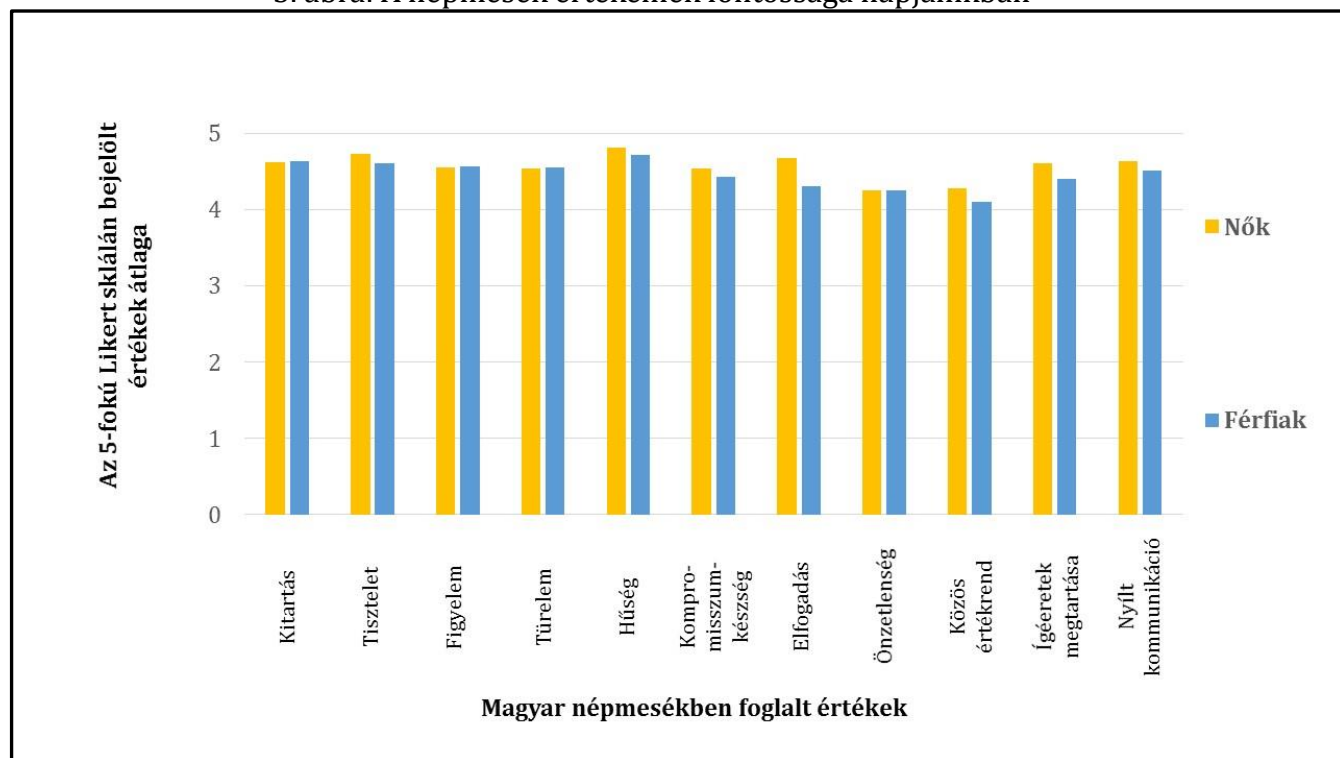
Az adatfelvétel online formában történt, hozzáférés alapú mintaválasztással és hólabda módszerrel. A statisztikai elemzést az SPSS 15.0 Windows Evaluation Version program szoftverrel végeztük el.

9. Eredmények II.

A magyar népmesékben foglalt értékek jelentősége a párok életében

A különböző párkapcsolati szakaszban (szimbiózis, differenciálódás, önmeghatározás és újraközeledés) lévő vizsgálati személyek alkotta négy alminta relációjában a népmesékben foglalt értékek jelentőségének megítélése a varianciaanalízis szerinthasonlóan alakult. A magyar népmesékben foglalt értékek szerepe napjaink párkapcsolataiban is úgy tűnik, hogy jelentős. Ezt az is bizonyítja, hogy a párok minden érték jelentőségét kapcsolatuk szempontjából összességében legalább 4-es számmal értékelték az 5-fokú Likert skálán. A független mintás t-próba alapján – bár néhány esetben a nők magasabb pontszámot jelöltek meg az alkalmazott skálán - nemi különbségek sem igazolódtak. A nők és férfiak körében is a hűség, a tisztelet és a kitartás voltak a leginkább fontosak (3. ábra, 7. táblázat).

3. ábra: A népmesék értékeinek fontossága napjainkban

7. táblázat: A népmesék értékeinek fontosságával összefüggésben kapott adatok

		Magyar népmesékben foglalt értékek										
		Kitartás	Tisztelet	Figyelem	Türelem	Hűség	Kompro- misszum- késztség	Elfogadás	Önzetlenség	Közös értékrend	Ígéretetek megtartása	Nyílt kommunikáció
Nemek	Nők	4,62	4,73	4,55	4,53	4,82	4,53	4,68	4,25	4,28	4,60	4,63
	Férfiak	4,63	4,60	4,57	4,55	4,72	4,43	4,30	4,25	4,10	4,40	4,52

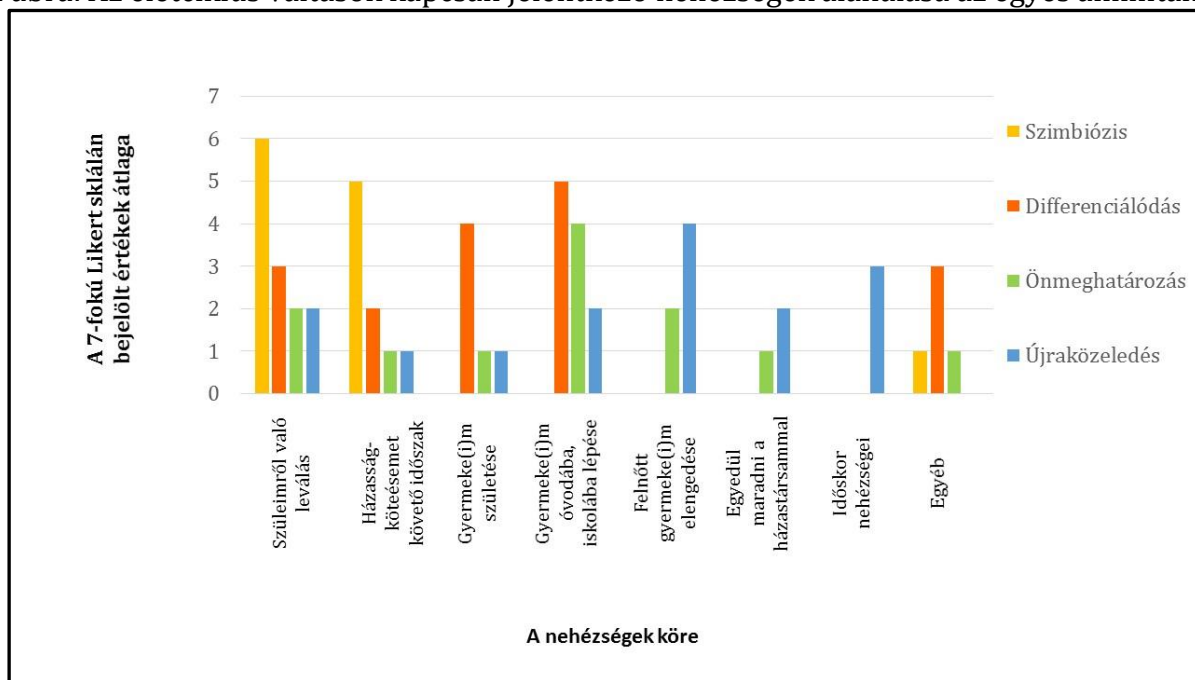
A párkapcsolati nehézségek alakulása az életút során

Az egyes párkapcsolati szakaszokban mutatkozó nehézségek szintjének alakulását – a 7-fokú Likert skálán adott válaszok nyomán - varianciaanalízissel hasonlítottuk össze. Ez alapján elmondható, hogy a vizsgálati személyek által megjelölt nehézségek összesített mértéke a négy párkapcsolati ciklusban szignifikánsan különbözött ($F(3,116)=2,710$, $p=0,048$). Noha az a szimbiózis fázisában lévő párok esetében bizonyult a legalacsonyabbnak, mégis az ebben a párkapcsolati periódusban lévő vizsgálati személyek fejezték ki a megjelölt problémák kapcsán, hogy az különösen nehéz számukra. Az egymintás t-próba ugyanis a 7-fokú Likert skála 4-es középértékéhez viszonyítva a szimbiózis időszakát élő pároknál mutatkozott szignifikánsnak ($t(29)=-2,217$, $p=0,035$).

Az életciklus váltások kapcsán megnyilvánuló nehézségek elsősorban az adott szakaszra jellemző kihívásokat tükrözték vissza. Ennek megfelelően a szimbiózis fázisban a szülőkről való leválás és a házasságkötéssel összefüggésben felmerülő problémák, a differenciálódás ciklusában a gyermek(ek) születése és(azok) intézményi nevelésbe kerülése, az önmeghatározás szakaszában is főként ez utóbbi történés, míg az újraközeledés fázisában a felnőtt gyermek(ek) elengedése és az időskor nehézségei bizonyultak a leginkább problematikusnak. Tehát a vizsgálati személyek a 7-fokú Likert skálán ezekre adták a legmagasabb pontszámot.

Figyelemreméltó, hogy az önmeghatározás ciklusában járó párok esetében is megjelent a szülőkről való leválás nehézsége, melyben az idősödő (még lehet, hogy betegséggel is küzdő) generáció elmúlása felett érzett fájdalom, a rájuk való odafigyelésben és/vagy gondozásukban rejlő nehézségek és végső soron (haláluk esetén) az elengedésük kapcsán megélt szomorúság egyaránt benne foglaltathatnak. Mindezzel párhuzamosan a kiüresedő fészkek és a felnőtté vált gyermek(ek) útnak engedése, az önálló útjukon való helytállásuk és boldogulásuk felett érzett aggodalom is ebben a szakaszban kerültek előtérbe (4. ábra, 8. táblázat).

4. ábra: Az életciklus váltások kapcsán jelentkező nehézségek alakulása az egyes almintákon

8. táblázat: Az életciklus váltások kapcsán jelentkező nehézségek alakulását mutató adatok

		A nehézségek köre							
		Szüleimről való leválás	Házasságkötése met követő időszak	Gyermeke(i) születése	Gyermeke(i)m óvodába, iskolába lépése	Felnőtt gyermeke(i)m elengedése	Egyedül maradni a házastársammal	Időskor nehézségei	Egyéb
Párkapcsolati szakaszok	Szimbiózis	6	5	-	-	-	-	-	1
	Differenciálódás	3	2	4	5	-	-	-	3
	Önmeghatározás	2	1	1	4	2	1	-	1
	Újraközeledés	2	1	1	2	4	2	3	-

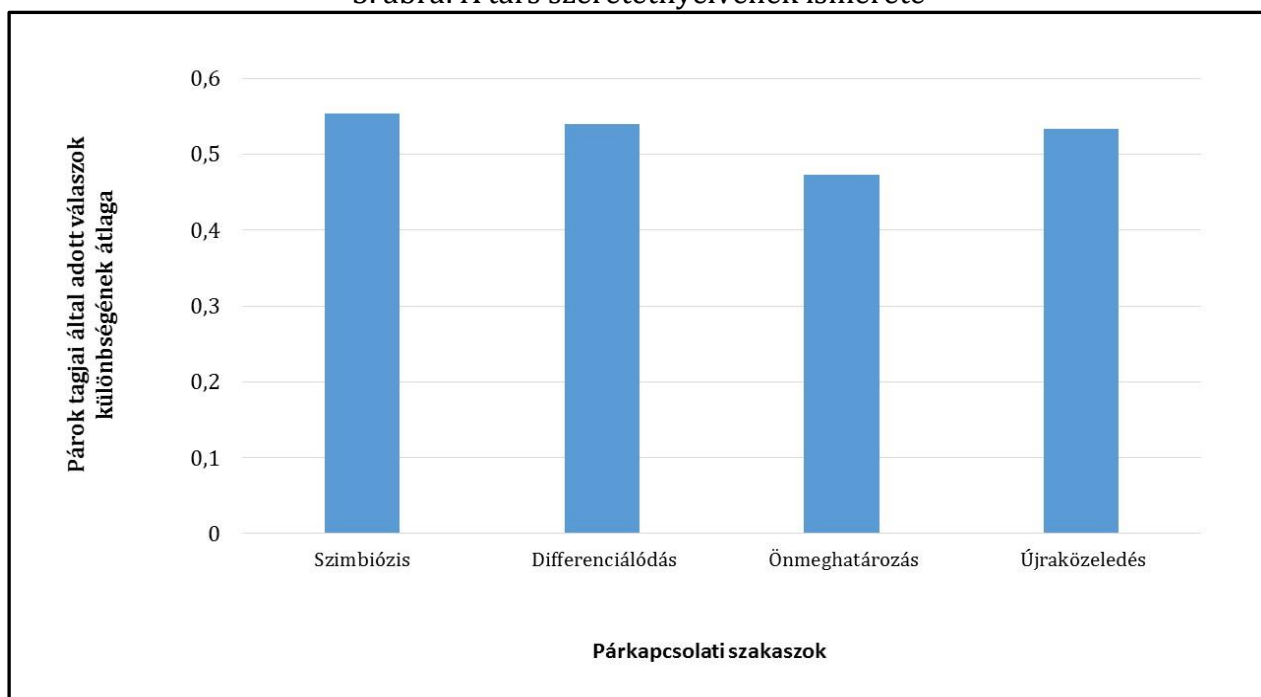
Az „Egyéb” kategóriával összefüggésben a párok tagjai a szimbiózis időszakában a közös időbeosztást, a házépítést és az anyagi nehézségeket, a differenciálódás periódusában a mindennapi feladatok kapcsán keletkező feszültségeket, a társ szülők általi elfogadását, az együtt töltött idő korlátozottságát és a betegségeket, az önmeghatározás fázisában a beteg anyóssal történő együttlakást, a másik elfogadását és a korkülönbségből adódó problémákat, az újraközeledés szakaszában pedig az anyagi biztonság megteremtését, az anya halálát és az építkezést nevezték meg.

A társ szeretetnyelvének ismerete

A szeretetnyelvek jelentősége a varianciaanalízis eredményei alapján nagyon hasonlóan alakult az egyes párkapcsolati szakaszokban, hiszen szignifikáns különbség nem adódott azok relációjában. A vizsgálati személyek a szeretetnyelvek közül a testi érintést preferálták, majd a minőségi időről, szívességekről, elismerő szavakról, s végül az ajándékozásról vélték úgy, hogy az leginkább alkalmas és vonzó kifejezése társuk szeretetének. A másíknak tulajdonított szeretetnyelvet illető preferencia ezzel azonos képest mutatott.

A társ szeretetnyelvének ismerete vonatkozásában az önmeghatározás szakaszáig tendenciális növekedés volt megfigyelhető, melyet követően az újraközeledés szakaszában mind több eltérés mutatkozott (5. ábra, 9. táblázat).

5. ábra: A társ szeretetnyelvének ismerete

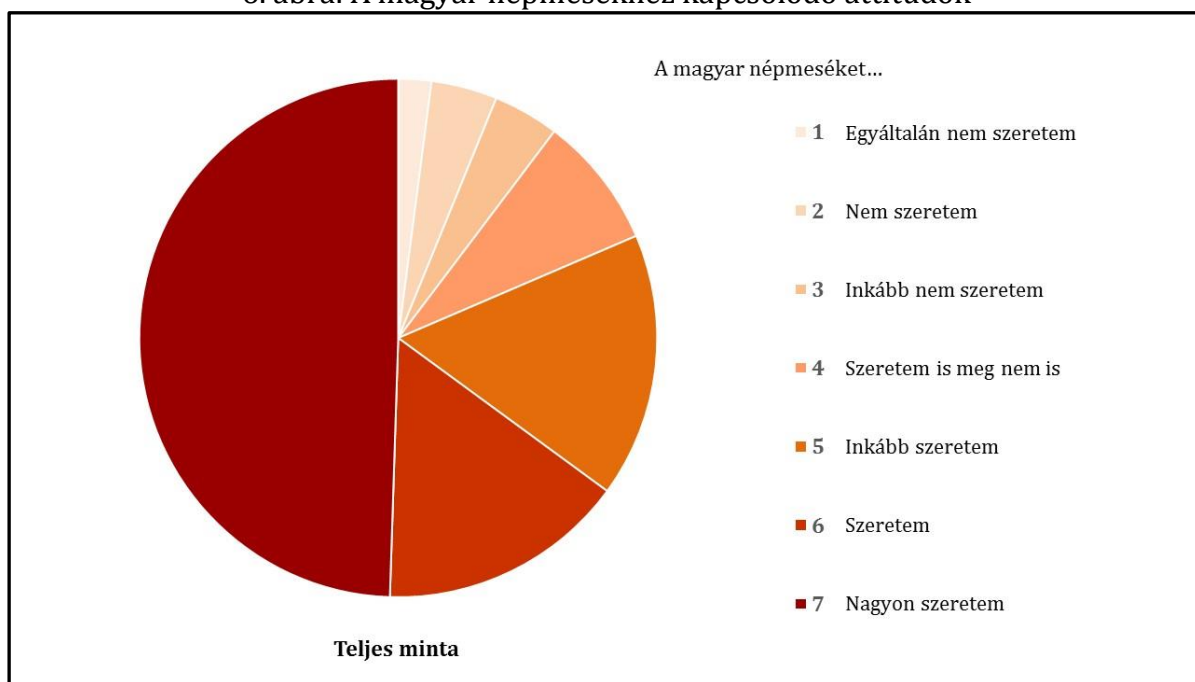
9. táblázat: A társ szeretetnyelvének ismeretéhez kapcsolódó adatok

	Párok kapcsolati szakaszok			
	Szimbíózis	Differenciálódás	Önmeghatározás	Újraközeledés
Pár tagjai által adott válaszok különbségének átlaga	0,553333	0,54	0,473333	0,533333

A magyar népmesékhez kapcsolódó attitűdök

A magyar népmesék szeretetére nézve az egyes párkapcsolati szakaszokban lévő személyek között a varianciánálízis, illetve a férfiak és nők között a független mintás t-próba szignifikáns eltérést nem igazolt. A vizsgálati személyek 49%-a a magyar népmesékről úgy nyilatkozott, hogy azokat nagyon szereti, de a kérdőívet kitöltők körében további 15% („szeretem”), illetve 16% („inkább szeretem”) is pozitív attitűdöt mutatott. A megkérdezettek 8%-a semleges választ adott, míg 4% az „inkább nem szeretem” és 4% a „nem szeretem” válasz mellett döntött. Mindössze 2% fejezte ki válaszaiban, hogy egyáltalán nem szereti a magyar népmeséket (6. ábra, 10. táblázat).

6. ábra: A magyar népmesékhez kapcsolódó attitűdök

10. táblázat: A magyar népmesékhez kapcsolódó attitűdök alakulása a teljes mintán

	Skála értékei és jelentésük						
	1: Egyáltalán nem szeretem	2: Nem szeretem	3: Inkább nem szeretem	4: Szeretem is meg nem is	5: Inkább szeretem	6: Szeretem	7: Nagyon szeretem
Teljes mintán adott válaszok aránya (%)	2	5	5	8	16	15	49

10. Összegzés, konklúzió

Kutatásunk célja a hazai, párkapcsolatban élő emberek életútja során adódó nehézségeinek feltárása volt, a népmesék világának tükrében. Néhány vonatkozó fejlődési modell áttekintését követően az azokkal összefüggésben felmerülő nehézségekről, valamint a lehetséges erőforrások közül a szeretetnyelvekről és azok jelentőségéről adtunk képet. Emellett a magyar népmesék évszázadok óta fennmaradt értékeire orientálva azok mai kor embere számára megragadható üzenetét tártuk az olvasó elé. Mindezek nyomán tanulmányunkban két vizsgálatunkról számoltunk be. Egyfelől 12 magyar népmeséből a párkapcsolati nehézségek áthidalása, azzal történő megküzdés szempontjából releváns értékeket gyűjtöttük össze, másfelől különböző párkapcsolati ciklusban lévő személyek így kiemelt 11 elemhez való viszonyát tártuk fel. Továbbá munkánk ezen második felében még a párok társuk szeretetnyelve felőli ismereteit, az egyes párkapcsolati szakaszokban megélt nehézségeit is tekintettük. Végezetül pedig a vizsgálatba vont személyek magyar népmesék iránti attitűdjeit vizsgáltuk. Eredményeink rámutattak, hogy a magyar népmesékben leírt értékek napjainkban is fontosak, vagyis első hipotézisünk igazolást nyert. Az egyes életszakaszokhoz fűződő kihívások nehézségként való megélése azonban eltérőnek bizonyult a különböző párkapcsolati szakaszokban. Eredményeink alapján úgy tűnik, hogy azok elsősorban a szimbiózis periódusában jelentenek kifejezettebb nehézséget a vizsgálati személyek számára. Ezért második hipotézisünk csak részben nyert igazolást. A társ szeretetnyelvére nézve a párkapcsolati életciklusok egymásutánja a harmadik szakaszig (önmeghatározás) növekvő ismeretekről vallott, míg az utolsó periódusra (újraközeledés) hanyatlás volt tapasztalható. Harmadik hipotézisünk ezért szintén csak részben nyert igazolást. A felnőttek magyar népmesékhez való viszonya pozitívan alakult. A válaszadók 80%-a ugyanis szeretetét fejezte ki a műfajjal szemben. Negyedik hipotézisünk ezért igazolást nyert. Ezen utóbbi tényre, mint lehetőségre tekintve pedig kíváncsúnak tartjuk egyfelől a népmesék mind szélesebb körben való ismertségének növelését, másfelől pedig azok párkapcsolati nehézségek kapcsán való terápiás felhasználásának megfontolását.

Felhasznált irodalom:

- Antalfai Márta (2011): A női lélek útja mondákban és mesékben. Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola
- Bader, E. – Pearson, P. T. (1988): In Quest of the Mythical Mate. A Developmental Approach to Diagnosis and Treatment in Couples Therapy. Abingdon, Routledge
- Bagdy Emőke – Mirnics Zsuzsanna (2006): Professzionális felkészülés a pár és család megismerésére. In: Bagdy Emőke – Baktay Gizella – Mirnics Zsuzsanna (szerk.): Pár- és családi kapcsolatok vizsgálata. Budapest, Bölcsész Konzorcium Elérhető: <http://www.webcreator.hu/tankonyv/>, letöltés ideje: 2017. szeptember 4.
- Barnes, G. G. (2004): Család, terápia és gondozás. Családterápiás olvasókönyv sorozat 2. Budapest, Animula Kiadó
- Bognár Gábor – Telkes József (1986): A válás lélektana. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó
- Boldizsár Ildikó (2010): Meseterápia, Mesék a gyógyításban és a mindennapokban. Budapest, Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft.
- Chapman, G. (2011): Egy másra hangolva. Öt szeretetnyelv a házasságban. Budapest, Harmat Kiadó

- Cole, M. – Cole, S. R. (2006): Fejlődéslélektan. Budapest, Osiris Tankönyvkiadó
- Corselli-Nordblad, L. – Gereoffy, A. (2015): Marriage and birthstatistics - newways of livingtogether in the EU. Eurostat Statistics Explained. Elérhető: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_birth_statistics_-_new_ways_of_living_together_in_the_EU, letöltés ideje: 2017. szeptember 4.
- Dallos R. – Procter H. (2001): A családi folyamatok interakcionális szemlélete. In: Bíró Sándor – Komlósi Piroska (szerk.): Családterápiás olvasókönyv. Budapest, Animula Kiadó, 7-52. p.
- Haley, J. (2001): Családterápiás olvasókönyv. Budapest, Animula Kiadó
- Komlósi Piroska (1995a): A családi életre nevelés feladatai és nehézségei az egyes életkorokban. In: Komlósi Sándor (szerk.): Családi életre nevelés. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 97–162. p.
- Komlósi Sándor (1995b): Alapvető ismeretek a családról. In: Komlósi Sándor (szerk.): Családi életre nevelés. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 15–92. p.
- Kovács Nóra – Kékes Szabó Marietta (2016): Családkép és családdideál napjainkban, avagy kisiskolások és pubertáskorú fiatalok vélekedései a családról. In: Iskolakultúra. 16. évf. 1. szám. 25-46. p.
- Központi Statisztikai Hivatal: Népeség, népmozgalom (1900-). Elérhető: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html, letöltés ideje: 2017. szeptember 4.
- Kurimay Tamás (2004, szerk.): Családterápia és családkonzultáció. Európai távoktatási tankönyv. Budapest, Coincendencia Kiadó
- Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes (2016): Gyermeklélektan. Budapest, Libri Könyvkiadó Kft.
- Minuchin, S. (2005): Családok és családterápia. Családterápiás sorozat 15. Budapest, Animula Kiadó
- Mogyorósy-Révész Zsuzsanna (é. n.): A párkapcsolatok fejlődése. Elérhető: <http://www.metamorfozismuhely.hu/page17parkapcs.html>, letöltés ideje: 2017. szeptember 5.
- Novák Éva (2009): A családról mindenkinek. Szeged, JATEpress
- Pressing Lajos (2009): Szellemi tanítások a magyar népmesékben I. Az égisz érő fa. Nyíregyháza, Pilis-Print Kiadó
- Válási statisztika. In: Wikipédia. A szabad enciklopédia. Elérhető: https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1l%C3%A1si_statisztika, letöltés ideje: 2017. szeptember 4.

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ

Szabó Péter Ottó:

Képzésről és művelődésről történeti és gyakorlati síkon

Recenzió Juhász Erika „A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon” című kötetéről (Debrecen, Csokonai Kiadó, 2016.)

A szerző oktatói és kutatói munkássága során többször nyúlt már a témához, számos publikációjának tárgya a felnőttek képzésének és művelődésének hazai fejlődéstörténete (vö.: a szerzőnek a témával kapcsolatos, a kötethez használt főbb publikációi). A jelenlegi mű ennek a gazdag kutatói munkásságnak az esszenciája, amelynek megjelenése szimbolikusan időszerű, hiszen 60 éves a felnőttkori tanulással és művelődéssel foglalkozó szakemberek felsőfokú képzése Magyarországon.

A terjedelmes, 200 oldalnyi mű két részre bontható a téma feldolgozásának megközelítési módja szerint. Az első rész (1. és 2. fejezet) történeti áttekintése a felnőttek képzése és művelése napjainkig tartó folyamatának. A második rész (3. fejezet) pedig a jelenkori felnőttképzést és művelődést új nézőpontból közelíti, dominánssá válik benne a diszciplináris problémakezelés. A szerző nagyszabású vállalkozásának eredményeként egy olyan mű született, amelyet a felnőttképzés és felnőttkori művelődés történetét felölelő szakmai munkák egyfajta almanachjának is tekinthetünk.

Az első fejezetben arra törekedett, hogy minden, a témában fontos, meghatározó tanulmányt figyelembe véve tekintse át a felnőttek képzésének, művelődésének hazai vonulatát. A nagy mennyiségű forrásanyag áttekintéséhez kialakított elvek nagyszerűen szolgálták a tényanyag rendszerezését a Durkói történeti kutatások hagyományaihoz visszanyúlva.

„... a szakaszolásban némiképpen eltértünk a politikatörténeti korszakoktól, és elsősorban a felnőttnevelésben és felnőttkori művelődésben történt lépések, fejlődések mentén határoztuk meg az időbeli határokat az 1989. évi rendszerváltásig:

- 1. a hazai felnőttképzés előzményei (– 1771.)*
- 2. felvilágosodás és reformeszmék (1772-1824.)*
- 3. reformországgyűlések és szabadságharc (1825-1849.)*
- 4. kiegyezés előtt és után (1850-1889.);*
- 5. szabadoktatás kora (1890-1919.)*
- 6. két világháború között és a II. világháború időszaka (1920-1944.)*
- 7. a II. világháború végétől a fordulat évéig (1945-88),*

Ezekben a korszakokban a vizsgálati paraméterek... legfőbb tartalmi elemei

- a. főbb politikatörténeti események, általános társadalmi jellemzők ...;*
- b. oktatás- és művelődéspolitikai elvek, szabályozók, törvények és események a felnőttneveléshez és művelődéshez kötődve;*
- c. oktatási és művelődési intézmények a felnőttkori fejlesztés „szolgálatában”;*
- d. jeles oktatás- és művelődéspolitikai személyiségek, kutatók gondolatai és munkássága a felnőttneveléshez és művelődéshez kapcsolódóan.” (Juhász 2016:15)*

A fenti, világosan kiérlelt szerzői szándék lehetővé tette új, praktikus, ugyanakkor tudományosan megalapozott nézőpontok érvényesítését a tárgykörben.

Figyelemre méltó a szerző azon törekvése is, hogy a kultúra átörökítését, a minél szélesebb körben való újrateremtését szolgáló intézmények, mozgalmak, tárgyasult kultúra „hordozók”

minél gazdagabb körét vonultassa fel, amelyekkel a felnőttek művelődési lehetőségeit korszakonként bemutatja.

A felnőttnevelés és művelődés intézményesülésének, eszközrendszerének alapjait adó, meghatározó törekvések koronkénti kiemeléséhez bőszeges forrásanyagot tekint át a szerző. Biztos érzékkel (jó arányérzékkel) nyitja tágira a kultúrahordozókról az adatgyűjtés körét, akár mennyiségi, akár geográfiai értelemben, de gazdasági, művészeti ágakig, intézményekig terjedően is

Különös gonddal mutatja be a szerző az 1.7. fejezetben a két világháború között és a második világháború időszakában a felnőttképzés és művelődés korszakát, ezt a mind módszertani újszerűségében, mind intézményeiben kiemelkedő időszakot, a népművelés fogalmának, tartalmi alapjainak kikristályosodását. Dicséretes tárgyilagossággal ismerteti a további korszakok értékeit is a művelődéstörténet, a népművelés intézményrendszerének kiépítése terén. Ez a fejezet visszaviszi az olvasót a felnőttoktatás és művelődés kezdeteihez. Jó érzékkel nyúl a szerző a történeti áttekintéshez anélkül, hogy túlzott hangsúlyt kapnának a korai korszakok.

A szerző által vállalt célok között szerepel a felnőttkori tanulóssal és művelődéssal foglalkozó, szakemberképzés, mint szakma történetének áttekintése (2. fejezet). A biztos szakértelemmel összeválogatott forrásanyagok segítségével átfogóan, ugyanakkor az egyes intézményi sajátosságokra is kitérően mutatja be a szakemberképzés szerveződését, fejlődését. Olyan részletek is megismerhetők, amelyek alkalmat adnak a szakmai differenciálódás áttekintésére, intézményi, sőt európai törekvések összehasonlítására. Nagy értéke a munkának, hogy átfogó képet ad a „képzők képzésének” történetéről, hisz a hazai szakemberképzésre méltán lehetünk büszkéek európai összehasonlításban is. Olyan összefogás és közös munka figyelhető meg a szakterület felsőfokú képzőhelyei között, amely méltán példát mutathat más szakterületek számára is. Izgalmas a bolognai képzési rendszer hatásának elemzése, és a jelenkorig tartó folyamatok bemutatása. Az ábrák nagyon szemléletessé teszik a szöveget, kiválóan segítve a megértést. Értékes az európai kitekintés, amelyet még a későbbiekben bővíteni kíván a szerző. A könyv számomra – felsőoktatáshoz kötődő több évtizedes munkám révén – legizgalmasabb szakasza ez a 2. fejezet.

A történeti áttekintés után a harmadik fejezetben olyan szakanyagok összegyűjtésére, másodlagos feldolgozására törekedett a szerző, amelyekből kirajzolódnak a tudományág hazai fejlődéstörténeti szakaszai, és azzal összefüggő elvi, elméleti problémái, differenciálódása, és mindezeknek a gyakorlattal való összekapcsolódása, a jelenlegi fogalmi keretek értelmezése.

A tudományág szerveződésével (tisztulásával) együtt kerül áttekintésre az intézményrendszer kiépülése (3.2. fejezet). A szerző a következő alfejezetekben nemzetközi dimenzióba helyezi a felnőttképzést és művelődést, kiemelve azokat a fontos tartalmi elemeket, amelyek meghatározóan befolyásolták a hazai gyakorlatot, pl. a kompetencia alapú szemléletmód vagy a közösségfejlesztés nemzetközi modelljei. A népműveléstől a „közösségfejlesztés” gyakorlatáig jutott el a szerző, így módja nyílt bemutatni a változást, az új funkciók megjelenését a közművelésben.

A 3.4.2. fejezet a közösségfejlesztés hazai gyakorlatáról ad képet. Izgalmas példákkal bontja ki ezt a résztémát, igazolva a szerző alapos tájékozottságát. Érdekes összeállítás olvasható olyan törekvésekről, amelyek a közművelésben kevés publicitást kaptak. Ezek azok a modellek, amelyek a jövő közművelődési gyakorlatát vizionálják.

Nem hanyagolja el a témához tartozó kutatási tevékenység bemutatását sem, amely során módszertani tanácsokat is kap az értő olvasó. A 3.6. fejezettől kezdődően egy konkrét kutatás

alapján tárul fel a „közösségművelő szakember” tevékenysége. A kutatás részletes elemzése – mint egy esettanulmány – kiválóan dokumentálja a felnőttek képzésében és művelésében teret nyert új gyakorlatot. Ezzel egyben lezárul a tudományos diszciplína, a szakemberképzés napjainkig tartó folyamatának áttekintése, és értelmet nyer a kutatás beillesztése.

A munka igényességét, a téma minél teljesebb körű áttekintésére való szerzői igyekezetet a források roppant gazdag tárháza bizonyítja. Érdeme a műnek a történeti áttekintést megkönnyítő táblázatos forma, és külön figyelemre méltó a történeti hitelességet segítő képanyag. Ajánlom minden felnőttkori tanulással és művelődéssel foglalkozó, valamint az iránt érdeklődő jelenlegi és leendő szakembernek a szakmáról való tájékozódásképpen, valamint a szakmai elkötelezettség mélyítése érdekében!

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI

Juhász Erika – Deák Orsolya:

A művelődéstudomány megjelenése a XVII. Országos Neveléstudományi Konferencián

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottsága által indított Országos Neveléstudományi Konferencia minden évben változó helyszínen immár XVII. alkalommal, idén Nyíregyházán került megrendezésre 2017. november 9-11. között. A konferencia a magyar neveléstudomány egyik legrangosabb hazai rendezvénye, amelynek célja a tágan értelmezett neveléstudomány és határterületei keretében elért tudományos eredmények széles körű megismertetése, megvitatása, így közte művelődéstudományi témák is rendszeresen megjelennek.

A XVII. Országos Neveléstudományi Konferenciának a Nyíregyházi Egyetem adott otthont 2017. november 9 és 2017. november 11 között. A konferencia elnöke Dr. Kerülő Judit, a konferencia titkára pedig Dr. Jenei Teréz volt. Az idei évben a rendezvény központi témája a pedagógusképzés és az inklúzió kérdése volt és ehhez kapcsolódóan célja a tágan értelmezett neveléstudomány és határterületei keretében elért tudományos eredmények széles körű megismertetése, megvitatása.

A konferencia megnyitója során köszöntőt mondott Kovács Ferenc, Nyíregyháza Megyei Jogú Város polgármestere; prof. dr. Pukánszky Béla, az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság elnöke, Vassné dr. Figula Erika, a Nyíregyházi Egyetem rektora, majd a konferenciát megnyitotta prof. dr. Pléh Csaba, az MTA Közoktatási Elnöki Bizottság elnöke. A megnyitón bemutatásra került a XVI. ONK konferenciakötete, amelyet dr. Zsolnai Anikó, a XVI. ONK elnöke prezentált.

A konferencia alatt a résztvevők több kihelyezett ülésen is részt vehettek. Megrendezésre került például a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottság nyilvános ülése, a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottság Doktori Munkabizottságának nyilvános ülése, vagy az 1989-ben alapított és 2012-ben újraalapított HERA, azaz Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesületének (Hungarian Educational Research Association) ülése.

A program nemzetköziségét jól példázta, hogy a plenáris előadások keretében előadóként hallhatták a résztvevők prof. dr. Jürgen van Buer (Humboldt University of Berlin) „Inclusive teaching-learning-processes between utopia, didactical constructions and empirical results – a critical view on the Secondary Level I schools at Germany” című előadását (a levezető elnök prof. dr. Pukánszky Béla, az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság elnöke volt), valamint prof. dr. Pentti Moilanen (University of Jyväskylä) „A phenomenon-based curriculum for teacher education” című előadását (itt prof. dr. Pusztai Gabriella, az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság alelnöke volt a levezető elnök).

Az idei XVII. Országos Neveléstudományi Konferencián a szakmai programokon túl olyan kiemelkedő színvonalú kulturális kísérő programokon vehettek részt a résztvevők, mint az első estén a Nyíregyházi Egyetem Zenei Intézetének fellépése, valamint táncház a Dalszövő Együttes közreműködésével, a második, pénteki napon a „Moholy – Nagy vizuális modulok” kiállítás

megnyitója, illetve a második estén a borkóstolóval egybekötött vacsora a Centrál Hotel különtermében.

A közel 520 résztvevő több mint 460 előadást és 32 poszterbemutatót hallgathatott, láthatott a konferencia három napja alatt, amelyből a kultúra, közművelődés témaköréhez kapcsolódóan közel harminc előadás hangzott el. (Pl. Juhász Erika: A kulturális tanulás dimenziói; Drabancz Mihály Róbert és Mészáros Szilárd: Mágikus képek – kitáguló horizontok. A kulturális tanulás a művész mozik tükrében; Hegedüs Anita: Kulturális tanulás a makói kistérségben: esettanulmány; Kozma Tamás: Közösségi tanulás és társadalmi reziliencia; Márkus Edina: A nem formális tanulás térbeli megjelenései; Horváth Ágnes: Pedagógia, szociálpedagógia, ifjúságsegítés és közösség-szervezés a képzések rendszerében.)

A Nyíregyházi Egyetem jogelődei több mint négy évtizedes, országos és nemzetközi tekintélynek örvendő intézmények voltak. Értékeik megőrzése mellett a XXI. század követelményeihez folyamatosan alkalmazkodó stratégiát választva jött létre a Nyíregyházi Egyetem. Az elmúlt években több infrastrukturális beruházás eredményeképpen új tanulmányi épületek valósultak meg, a régebbiek megújultak, az oktatók és a hallgatók világszínvonalú oktatási technológiát használhatnak, az intézmény campusa igazi várossá lett Nyíregyháza szívében, amelyet szemet gyönyörködtető pihenő-park vesz körül. Mára az intézmény nem csak Szabolcs-Szatmár-Bereg megye oktatási, tudományos, de szellemi, kulturális és művészeti központja is lett. A Nyíregyházi Egyetemen több évtizede zajlik kulturális szakemberképzés is. A szakma képzésének érdekében 2017-ben az első között indult el az egyetemen a közösség-szervezés BA szak.

A felnőttkori tanúlással és művelődéssel foglalkozó felsőoktatási képzőhelyek és szakemberek fontosnak tartják a tudomány, a felsőoktatási intézmények és a szakma közötti folyamatos párbeszédet és együttműködést. Ez tudja megalapozni egyrészt azt, hogy a képzések építsenek a legújabb tudományos eredményekre, miközben egy-egy szakterület gyakorlatára is felkészítenek; másrészt azt, hogy a szakemberek szakmai munkájukat folyamatosan fejlesszék, innoválják a tudományos eredményekre, és a képzésekre, továbbképzésekre alapozva. A közösségi művelődés professzióépítésében számos feladata van a szakma képviselőinek, a felsőoktatási és tudományos szakembereknek egyaránt. A párbeszéd, a közös munkák és projektek olyan együttműködések lehetőségét hordozzák, amelyek biztosítják a szakma folytonosságát és megőrizve megújulását: az elődök tapasztalataira épített folyamatos fejlődés lehetőségét. A tudományos konferenciák, és közöttük az Országos Neveléstudományi Konferencia is ezt a lehetőséget hordozza magában.

FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA

A folyóirat magyar elnevezése: Kulturális Szemle

A folyóirat műfaja: interdiszciplináris online tudományos folyóirat

A folyóirat angol elnevezése: Cultural Review

A publikálás feltételei:

1. A Kulturális Szemlébe bárki publikálhat, aki az alábbi feltételeknek megfelel.
2. A Kulturális Szemlébe a kultúra tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni, azonban elsődlegesen a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban várjuk az írásokat. A beküldött írásokkal kapcsolatosan elvárás, hogy tematikailag a Kulturális Szemle küldetésnyilatkozatához igazodjanak.
3. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási és bibliográfiai rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon keretében adjuk meg).
4. A Kulturális Szemlébe magyar nyelvű tanulmányokat várunk rövid, angol nyelvű absztrakttal a publikációs sablon alapján. A szerkesztőbizottság angol nyelvi különszám megjelentetését külön meghirdeti és alapján kezdeményezni fogja.
5. A Kulturális Szemlében elsősorban ún. első közlések fogadhatók el, ettől csak szerkesztőbizottsági döntés értelmében térünk el. A más nyelven megjelent, de a Kulturális Szemlébe leadott nyelven még nem publikált írások első közlésnek minősülnek.
6. A Kulturális Szemle tanulmányait minden esetben a szerző nevének megjelölése nélkül két független lektor bírál, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tagja, a másik lektor pedig más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai kulturális életben ismert, elismert kutató. Amennyiben az egyik bíráló nem fogadja el a tanulmányt közlésre, a másik bíráló pedig elfogadja, akkor harmadik bíráló kijelölésére kerül sor. A lektorálás módja dupla vak lektorálás:
 - **Blind, or Anonymous Peer Review**
Content is reviewed by external reviewers and the author's identity is unknown to the reviewer. A double-blind peer-review process is where both the reviewer and the author remain anonymous throughout the process.
 - **Vak vagy névtelen lektorálás**
A cikk tartalma külső szakértő által kerül lektorálásra és a szerző személye ismeretlen a lektor számára. Dupla vak lektorálásnak nevezzük azt, amikor a szerző és a lektor személye is ismeretlen marad egymás előtt a lektorálási folyamat során.
7. A Kulturális Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 25.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
8. A publikálás díjtalan mindkét fél részéről: sem a publikációt megjelentető NMI Művelődési Intézet, sem a szerző nem tartozik díjazással a publikáció megjelentetésért.
9. A publikáló a tanulmányának publikálásra történő beküldésével hozzájárul, hogy a szerkesztőbizottság a Kulturális Szemlét (és benne a beküldött tanulmányokat) elektronikus formában honlapján, és más, szakmai és tudományos honlapokon (pl. Magyar Elektronikus Könyvtár, Magyar Folyóiratok Adatbázisa) közzétegye.

10. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 4 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők. A tanulmányok beküldésének elektronikus levelezési címe, és a szerkesztőbizottság elérhetősége: **kuturalisszemle@nminkft.hu**

A folyóirat publikációs sablonja elérhető a www.kuturalisszemle.hu honlapon.

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2017. évi 2. szám (IV. évfolyam 2. szám)

Nyilvántartási száma: CE/4420-2/2017 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
ISSN: 2416-2329

Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra
Alapító: NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
1027 Budapest, Csalogány utca 47-49.

Felelős kiadó: Kárpáti Árpád, ügyvezető igazgató

Online elérhetőség: www.kulturalisszemle.hu
Email: kulturalisszemle@nminkft.hu

Főszerkesztő:
Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde
Dr. Kerülő Judit
Dr. Kleisz Teréz
Dr. Simándi Szilvia
Dr. Szabó Péter
Dr. T. Molnár Gizella
Dr. Viola Tamasova
Dr. Vehrer Adél

Szerkesztőségi titkár:
Deák Orsolya